Abonamentul

Pentru monarchie:
Pe an 12 cor., 1/2 an 6 cor., 1/4 an 3 cor.

Pentru străinătate:
Pe 1 an 18 frcs., 1/2 an 9 frcs., 1/4 an 4 frcs. 50 cm.

Fóea apare în fie care Sâmbătă.

Unirea

Fóe bisericéscă-politică.

Inserțiuni

Un șir garmond: o dată 14 fil., a dóua óră 12 fil., a treia óră 10 fil.

Tot ce privesce fóea. să se adreseze la »Redacțiunea și Administrațiunea **Unirii**« în Blaș.

Anul X. Blaș 18 Septembre 1900. Numĕrul 38.

Venerabili Fratri

Victori

Archiepiscopo Alba-Iuliens. et Fagarasiens.

Leo P. P. XIII.

Venerabilis Frater salutem et Apostolicam benedictionem. —

Merito quidem te gregemque tuum percipere laetitiam videmus ob saeculum alterum proxime implendum ex quo maiores nostri cum Romana Sede inivere concordiam. Nam tum ipsum factum coniunctionis vestrae Nobiscum, tum singularis constantia qua toto superiore in voluntate dataque fide gens vestra permansit, benignissime nobiscum egisse Deum ostendit portenditque in posterum acturum. — Opportune autem, ad comunem augendam incunditatem, benevolentiam commemoratis, qua Romani Pontifices nationem vestram iugiter sunt prosequunt. Etenim ab Inocentis XIII ad Nos usque, nunquam profecto est desitum, uti benefecta in vos cummulare, ita experiri omnia quae vestrae Ecclesiae splendori et utilitati forent. Auctae Episcoporum sedes: adprobatae Synodi: Fogarasiensis civitas archiepiscopali honore donata: alumnis de gente vestra locus in Urbamanus Collegio datus. Pergite igitur in Romanae Sedis tutela esse et quam proxime celebritatem habituri estis ita vos confirmet, ut de Rumenorum populo id semper praedicetur, quod Apostolicus Nuntius annus MDCCCLXVIII a Decessorem Nostrum perscribebat: Eum nempe catholici dogmatis esse retinentissimum et Romanae Catedrae amantissimum. Id vero ut cedat. addatur laetitiae vestrae Apostolica benedictio, quam auspicem divinorum munerum Rumenis catholicis universis paterno offectu impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die VIII. Augusti anno MCM. Pontificatus nostri vicesimo tertio.

Leo P. P. XIII.

În românesce:

Îndreptățită aflăm bucuria Ta și a turmeĭ tale pentru apropiata împlinire a secululuĭ al II. de când Părinții voștri aŭ închiat Unirea cu Scaunul Romeĭ. De óre ce atât faptul însușĭ al uniuneĭ Vóstre cu Noĭ, cât și deosebita statornicie din tot timpul trecut în propusul și în credința jurată a ginții vóstre dovedesce, că îndurare a făcut Dumnezeŭ cu voĭ și prevestesce, că tot acésta o va face El și în viitor. Ér ca bucuria generală să fie și maĭ mare, cu drept cuvînt reamintițĭ bunăvoința ce pururea aŭ arătat'o pontificiĭ romanĭ față de națiunea nóstră. Și într'adevĕr, de la Inocențiŭ XIII până la Noĭ, eĭ nicĭ o dată n'aŭ încetat a vĕ întinde mulțime de binefacerĭ, pe cum și a încerca tóte ce ar fi spre strălucirea și folosul bisericiĭ vóstre. Înmulțituvi-s'aŭ scaunele episcopescĭ: întăritu-vi-s'aŭ Sinódele: împodobitu-s'a Scaunul Făgărașuluĭ cu demnitatea de Mitropolie, fiilor neamuluĭ vostru datu-s'aŭ loc în Colegiul Urbanian. Stăruițĭ așa dar a Vĕ ocroti și în viitor sub scutul Scaunuluĭ Roman, ér sĕrbătórea ce în curund o vețĭ ținea, așa se vĕ întărescă pe voĭ în cât de pururia cu laudă să se vestéscă despre Poporul Român aceea ce Nunțiul Apostolic scria predecesoruluĭ nostru în anul MDCCCLXVIII: Acest popor ține fórte la credința catolică și mult iubesce, catedra romană. Ér pentru împlinirea acestora adaugĕ-se la bucuria vóstră binecuvîntarea Nóstră Apostolică, care drept arvună a darurilor dumnezeescĭ, cu părintéscă dragoste o împărtășim tuturor Românilor catolicĭ

Dat în Roma la S. Petru în VIII August anul MCM. al pontificatuluĭ Nostru anul al dóuĕ zecĭ și treilea.

Sfînta Unire

Cuvînt Sfînt, de o însemnare nemărginită, de o putere divină, de un efect surprindĕtor!

Împlinitu-s'aŭ întru tine rugăciunea Mântuitoriului: *„Ca toţi să fie una, pe cum Tu, Părinte, întru mine şi eŭ întru tine, ca şi eĭ întru noĭ una să fie, ca lumea să creadă, că tu maĭ trimis.“*

Tu aĭ sfărmat cătuşile calvinismuluĭ, care pe archiereĭ îĭ umilia, degrada şi schinjuia, pe preoţi îĭ despoia de puterea dumnezeéscă, pe popor de credinţa adevĕrată şi legea sfîntă, bisericile de sfintele taine, casele de binecuvîntările religiuniĭ, cărţile sfinte de învĕţăturile sfinţilor părinţi, mânăstirile de călugărĭ evlavioşi, munţiĭ, văile şi câmpiile de resunetul dulceluĭ graiŭ românesc.

La audul tĕŭ, marele Archiereŭ Atanasiŭ îngrijat de viitoriul bisericeĭ şi poporuluĭ, chemă în cetatea Albeĭ-Iulieĭ pe protopopi şi fruntaşiĭ cleruluĭ şi aĭ naţiuniĭ române într'o adunare grandiósă, cum de veacurĭ nu se maĭ pomenise între Românĭ, şi ridicându-şĭ cu toţiĭ ochiĭ spre cer, primiră inspiraţiunea dumnezeéscă, că mântuirea sufletelor nu şi-o pot asigura, de cât în biserica universală a Romeĭ, că legea, limba, datinele şi obiceiurile străbune, carĭ constituiaŭ fiinţa neamuluĭ, nu şi le pot păstra maĭ de parte de cât în legătură cu leagănul originiĭ nóstre latine, şi sub scutul glorióseĭ dinastiĭ catolice a Habsburgilor.

Puterea ta neînvinsă, în dată după apariţiunea ta, a deschis unuĭ popor ferecat în lanţurile jobăgieĭ, împins şi ţinut cu forţa în abisul ignoranţeĭ, socotit incapabil de cultură şi pribeag pe moşia sa străbună, porţile locaşurilor de şciinţă înaltă, de morală curată, de virtuţi creştine, de caractere firme. Roma primesce cu învăpăiată iubire la sinul sĕŭ de mamă pe fiiĭ îndepărtaţi aĭ Carpaţilor, îĭ nutresce cu laptele doctrinelor sacre şi profane, îĭ pasce cu vederea monumentelor de glorie străbună, le inspiră virtutea romană, şi-ĭ trimite apostolĭ spre a recuceri plaiurile şi câmpiile vecheĭ Dacie, însălbătăcite de órdele barbare, pentru credinţă adevĕrată, pentru cultură latină, pentru civilisaţiunea apusană şi pentru un viitor strălucit neamuluĭ românesc. Şi Roma este ajutată în acéstă lucrare nepreţuită de focularele catolice de sciinţă şi lumină din tótă monarchia Habsburgilor.

Tu ne-aĭ descoperit prin acéstă pleiadă de apostolĭ luminaţi trecutul nostru, ne-aĭ redeşteptat consciinţa latinităţiĭ nóstre, ne-aĭ arĕtat destinul nostru, mare şi glorios!

În locul Archiereilor de odinióră, plecaţi până la dejosire, laşĭ până la lăpĕdarea dogmelor creştine, obscurĭ până la pierirea numeluĭ lor, morţĭ fără a lăsa urme binecuvîntate în calea vieţiĭ lor, datu-ne-aĭ Archipăstorĭ, după inima luĭ Christos, carĭ neînfricaţi caută în ochiĭ celor puternicĭ, apĕră drepturile naţiuniĭ şi ale bisericiĭ, chiar şi faţă cu ceĭ de o credinţă cu eĭ, se scobóră din strălucirea tronuluĭ archieresc, mor în miseriă cumplită şi exil amar maĭ bucuros, de cât să-şi tradeze legea şi neamul, duréză monumente neperitóre de cultură şi religiositate, trăiesc viaţă de pusnicĭ „cu legumĭ şi uleiŭ“, pentru ca să pótă hrăni la şcólă pe fiiĭ poporuluĭ „cu pâne şi fiertură“, întemeiéză fundaţiunĭ grandióse pentru ceĭ ce setoşĭ alérgă la palatele muselor, străbat până în cele maĭ inacessibile locaşurĭ ale credincioşilor spre a le predica evangelia luĭ Christos, şi mor lăsând un nume, care din veac în veac se rostesce de un popor întreg cu pietate şi recunoscinţă.

Tu aĭ dat unuĭ popor, care nu-şĭ cunoscea menirea sa în acéstă patrie, un program naţional mare şi sublim, când prin Archiereul tĕŭ Inocenţie aĭ strigat puternic, că poporul român trebue să fie recunoscut de a patra naţiune politică şi când prin graiul dulce şi fermecător a luĭ Bărnuţiŭ ĭ-aĭ proclamat „independenţa naţională“ pe câmpul libertăţiĭ.

Dar vaĭ! atuncĭ când acest program era aprópe de punctul să se realiseze înainte de acésta cu 150 anĭ, în contra ta, Unire sfîntă, Cuvînt sfînt! ridicatu-s'aŭ puterniciĭ lumiĭ acesteia, întocmaĭ ca odinióră în potriva Cuvîntuluĭ luĭ Dumnezeŭ, şi te-aŭ hulit, şi te-aŭ batjocorit, înfipt'aŭ pumnalul în sînul tĕŭ, ca să pótă smulge dintrînsul o parte însemnată a poporuluĭ românesc, şi nu s'aŭ odihnit „domniĭ şi diregĕtoriĭ“ carĭ se temeaŭ, că nu vor maĭ pute esploata un popor, nicĭ ArchiereiĬ sêrbescĭ aĭ Carlovituluĭ, carĭ voiaŭ să se hrănéscă din cruntele sudorĭ ale Românilor, nicĭ Greciĭ făţarnicĭ, carĭ de mult se dedaseră a despoia şi suge agonisêla Românuluĭ, nicĭ Calviniĭ, carĭ scăpaŭ prada din mână, — nu s'aŭ odihnit, până ce n'aŭ aruncat între fraţiĭ de o credinţă şi de un sânge neghina uriĭ şi a pismeĭ rĕutate, şi ĭ-aŭ desbinat în dóuĕ tabere duşmănóse, pentru ca în mijlocul luptelor fratricide, să se pótă zădărnici realisarea mareluĭ şi sublimuluĭ program naţional, care s'a prăbuşit de o dată cu căderea representanteluĭ Sĕŭ, mareluĭ Inocenţiŭ.

Dar tu, sfîntă Unire! aĭ rĕmas şi maĭ de parte mamă plină de iubire şi pentru fiiĭ tĕĭ credincioşĭ şi pentru ceĭ ce amăgiţĭ te-aŭ părăsit!

Chiar în momentul când urgia între fraţi se deslănţuise cu maĭ mare violenţă, aĭ deschis şcolile din Blaş, carĭ de un veac şi jumĕtate, ca un far luminos, în continuŭ şi-aŭ revĕrsat razele de cultură şi de viĭ sentimente naţionale, nu numaĭ peste fiiĭ tĕĭ, ci şi peste ceialalţĭ fiiĭ aĭ poporuluĭ românesc, din cóce şi din colo de Carpaţi, şi încă într'un timp, când din colo spiritul infect al fanarioţilor era să îmbrace în vĕlul întunereculuĭ şi al morţiĭ, tot ce putea reaminti esistinţa unuĭ stat român pe malul mănos al Dunăriĭ.

Tu aĭ dat nu numaĭ fiilor tĕĭ credincioşĭ, ci tuturor Românilor pe ceĭ treĭ luceafĕrĭ, carĭ viŭ strălucesc şi astăzĭ pe firmamentul literatureĭ române: Şincaĭ, Maior şi Clain. Tu aĭ desbrăcat limba românéscă de haina, ce ĭ-aŭ impus'o BulgariĬ şi aĭ îmbrăcat'o éraşi în vesmîntul pompos al popórĕlor latine. Tu aĭ promovat tóte sciinţele şi aĭ împins locaşurile eĭ până la Beiuş pe plaiurile Bihoruluĭ, carĭ dominéză valea noroióseĭ Tisa. Tu aĭ înfiinţat ziaristica română prin leviţiĭ tĕĭ: George Bariţiŭ şi Iacob Murĕşan. Tu ne-aĭ dat pe Cipariŭ, părintele filologieĭ române.

Aĭ tĕĭ fiĭ aŭ ţinut pururea sus şi nepĕtat stindardul naţional. Al tĕŭ bard a fost Andreiŭ Murĕşan, care a vĕrsat în „Deşteptă-te Române“ tóte durerile, tóte aspiraţiunile neamuluĭ românesc. Al tĕŭ apostol a fost Pumnul redeşteptătorul Bucovinenilor. Aĭ tĕĭ solĭ providenţialĭ aŭ fost toţĭ aceĭ nenumĕraţĭ bărbaţĭ, carĭ aŭ vestit şi propagat în Muntenia şi Moldova ideea românismuluĭ şi cu braţele lor vînjóse şi capul lor luminat, aŭ ajutat la ridicarea măreţuluĭ edificiŭ al cultureĭ române şi al statuluĭ român.

Celor ce te-aŭ părăsit şi hulesc cu vorbe urîte învĕţate de la Sêrbĭ şi Grecĭ, spune-le, o Sfîntă Unire! fără sfială, că fără de tine nicĭ biserica lor nu ar fi ceea ce este. Spune-le, că în şcólele tale aŭ crescut şi aŭ învĕţat a fi Românĭ, ceĭ maĭ mulţĭ din bărbaţiĭ lor distinşĭ. Spune-le, că ceĭ ce aŭ sulevat ideea înfiinţăriĭ şcólelor din Braşov, din Blaş aŭ dus'o; că clericiĭ Blaşuluĭ, Bariţiŭ şi Murĕşan, aŭ fost ceĭ dintâiŭ învĕţătorĭ aĭ Braşovenilor şi că mintea lor luminată şi inima lor nobilă. îşĭ aŭ partea de frunte, întru înfiinţarea măreţelor institute de la pólele Têmpeĭ. Spune-le, că un fiŭ al tĕŭ, Francu, a alergat în Zarand, din comună în comună, pentru a le aduna capitalul de lipsă la înfiinţarea gimnasiuluĭ lor din Brad. Spune-le, că dacă biserica lor ar fi lipsită de contactul intim şi neîntrerupt cu tine, dacă nu s'ar fi resimţit şi nu s'ar resimţi şi astăzĭ întrînsa influinţa spirituluĭ tĕŭ binefăcător, ea ar fi un factor cultural şi moral de maĭ puţină valóre, de cât este biserica din Bucovina, pe care o cutropesce slavismul, pe lângă tóte averile eĭ colosale, moştenite de la domniĭ Moldoveĭ, de cât cea din Basarabia, înecată de rusism, de cât cea din Macedonia, sugrumată de grecism, şi chiar de cât cea din România, care sub nisce forme góle şi la aparenţă splendide, nu póte ascunde neputinţa sa de a-şi împlini chemarea, ce ar trebui să o aibă pe terenul religios, moral, cultural şi social, şi care într'o catastrófă, póte s'ar înhăma la carul panrusismuluĭ, pe cum odinióră a fost propagatórea şi ocrotitórea bulgaroslavismuluĭ.

Ţie ĬŢi aducem, o Sfîntă Unire! omagiul recunoscinţeĭ pentru binefacerile, ce în curs de dóuĕ veacurĭ cu prisosinţă le-aĭ revĕrsat asupra poporuluĭ românesc.

Dr Augustin Bunea.

La Blaș

Unde blondele Ternave își daŭ mână de surorĭ
Să mĕ duc mi se doresce inima a dese orĭ,
Să cânt gloria străbună, să sărut ţărina sfîntă
Care scumpă îmĭ rĕmâne orĭ cât vremea se frământă.

Şi vĕd Blaşul. Colo 'n vale, nemişcat. O sentinelă
Ce 'n decurs de veacurĭ grele stă la postul eĭ fidelă.
Luna plină, aurie, varsă-şĭ blândele eĭ raze
Peste Blaş, par'că straje ţine peste a nóstră scumpă pază.

Jur de jurul mânăstiriĭ nóptea umbrele măreţe
Se adun şi staŭ de vorbă. Par-că aud a lor poveţe.
Şi-a lor sfaturĭ tânguióse ce rĕsună line blând
Pentru orĭ cine le ascultă în al sufletuluĭ gând.

Şi 'ntr'o mare de lumină ce feerică rĕsare,
Vĕd icóne minunate cum se 'nşiră 'ncet în zare,
Într'o dulce fantasie sufletul mi-se cufundă
Şi a trecutuluĭ isvóre se pornesc, încet, redundă . . . .

Un castel domnesc apare, sombru, trist şi fioros.
Curtea-ĭ plină de argăţime, şi stăpânul sângeros
Dă poruncĭ în dreapta 'n stânga. Ér la pórtă un bĕtrân
Alb la pĕr, cu barbă albă, stă cu mânile pe sîn

Aşteptând să-şĭ ia pedeapsa, ce 'ngâmfatul va croi,
Pentru că a îndrăsnit să-şĭ ţină legea, într'o Vinerĭ a posti,
Lângă el se îngrămădeşte ceata de argaţĭ secuĭ
Gata să-l întindă în curte înaintea Domnuluĭ . . . .

N'audiţĭ prin vremĭ cărunte, cel bĕtrân cum prorocesce?
Sub lovirile barbare, el plângĕnd aşa grăesce:
— „Dómne! fă ca locu — acesta de supliciŭ şi de sânge
Să devină focularul neamuluĭ român ce plânge."

Glasul i se înecă 'n lacrămĭ şi în suspinele-ĭ amare
Dară ceriu-ĭ primi jertfa, şi din lacrĕmĭ ne rĕsare
Blaşul, sórele naţiuneĭ, ce 'ncălzesce şi lumină
Un popor întreg ce 'n lanţurĭ şi 'ntunerec greŭ suspină.

Şincaĭ, Clain şi Petru Maior treĭ luceferĭ de o dată
Ne rĕsar măreţĭ din negurĭ, lucind cale 'ndepărtată
Eĭ anunţă din înălţimea ce rĕsună lumiĭ 'ntregĭ
Că Românul are nume de la Zeĭ şi de la Regĭ.

Şi la glasul lor puternic, la vestirea lor de îngerĭ
Un popor întreg tresare din durere şi din plângerĭ,
Şi-şĭ 'nalţă încă o dată fruntea 'n juru-ĭ cu mândrie —
Ca să vadă ce a fost când va şi ce are ca să fie!

E tăcerea cea maĭ sfântă peste câmpul Libertăţiĭ.
Pe o tribună un om se suie . . . Val vîrtejul tempestăţiĭ
Par că începe, schinteiéză, fulgeră pe cer şi tună —
Dumnezeŭ eternul pare că vorbesce pe tribună.

E Bărnuţ! Al libertăţiĭ înger mare şi profet
Propovĕdueşte şi crează al naţiuniĭ nóstre drept,
Şi 'nţelept alcătuesce crezul, ce ni-l face lege,
Mântuireĭ nóstre 'n lume, calea ce avem a merge.

Cine-a reunit Moldova, Muntenia, spuneţĭ cine?
Tot Bărnuţ, cu aĭ luĭ apostolĭ, orĭ să zic Blaşul maĭ bine.
Şi în frumósa Bucovină cine-a alergat pribeag
Aron Pumnul, despicase negura cu al seŭ toiag;

Şi'n Bihorul cel poetic, în duiósa Silvanie
Samoil Vulcan se duce, şi cu 'naltă măestrie
A sciut să redescepte viaţa, gloria străbună
Împletind vieţiĭ sale neperitóre cunună.

Dar tăcere! aud un cântec care chiar şi morţi 'nvie
Şi Româniĭ audindu-l se trezesc din ĭobăgie . . .
„Murĕşan scutură lanţul cu a luĭ vóce ruginită
Rupe córde de aramă cu o mână amorţită." —

Şi-aluĭ cântec sfarmă jugul de amar şi de robie
Şi o viaţă nóuă 'n suflet şi în inime re'nvie
În cât lumea se uimesce când se vede faţă 'n faţă
Cu un popor ce-şĭ cere drepturĭ şi a luĭ parte de viaţă.

Priviţĭ colo, se cobóră un ţĕran cu averea 'ntreagă:
Un copil duce de mână şi pe umerĭ o desagă —
Şesprăzece anĭ în urmă trece pe aceeaşĭ cărare
Ca să-şi readucă pruncul ce acuma, ĭată-l, mare!

Nalt şi mândru e ficiorul, tatăluĭ măréţă fală.
Peste blânda luĭ privire jócă o rază triumfală
De gândire, de lumină sufletéscă ce pĕtrunde
Tóte tainele 'ncurcate ce trecutul le ascunde.

E Cipariul, fala nóstră şi a ştiinţelor mândrie.
Blaşul l'a creat naţiuneĭ, ca să fie mărturie
Cu geniul luĭ cel mare, secolilor venitorĭ —
Câte darurĭ şi lumine sîntem Blaşuluĭ datorĭ!

Ah, unde sînt acestea umbre, nume marĭ şi legendare
Murĕşan, Cipar şi Bariţ, crainicĭ de redesceptare
Şincaĭ, Clain şi Petru Maior, Papiŭ, Iancu şi Bărnuţ
Sava martirul profetul, şi cu alţiĭ încă mulţĭ?

Dorm cu toţiĭ 'n vecinicie somnul cel sfînt al dreptăţiĭ
Şi-alor suflete planéză şi azĭ în Câmpul Libertăţiĭ
Şi din geniul lor cel mare, şi din sufletele lor
Blaşul ţine aprins şi astăzĭ farul de conducător.

De aceea Blaşul este pentru 'ntregul neam mândrie
Ca şi Roma cea eternă, el etern trebue să fie
Propăşind în re'nvierea strămoşescilor virtuţĭ
Vecĭnic el va tot străluce, ca şi 'n timpiĭ dispăruţĭ.

Blaşule! atâta jertfă aĭ adus tu la altar
Şi-aĭ păzit focul cel sacru, al naţiuneĭ focular
În cât astăzĭ românimea ţi se 'nchină cu adorare
Şi din patru părţĭ de lume îţĭ trimite salutare.

O! rĕmâĭ ce-aĭ fost de-apururĭ, Sóre, Far conducĕtor,
Blaşule! unind trecutul cu măreţul viitor,
Să aĭ parte tot de laurĭ şi de gloriĭ ce tot cresc —
Revărsându-ţĭ strălucirea peste neamul Românesc.

Preotul ***Vasile Berbecar Muntenescu.***

La 18 Septembre st. n. 1900.

Dacă pe Românĭ nu i-ar atrage la Roma numele, care-l pórtă și limba, ce o vorbesc, ar fi de ajuns ca să-ĭ pótă atrage, — pe cum a zis un vechiŭ scriitor, — Columna luĭ Traian, care ridicată acolo — păstréză de 1794 de anĭ și anunță memoria faptelor luĭ, de când a strămutat coloniile romane în pămîntul Dacieĭ, unde locuiesc până astădĭ, — la finea seclului XIX, — păstrându-șĭ datinile, numele și limba între grele împrejurărĭ, în cât s'a părut unora că maĭ mult s'ar fi luptat pentru acésta, de cât pentru viață.

Este înse în Roma a fară de columna luĭ Traian și alt monument, carele, — pe cum are destinul de a atrage la cetatea eternă inimile popórelor de pe pămînt, așa a ținut în vie atențiune și pe coloniile luĭ Traian din orientul Europeĭ — acesta este *„columna fidei“*, primatul bisericii universale în Pontificile Roman, Păstoriul suprem și Părintele tuturor credincioșilor din lume.

Cum că urmașiĭ Românilor aŭ stat în continuă legătură a credințiĭ cu acest Părinte începênd de la Marele Constantin, prin decursul seculilor, pe timpul celor VII concilii ecumenice din rĕsărit până la Fotiŭ (886), la Michaiŭ Celulariu (1054) și până la sinodul florentin (1439) atestéză Istoria martora timpurilor, și dovedesc monumentele necontestabile; nicĭ nu detrage împrejurarea maĭ de aprópe din patria nóstră, — unde sĕrbăm astăzĭ, — că în seclul X ar fi adus Iuliŭ de la Constantinopol pe Ieroteŭ, pentru că legătura între scaunul Pontificiŭ și între unele părțĭ locuite de Românĭ, nu s'a întrerupt, nu a încetat, ci s'a continuat și în seculiĭ următorĭ atât înainte cât și după conciliul florentin. Pașĭ și încercărĭ de a întreține legătura în acele părțĭ, unde exista unirea și a o consolida, pe unde încă nu era lățită, arată istoria și ar fi multe dovedile, câte s'ar putea produce.

Din aceste considerațiunĭ, nu fără de cuvînt s'ar putea zice, că legătura unireĭ Românilor cu Roma — deși parțială, — nu a fost nicĭ când de tot întreruptă și prin urmare sĕrbarea jubilară de astăzĭ se póte considera nu numaĭ ca jubileŭ ducentenariŭ al sfinteĭ Unirĭ, ci și ca sĕrbătóre jubilară de 200 de anĭ de la restaurarea și consolidarea legătureĭ de credință, întrerupte în parte la Florenția în urma nisuințelor luĭ Marcu Efesin și a ascelilor luĭ, restaurate la Alba-Iulia și confirmate sub Atanasiŭ.

A fost și este de mare însĕmnătate acel eveniment pentru catolicism în genere, fiind biserica Românilor gr.-cat. propugnaculul credințiĭ în orientul Europeĭ (v. oriens catholicus), ér pentru Românĭ a avut și în trecut, are și acuma misiunea specială, carea firesce și-o va împlini cu timpul, dacă poporul român crutat de împrejurărĭ va fi considerat și tractat după merit, și avênd *Teofili* și *Atanasii* ca ceĭ de la finea seclului XVII le va sta tuturor la inima: *in dubiis libertas, in necessariis veritas, in rebus fidei unitas in omnibus charitas.*

Ioan Papiŭ.

În cele ce se țin de credință, avem să consultăm biserica Romeĭ, catedra S. Petru. Sciĭ, că pe acea pétră a edificat Christos biserica sa. Ér ceĭ ce nu sînt în unire cu acéstă biserică, peri-vor în valurile rătăcireĭ, ca și ceĭ ce nu aŭ fost în arca luĭ Noe, pe timpul diluviuluĭ.

Blaș 16 Sept. 1900.

Dr Ĭ. Rațiu
canonic metrop.

Alesandru Papiŭ Ilarian
stipendiat din Blaș.

Bărbatul de o rară însuflețire, care și-a jertfit viața pentru elucubrarea *istorieĭ românilor* (I—II) și a desgropat *„tesaur de monumente“* prețióse: *Alexandru Pop (Papiu Ilarian)* a studiat în Blaș anul I de filosofie; așa dar și Papiŭ Ilarian a fost unul din eleviĭ școlelor din Blaș. Maĭ mult. O scrisóre ce o publicăm maĭ la vale, ne conduse să aflăm că a fost stipendist, probabil, la studiile juridice în Viena, de unde trecu la *Padua* (nu *Pava*, cum greșit se scrie în unele manuale de istoria limbeĭ și literatureĭ române) și acolo a luat doctoratul în drept.

Scrisórea, de care amintim, o aflaĭ între cărțile repausatuluĭ Vasile Pop, fost paroch al Budiuluĭ de câmpie, — cumnat luĭ Papiŭ, — căruia este și adresată epistola următóre, [1])

Blasiu 23/24 Ian. 1853.

Onorate Domnule!

Aci-ti tramit 30 Rh. m. c. din banii cei adunati din Istoria cumnatu-to si amicului meu A. Papiu, cari ti-au fostu promisu pentru unu scopu public; acesti bani mi i-au datu spre a ti-i tramite Dumnitale Onor. Domn. Rect. Nic. Mann, in urma epistolei de la Alesandru a sera sosite. — Cu asta posta a tramisu mai multoru privati si ênsusi Episcopului o epistola, in care respunde la unele dificultati in causa stramutarei stipendiului la Padua, cari se scii — făr de a le impartasi cuiva — că in absentia Episcopului Maria Sa Papfalvi le-au fostu facutu-le. Credemu că vor cadè [2]) si va capeta stipendiulu si in Pandua; altramente e sanatos — noi inca ne aflamu bine si ve poftim serbatori fericite.

30 Rh. m. c.

Ĭoan Faur m. p.
profesor.

Biografiĭ [3]) nu spun, de unde avŭ Papiŭ mijlócele de a să susține în Viena și în Padua, după ce el în 1848 rămase orfan de tată, ĭar mamăsa preutésă vĕduvă săracă. Consângeniĭ mĭ aŭ spus că Papiŭ s'a bucurat de ajutóre *private*. Sĕ nu fi sciut óre, că în Viena avŭ stipendiĭ? Cât și de unde? Nu maĭ comentăm epistola atât de clară. Prin publicarea eĭ am dorit, să se facă maĭ multă lumină asupra *Blașuluĭ istoric*.

A. Viciŭ.

[1]) mantinem ortografia autoriuluĭ.
[2]) dificultățile.
[3]) dintre carĭ uniĭ *nu sciŭ nicĭ anul morțiĭ* luĭ Papiŭ, ci scriŭ în manuale *(edit. II-a !!)* că a murit în 1879 (!) l. d. 1877.

Ĭarna.

Vîjie vîntul p'afară cumplit, —
Ninge zi — nópte, tot câmpu-ĭ albit.
Scunda căscióră cu 'nguștiĭ păreți
Stă troĭenită de tot sub nămețĭ.

Lângă căminul pustiŭ, fără foc,
Mama, copiiĭ, lipsițĭ de noroc,
Galbenĭ la față de fóme și ger:
Plâng îndreptându-șĭ privirea spre cer...

Voĭ, ce 'n palate luxóse ședețĭ,
Făr' să vĕ pese de vînt și nămețĭ:
Fie-vĕ milă de ceĭ carĭ mor
Ĭarna de frig prin bordeĭele lor!

Bucurescĭ, 1900.

P. Dulfu.

Frumósă mișcare a fost uniunea Românilor! Fără pașul acesta remarcabil, noĭ nu am avé astăzĭ maĭ multă cultură de cât Bulgariĭ. Și încă maĭ mult! . . . Înainte de unire nu se învăța în școlĭ de cât a ceti, a scrie, a calcula. Apoĭ se maĭ învĕțaŭ de rost psalmiĭ, césurile, cântările liturgice. Tótă instrucțiunea Românilor se mărginia la acésta. Nicĭ o idee de geografie, de gramatică, de istorie, de sciințe esacte, de filosofie. După ce s'a îndeplinit Uniunea, se trimiteaŭ tinerii românĭ la Roma, în colegiul de la Propaganda. Acolo eĭ aŭ învĕțat, nu a deveni catolicĭ, ci a redeveni Românĭ. Eĭ se renasc ca Latinĭ! Monumentele, cărțile, manuscriptele, limba italiană chiar și cea de rînd, îĭ învață, că eĭ se țin de o rasă superióră și că și-ar puté cultiva limba maĭ ca și Italianiĭ, maĭ bine de cât Rușiĭ și Bulgariĭ. Fără Uniune noĭ nu aveam pe Șincai, nicĭ pe P. Maior, nicĭ acea pleiadă de ómenĭ devotațĭ, de Apostolĭ aĭ Românismuluĭ. Unițiĭ sînt aceia, carĭ ne-aŭ dat primele cărțĭ de învĕțămînt laic, europén, apusén, latin. După ce Unițiĭ aŭ compus cărțile și deschis școlile, și neunițiĭ aŭ profitat de învĕțămîntul național. Șincai a deschis ochiĭ tuturor Românilor; dar dacă el ar fi rĕmas pravoslavnic, nu ar fi învĕțat de cât să tragă clopotele și să cânte cu un glas slobodit pe nas vecernia după obiceiul Grecilor. Șincai nu s'a format de cât în Roma. Dacă Unițiĭ nu ne-ar fi deschis ochiĭ pentru a putea contempla civilisațiunea latină, póte că am fi fost înghițițĭ de Muscalĭ. Kievul este antipodul Rusieĭ. Facă-se un Român Musulman, dacă-ĭ place; înse recunóscă partea mare ce a avut'o Uniunea la renascerea naționalitățiĭ române. Étă ce cuget eŭ despre ea. . . .“

M. G. Obedenariŭ.

Tăria nóstră din noi.

Credeul mieŭ este: Spre a ne susţinea şi apěra naţiunea şi credinţa nóstră românéscă contra atacurilor înverşunate ale inimicilor carĭ ne încunjură, avem lipsă de următórele arme de luptă:

1. Zel şi iubire neînfrântă către biserica nóstră românéscă şi instituţiunile eĭ.

În ale credinţeĭ şi disciplineĭ nóstre bisericescĭ, cu nicĭ un preţ să nu ne lăsăm amăgiţĭ de sfaturile sirenice şi donurile danaice ale contrarilor nostri pronunţaţĭ.

2. Muncă şi diliginţă neobosită pe tóte terenele vieţiĭ nóstre moralĭ şi materialĭ, de óre-ce: un popor moralminte bine întărit şi materialminte bine situat, póte să înfrunte cu succes de isbândă tóte uneltirile inimiculuĭ rěŭtăcios.

3. Jertfă morală şi materială pentru promovarea intereselor nóstre culturalĭ, de credinţă, sciinţă, artă şi meseriĭ.

Cu aceste arme prověduţĭ şi întăriţĭ — „nec portae inferi praevalebunt contra nos".

Lugoş, 10 Septembre 1900.

B. Densuşan,
canonic.

Convingerea mea profundă este, că naţiunea română, ca o sentinelă a civilisaţiuneĭ latine în Orientul Europeĭ, numaĭ în unire intimă religiósă cu Roma Eternă, îşĭ va împlini înalta sa misiune.

Din ruinele migraţiuneĭ popórělor, din corupţiunea morală a fanariotismuluĭ grecesc, din năvala umilitóre a slavismuluĭ bulgaro-sěrbesc, şi din ispitele protestantismuluĭ magiar: aŭ ieşit la ivélă, mândră şi cuceritóre, nobila fiică a Romeĭ, salutând prin graiul nemuritoruluĭ Ioaniţiŭ pe fraţiĭ seĭ latinĭ, în persóna venerabilă a Pontificeluĭ Roman Inocenţiŭ II. „Nos genere et sanguine Romani", ér prin faptul S. Unirĭ încheiat sub Marele Atanasiŭ Anghel s'aŭ început realisarea sfatuluĭ providenţial: „sicut sanguine, estote et fide Romani".

Ast fel se întâlnesc în cursul veacurilor disposiţiunile provedinţeĭ asupra neamuluĭ românesc. Şi astăzĭ, prin rostul iubituluĭ nostru Părinte Archiereŭ cu numele simbolic: *Victor*, putem însěmna o dată epocală în cursul vieţiĭ nóstre pline de lupte grele, pe cum şi de strălucite triumfurĭ.

Sěrbarea iubilară, ducentenarul S. Unirĭ să ne reamintéscă originea nóstră gloriósă, clarificată, nobilitată, prin apropierea străbunilor nostri de isvorul nesěcat al adevěruluĭ representat prin Catedra infalibilă a S. Petru, a Pontificilor Romanĭ. S. Unire a tuturor Românilor cu S. Scaun Apostolic de Roma, va fi sěmnul biruinţeĭ desěvîrşite şi cununa eternă a aspiraţiunilor nóstre naţionale.

Iubirea intimă pentru biserica mea, pentru neamul meŭ, îmĭ dictéza aceste cuvinte, şi fericit mě simţesc, că le pot comunica fraţilor meĭ Românĭ.

Şişescĭ 12 Septembre 1900.

Dr. Vasile Lucaciŭ
parochul Şişeşcilor.

MEDITARE.

Dómne, frumósă e lumea, frumósă şi desfătătóre — pentru cel ce are ochĭ să o vadă şi minte să-înţélégă!

Ceriul cu stelele, vězduhul cu tainele luĭ, revěrsatul zorilor, sórele cald şi strălucitor, sistemul şi ordinea în tóte o vecinică minune, o minune démnă de un atotputernic creator.

Şi sub ceriul instelat, ca sub un cort iluminat şi nemărginit — pămîntul, îmbelşugat şi împodobit de însuşĭ Dumnezeŭ.

Priviţĭ lumea asta frumósă şi o admiraţĭ!

Se revarsă zorile, — şi se desfăşură tabloul, un tabloŭ dumnezeesc. Codrul cu umbrele, crângul cu isvórěle, pădurea cu frunza şi câmpul cu florile. Albinile şi fluturiĭ, vêntul veriĭ şi mirósele — un vis, un deliciŭ, un farmec.

Şi se înaltă sórele, mare şi măiestos, şi varsă lumină de aur pe pămînt. Şi se începe concertul, concertul vieţiĭ. — Adierea Zefiruluĭ, şóptele isvórělor, ciripitul pasěrilor, fluerul păstoruluĭ şi doina fetelor, dulce şi duiósă, — un concert maiestos, o armonie divină. — Tot pămîntul rîde şi strălucesce. — o grădină mare şi pompósă, o grădină desfătătóre, o grădină în care veḑĭ cu ochiĭ desfăşurându-se procesul şi taina vieţiĭ — grădina luĭ Dumnezeŭ.

Şi omul — domn şi stăpân în ea. Domn şi stăpân, înzèstrat cu simţirĭ, a vedea, a înţelege şi a cunósce. — Ales, frumos şi deştept, cu darurĭ şi aspiraţiunĭ înalte, dumnezeescĭ — dorul să dorim, speranţa să sperăm, credinţa să credem, şi dragoste să iubim.

Dómne, frumósă e lumea asta, pentru cel ce are ochĭ să o vadă şi minte să înţélégă.

V. R. Buticescu.

Documente preţióse.

I.

Dl Dr Ioan Ardeleau nĭ-a pus la disposiţie pentru numěrul festiv un act forte interesant despre vestitul „suplex libellus Valachorum" de la 1791. Este o epistolă a Episcopuluĭ Bob către Episcopul unit din Orade Ignaţiŭ Dărăbant în care se arată ce sórte a avut în dieta transilvanieĭ cererea amintită a Românilor. Ceĭ ce vor asěmăna argumentele perfide cu carĭ staturile transilvanieĭ la 1744.*) respingeaŭ cererile Episc. Klein în privinţa recunósceriĭ naţiuniĭ române ca a patra naţiune politică, cu apucăturile viclene de carĭ se folosia dieta de la 1791, tot în acésta causă, se vor convinge, că procedura nedréptă faţă de Românĭ a fost în tóte timpurile aceiaşĭ.

*) V. Dr Aug. Bunea: Episc. I. I. Klein.

Illustrissime ac Revnssime Domine Episcope! uti Frater Colendissme!

His novalibus inservire volui Illmae. ac Rssmae Dni Vestrae 1-o Quod Diaeta Nostra cum 9-na currentis finem sortita sit, quae per 8. mensium spacium duravit, nec mirum. Siquidem negotia magna, et gravia fuerint, coeterum pacate dederimus nos etiam Valachi Transilvani utpote Clerus, Status Militaris, Nobilitas, et Cives unum Memoriale. Suae Majestati Sacratissimae, aliud vero nomine Cleri Uniti, utrumque a Sua Majestate missum est ad Iltos SStus et Ordines Transilvaniae et publice perlectum, datum fuit utrumque ad Deputationem ut suam opinionem daret, data fuit Deputationis opinio Itis statibus ibidemque perlecta, quae huius tenoris est; Valachos esse partim Romanorum Colonias, partim ex adjacentibus provinciis profugos. Status autem horum talis est, aliqui habitant in Comitatibus et illi partim sunt Nobiles, partim libertini, partim Coloni. Nobiles eadem praerogativa gaudent qua Nobiles Ungari, libertini in locis liberis habitantes utpote oppidis eadem libertate gaudent qua Hungari libertini et Cives, partim Coloni et illi eodem modo tractantur qua Coloni Ungari aut alii, alii habitant in terra Siculica, et illi plerumque sunt Coloni sub aliorum jurisdictione degentes, illi tractantur prouti Siculi Coloni, aliqui habitant in terra Saxonica, horum Conditio deterior est quam Saxonum, nam instar subditorum, aut inquilinorum tractantur, quanquam vi citati in memoriali etiam Andreani aequali jure cum Saxonibus vivere deberent, hic potius laesos esse se conqueri possunt valachi, minus vero in Comitatibus, ad hoc responderunt Saxones, se non esse alienos quo Valachos bonis Conditionibus recipiant in sui gremium, hoc tamen modo fieri non posse ex eo, quod illi pauci sunt hic deputati, sed soluta Diaeta consultabunt cum reliquis, et planum elaborabunt qualiter et recipi et cultura Valachorum ibidem degentium procurari possit et ad futuram Diaetam adferent. *de Clero;* Cleri uniti privilegia ne in minimo quidem disputantur, *de non Unitis* Non Uniti juxta patriae leges et quoad nationem, et quoad religionem sunt tolerati, illos recipere status non possunt, sed in conformitate legum libero suae religionis exercitio vivant. Ut autem Valachi recipiantur et 4-tam nationem constituant, fieri non posse, cum sit contra systhema hujus Principatus, sed cui se e quatuor religionibus univerint ejus privilegiis vivant, praeterea popas valachicos esse multis superstitionibus imbutos, qui plebem iisdem imbuunt, esse praeterea male versatos, pro intertentione danda Dni possessores non se obligant, atque ideo portionem canonicam etiam adiment, interteneantur a suis auditoribus praeterea declaratum est, Cleri Uniti et vel maxime Clericorum intertentionem in Seminariis esse nimis sumptuosam et delicatam, fiet itaque planum quomodo Clerici alentur, ne a stiva avocentur et pro futura Diaeta praeparabitur, quomodo Valachi cultivari possint, pariter fiet planum, haec est decisio, et responsum ad utrumque memoriale, non quidem ad literam, sed ad sensum, hac modalitate respondent Iti Status Suae Majestati, instar novalium volui Dni Vestrae Illmae scribere, reliqua quae universam patriam tangunt in articulis sunt redacta Suae Majestati quantocius submitteuda, Deputatio

etiam ascendet Viennam pro impetranda faciliori confirmatione Articulorum et petitorum.

Ego etiam his diebus movebo Balasfalvam per Dei Gratiam utcumque sanus fui. Sua Excellentia Generalis a Rall indigena factus sub finem Diaetae. his me favoribus comendans persevero

Illmae ac Rsmae Dnis Vestrae

Claudiopoli 11. Augusti 1791.

ad obsequia paratus

Eppus Ioannes m. p.

Ér în traducere românéscă:

Illustrissime şi Reverendissime Domnule Episcop! ca Preavenerat Frate!

Am voit să servesc Illustrităţiĭ şi Reverendissimeĭ Dvóstre cu noutăţile următóre: 1-iŭ că dieta nóstră în a 9-a a luneĭ curente fu disolvată, după ce a durat 8 lunĭ de zile, şi nicĭ nu e mirare, de óre ce acolo se desbătură afacerĭ interesante şi de mare pond; de alt cum şi noĭ Românii Transilvanenĭ, adecă: Clerul, statul militar, nobilimea şi cetăţeniĭ în terminĭ blîndĭ am înaintat Maiestăţiĭ Sale Sacratissime un Memorand, ér deosebit un alt memorand în numele Cleruluĭ unit. Ambele aceste memorande fură trimise de către Maiestatea Sa la staturile şi ordinile Transilvanieĭ, şi fură cetite în public, după aceea ambele s'aŭ dat la o comisiune pentru esaminare şi pentru ca să-şĭ dee opiniunea asupra lor. Comisiunea şi-a şi dat părerea şi fu şi cetită, carea a fost de cuprinsul următoriŭ: „Că Valachiĭ sînt parte coloniele Romanilor, parte refugiaţĭ din Provinciele vecine. Starea lor este acésta: uniĭ locuesc în comitate, şi aceia sînt parte nobilĭ, parte libertinĭ, parte jobagĭ. Nobiliĭ se bucură tot de acele drepturĭ, de carĭ se bucura nobiliĭ Ungurĭ; libertiniĭ, carĭ locuesc în locurĭ libere, cum ar fi în oraşe, tot de asemenea libertăţĭ se bucura ca libertiniĭ şi cetăţeniĭ Ungurĭ şi ca alţĭ cetăţenĭ; ér iobagiĭ tot asemenea sînt tractaţĭ ca iobagiĭ Ungurĭ saŭ ca alţiĭ. Ear alţiĭ locuesc în pămînturile secuiescĭ, şi aceia în mare parte sînt jobagĭ şi trăesc sub domnia altora, şi aceia sînt tractaţĭ ca jobagiĭ Secuĭ. Uniĭ locuiesc în pămînturile Săsescĭ, starea acestora e maĭ grea, ca a Saxonilor, fiind-că sînt tractaţĭ ca supuşĭ şi inquilinĭ, deşi în virtutea diplomeĭ Andreane, — citate şi în Memorand, — ar trebui să se bucure de asemenea drepturĭ ca a Saxonilor, aicĭ se pot plânge Româniĭ că sînt maĭ stirbiţĭ în drepturile lor, ear nu în Comitate, la ce respunseră Saxoniĭ: că eĭ nu-s în contră, ca pe Românĭ să-ĭ priméscă în sinul lor sub condiţiunĭ anumite. Înse acésta acum nu se póte face din causa, că deputaţiĭ lor aicĭ sînt puţinĭ, înse după închiderea Dieteĭ se vor sfătui şi cu ceĭ alalţĭ şi vor lucra un plan, cum se fie primiţĭ şi în ce mod s'ar putea promova cultura la Româniĭ aflătorĭ între eĭ, şi că acel plan îl vor aşterne Dieteĭ procsime; *faţă de cler:* Privilegiele clerului unit nicĭ de cât nu se trag la îndoială; *faţă de neuniţĭ:* Neuniţiĭ conform legilor ţăriĭ, atât în ce privesce naţionalitatea, cât şi religiunea lor sînt numaĭ toleraţĭ şi pe eĭ staturile nu-ĭ póte accepta, ci conform legilor să se folosescă de exerciţiul liber al religiuneĭ lor. Ca înse Româniĭ să fie primiţĭ şi să formeze a patra naţiune, aceea nu se póte întîmpla, de óre ce acésta ar fi în contra sistemuluĭ acestuĭ Principat, ci dacă se vor delătura la una dintre cele patru religiunĭ, se vor bucura de privilegiele aceleia; a fară de ceea preoţiĭ valachĭ sînt fórte superstiţioşĭ şi acestea superstiţiunĭ le propagă şi în popor, a fară de aceea aŭ năravurĭ. Domniĭ de pămînturĭ pentru întreţinerea lor nu se deobligă şi pentru aceea şi porţiunea canonică o vor lua de la dênşi, de susţinerea lor îngrijéscă-se credincioşiĭ lor; a fară de aceea s'a enunţat: că susţinerea Cleruluĭ unit, şi în special a Clericilor prin Seminarie e prea costişitóre şi delicată; se va prelucra aşa dară un plan cum să se créscă Clericiĭ, ca să nu se desveţe de córnele plugului, şi acela se va presenta dieteĭ procsime, asemenea se va prelucra un alt plan, cum să se promoveze cultura între Românĭ; acésta e decisiunea şi rĕspunsul la ambele memorande, înse nu din cuvînt în cuvînt, ci numaĭ la înţeles. Dieta în acest sens va scrie Maiestăţiĭ Sale. Aceste ca noutate am voit să le scriŭ Illustrităţiĭ Vóstre, celealalte ce ating întrégă ţara, sînt redigeate în articolĭ şi acelea sînt de a se trimite Maiestăţiĭ Sale.

Va merge şi o deputaţiune la Viena pentru esoperarea maĭ uşóră a ratificăriĭ articlilor şi a cererilor.

În zilele aceste şi eŭ mĕ voiŭ reîntórce la Blaş, din darul luĭ Dumnezeŭ am fos destul de sănetos, la finea dieteĭ Escelenţia Sa Generalul a' Rall s'a indigenat.

Cu aceste bunăvoinţelor recomandat rĕmân:

Al Illustrităţiĭ şi Reverendissimeĭ Dvóstre

Cluş 11 Aug. 1791.

Spre serviţie gata

Ep. Ioan m. p.

(Illustrităţiĭ Sale Ignaţiŭ Darabanth).

II.

Ce merite marĭ are biserica unită pentru eliminarea literilor cirile din literatura română o dovedesce epistola canoniculuĭ unit din Oradea Ioan Corneli de dto 14 Oct. 1815 adresată Episcopuluĭ Vulcan.

Acéstă scrisóre este interesantă nu numaĭ pentru că ne presintă chipul în care se scria pe atuncĭ cu litere străbune, ci şi pentru că conţine date fórte interesante despre Petru Maior, dicţionariul de la Buda despre vestitul Bojadşi şi despre încercările ce le-aŭ făcut tot deuna Greciĭ, Bulgariĭ şi Sêrbiĭ ortodoxĭ de a ne împedeca întru eliminarea caracterelor cirile.

Prĕluminate, si Premârite Domne Episcope!

Domne, şi al meu Presul mie Graţiosissime!

Domnul Revisor Maior. cu adûncâ precepere si isquusitâ ânvéţátură infrumseţiatu si spre apararea. si polirea Naţiei. si limbei Nostre de totŭ fiendŭ învâpôetu si aprênsŭ, ar dorí. si cu nèsque cuvênte pon' aquum adeveratŭ nomai la cei literaţi. si ânvêţiaţi Români cunoscute. a completá Lexiconul. si a înbogaţi limba. si a luminá Naţia Nóstrâ, quarea intru esprimarea unorŭ lucrurĭ pon' aquum é sâracá si lipsitâ de terminĭ espressivi. şi a le face prin Lexicon (bene tâlmâcênduse) de comunŭ. si intrebuinţiâtóre, si lumei Românesci inquiètŭ prin schóle cunoscute; Quarele si pon' aquum insuşi mi le au indegetatŭ. si spusŭ qua se le bagŭ, si se le vîrescŭ in Lexicon: ci fiendŭ quô Domniá Sua este omul Typografiei, si n'are spre acéa dela Marirea Tua plenîpotènţiâ, â şĭ aduce amente (qua celŭ pâţitu) quô 'i póte edice quineva, quô ce au fácutŭ acéa fôrde scire Marirei Tuale, deci m'au comissŭ, qua acestŭ frumosŭ si bunŭ al sûu cugetŭ, spre folosul, si luminarea Naţîeĭ si a limbei nóstre îndreptatŭ, se 'l facŭ Marirei Tuale cunoscutŭ si se dobândescŭ spre acéa graţîósa învoire, si milostivul consensŭ, si respunsŭ, pentru quarele prin acésta umilitá inscièntiâtóre a mea scrisóre cu detornicâ plecare mê si rogŭ, si întru adênsŭ supplicŭ Preluminatei Mârirei Tuale.

Nu grâiescu eu aici despre numele Scienţielor, Mâiestriilor Ţêrilor, Cetâţilor, Deilor pâgânesci, s. a.; nu despre Titulile si Cortesiile cele politicesci Latine, cu quare quasi cu ale suale Banaţénii, vréu se dicŭ, Aradénii Nostri deplenŭ si fôrì néque o sfiélâ se intrebuênţiezâ, néque de terminii cei technieesci, quárii fôrì îndoenţiâ toţi trabue se intre in Lexicon, quò fôrî acéa n'ajunge multŭ Lexiconul; ci grâescu despre alte cuvente, de quare au fost lipsâ pôn' aquum in limba Nostrâ, qua se ne putemu respicá bene si frumos: quô, prequum ne bucurâmu noi, dache gâsimu in vreunŭ unghiŭ a Ţèrei, séu in vreunŭ dialectŭ a limbei Nóstre ceva cuvêntu frumosŭ, si curatŭ românescŭ, aşie şi celor viitori, si de cultura Naţieĭ iubitorĭ nepoţi fôrì prigonire ânche le va pâré bene aflându in Lexicon spre folosirea cé de comunŭ, si desteptarea Naţiei spre cuviosul traiŭ, de cei iubitori de polirea limbei puse esquusite, si spre esplicarea a totŭ obiectul frumóse, lâmurite, si espressive cuvênte.

Nu despre terminii, si cuvêntele technicesci, dicu, nu: quô dela Vienna ne au trâmisŭ ânche si cuvêntele qua se le bâgâmu in Lexicon: de la Aradŭ plane ne rógâ qua se punemŭ in Lexicon tóte cuvêntele Scientielor, si terminii technicesci, ba ânche tocma dela Mariatheresiopolu din Bânatŭ, Latini Ritus omu de cinste au scris inquóce, si se rógâ se nu cruçemŭ cuvintele céle de lipsà şi frumóse Latinesci a le româní, si a le scrie in Lexicon, qua se pótâ scóte din cârţile suale cu ajutoriul Lexiconului cuvêntele cele Slovenesci: de quarele, in quâtŭ putemŭ, si noi ne ferimŭ; inse cele ce sûnt aquum incetàţite (civitate donata) pôné ce s'orŭ ânvêţiá, si inţelége de toţi bene si celle nouá, le ţênemŭ, si le punem in Lexicon, trâgéndu, quare putemŭ, de la cuvinte Lâtinesci, séu Românesci, prin deimpreuna lôcuire cu domniitorii strâmosii nostri Romani dedemult, Slavii le au luat si le au imprumutatŭ dela Români.

Şi fiind quô Lexiconul, nu e carte bisericésca, séu Religionarie, si despre crediutiâ, ci earte politicéscâ, si vistieria cuvêntelor limbei, spre folosul celor ce orŭ vré se ânvéţe limba nóstrâ, si spre polirea limbei fâcutâ, n'are nèmine de a se scândâlisí intr'insul, quô nu sûnt alte celle intr'insul fôrî cuvénte, si vorbe neconstruite, quare nu se ating de lége, séu de dogme, neque altŭ queva opritŭ continescu intru sine; apoi de nu place cuiva vreunŭ cuvéntŭ, iée (tierce T. Dni) altul Synonimu, séu de asémene insemnare, quô va aflá.

Celui inţeleptu, si iubitoriu de cultura Naţiei, éi va paré bene fórte de ivéla acestui de multŭ, si de mulţi doritu in limba românéscâ opus folositoriu, mai alesŭ, quô cu inalta buna voire, si marĭ sumturi a Mârirei Tuale se lucrâ, se indréptâ, se mai deplênesce, si descrie, se se typâréscâ cu literile céle stramosesci, si proprii românesci; si n'a face qua neiubitul de ghénte românéscâ Grecŭ inturquitŭ Patriarchul de la Constantinopolu,

quarele vedêndu gramatica lui Boiadsi, unui Românŭ Transdanubianu din Vienna typărită cu litere Românesci (Latinesci), adunând seborŭ din Greco-Serbuleti, l'au aforisitŭ si de trei ori aforĭ in publicul Cetatiei anathema i-au strigatŭ, prequum elŭ insuşi mai in susŭ numitul Boiadsi, fiêndu quô are vinee aici, veniendŭ in ḑilele aqueste in quôce la culesŭ, ne au povestitŭ, quô i-au scrisŭ unŭ cunoscutŭ bunŭ voitoriŭ din Constantinopolŭ; de unde dice, quô unii greci din Vienna se terescŭ, si fugŭ de el, qua de unŭ excomunicatu. Aşie nu voescu Grecii si Serbii cultura, si perfectia limbei, si fericirea Naţiei nôstre, ci o pismuescŭ, o impedică si o strică, unde potŭ.

Mai multŭ, Imperatul Alexandru è omu altmêntre istetiu, si galantŭ, însè totuşi, mai in susŭ pomenitul Boiadsi legândŭ dôâ exemplare din Gramatica sua frumosŭ, au făcutu cu una presentu Imperatului Alexandru, cu alta Craiului Borussilor. Imperatul Alexandru deschiḑêndŭ cartea, si vêḑêndŭ, quô è typărită cu litere lătinesci, n'aveţi voi Românii slove, diсêndŭ cu neplăcere, de typăriti asiè, i au datŭ cartea inapoi; insè Craiul Borussilor, qua quum s'ar bucura de acêa, voiosŭ o au primitŭ, si pre author cu frumosŭ darŭ l'au cinstitŭ. Aşiè se cunoscu toti pomii, din frupturi, ce forĭ de pomi sûnt.

Prin acêste Pârintescei Graţiei Mârirei Tuale cu fiêsca plecare comêndatŭ, sărutândŭ sântâ Drêpta Mârirei Tuale, cu detornică ascultare intru afundâ Veneraţie remânŭ A Marirei Tuale

Buda, 14-a 8-vrie ann: 1815.

prêumilitŭ servitoriŭ
Ioannŭ Corneli m. p.
a cath. gr. biserici din O. M.
canonicu chartophilax.

Ba si Românii Transdanubiani, maguar quô limba lor è plinâ de cuvênte grecesci, si mai toţi sciu bine sêrbêsce, totuşĭ ânche poftescŭ aşĭ despurcá limba de cuvênte străine, si nu le placu cele grecesci si sêrbesci, numai céle adevêrate din lătinie românesci.

NB. Luându punemu ceva cuvêntu, sêu terminŭ, quare nu è popularŭ in Lexiconŭ, totdêuna cu prefaţie: *Cuvêntŭ gramaticescu*, — *Scholasticescŭ*, *Juridicescŭ* il punemŭ, qua sê se scie, quô prostilor, si necărturarilor nu e cunoscutŭ deplênŭ si familiarŭ, ci nomai celor ânvêţâţi.

„Voĭ muri".

Chemarea Apostolilor a fost înfrîngerea păgânismuluĭ, învingerea judaismuluĭ şi zidirea Bisericeĭ universalĭ pe ruinele acestora, ca ea să fie apoĭ omenimeĭ călăuză cătră fericirea lumêscă şi cerêscă.

Când Apostoliĭ îşi începură grêua şi spinósa misiune de propagatorĭ aĭ creştinismuluĭ, tótă lumea era cufundată în păgânismul cel maĭ cras, cu esceptiunea Jidovilor. Religiunea păgână ca product al pĕcatuluĭ şi poftelor celor maĭ ordinarĭ cu o miie de braţe a fost în stare să stringă la sine pre omul necapabil de a se lupta în contra pasiunilor sale desfrînate. Religiunea a îndestulit tóte înclinările desfrînate ale omuluĭ din Roma păgână, ea linguşia de o dată superbia şi sensualitatea. Cultul păgân era împreunat cu cele maĭ josnice deliciĭ omenescĭ şi corespunde din destul şi sentimentuluĭ şi lipselor religióse, pentru că zeiĭ păgânĭ nu aŭ fost alt ceva, de cât personificarea vieţiĭ crude naturalĭ. Aşa a fost—pe cum ne arată istoria—la Babilonenĭ, Assirienĭ, Grecĭ şi Românĭ, când acestia se aflaŭ pe povârnisul decădereĭ moralĭ.

Pentru o ast fel de lume, creştinismul apare ca ceva de tot noŭ, ne maĭ auḑit şi necuprins de păgânĭ şi acela de a dreptul şi necondiţiunat pretindea credinţă şi umilire înaintea cruciĭ. Păgânul nutrea în sine ură nedumerită faţă cu Dumnezĕŭ cel rĕstignit, pentru că alt cum niciĭ nu-şĭ póte închipui pe Dumnezĕŭ, de cât pompos şi strălucitor. Rĕstignirea era pedeapsa celor maĭ marĭ făcĕtorĭ de rele, şi apoĭ a grăi Românilor despre un Dumnezĕŭ rĕstignit, era absurd, era curată nebunie. Faţă de cultul păgân, ce nutrea puternic sensualitatea omuluĭ, religiunea creştină pare un lucru greoĭ şi necuprins, căcĭ nu făcea promisiunĭ pentru plăcerile desfrînate ale vieţiĭ. Faţă cu preoţiĭ păgânĭ, în fruntea cărora sta însuşĭ Împĕratul roman şi în timpul acela, când gustul fin, sciinţele şi artele îşi ajunseră culmea, vestitoriĭ religiuneĭ creştine eraŭ priviţĭ ca barbariĭ ceĭ maĭ despreţuiţĭ şi chiar dintre acestia ceĭ meĭ urgisiţĭ eraŭ Jidoviĭ, prin urmare şi Apostoliĭ.

Limba acestora, viaţa şi înfăţişarea lor, datinele şi moravurile lor, cualificaţia lor era cu mult maĭ inferióră, ca a Romanilor, carĭ primiaŭ instrucţiune de la filosofĭ şi artistĭ. Apostoliĭ eraŭ acusaţĭ cu *ateism* şi se zicea despre eĭ, că sînt ceĭ maĭ marĭ făcĕtorĭ de rele, carĭ ţin convenirĭ secrete şi ţes conjuraţiunĭ periculóse contra statuluĭ. Crucea trebue să triumfeze într'un timp, când Roma păgână stăpânea lumea şi când tótă puterea lumêscă era concentrată în puternicile eĭ mânĭ, când opurile filosofilor, oratorilor, poetilor, istoricilor aveaŭ mare trecere înaintea mareluĭ public roman. Un om a avut misiunea să dea pept cu acêsta lume păgână, să o frângă, să o sdrobêscă, să o nimicêscă, să o supună fără cruţare creştinismuluĭ.

Cine a fost acel om cutezător?...

Tótă lumea s'a conjurat contra luĭ: minte şi inimă, intelect şi sensualitate, materie şi spirit, tóte . . . tóte începură a să lupta cu înverşunare până la desperare contra aceluĭ om. Luptatu-s'a în contra luĭ însu-şĭ împĕratul, puternicul împĕrat roman, care s'a vĕḑut ameninţat şi periclitat din temeliĭ în puterea şi demnitatea de *pontifex maximus* (capul cultuluĭ păgân); luptatu-saŭ contra luĭ ţărĭ singuratice, guvernatorĭ carĭ îşĭ temeaŭ posiţiunea faţă cu poporul; luptatu-saŭ puterniciĭ preoţĭ păgânĭ, a căror esistenţă mult-puţin depindea de la păgânĭ; luptatu-saŭ în contra luĭ şcólele filosofice în frunte cu Celsus, Philostrat, Lucian, Iulian etc. Şi când în faţa acestuĭ bărbat armele sciinţeĭ se adeveriră de neputinciόse, când critica fú silită să amuţêscă, atuncĭ ura păgână trage sabia în contra aceluĭ om şi a soţilor sĕĭ de principiĭ şi cu o furie turbată varsă sânge nevinovat şi nimiceşte, milióne de creştinĭ timp de 300 de anĭ. Şi cine êsă învingător strălucit din acêstă luptă uriaşă? Omul...

Cine e acel om?!

În al 2-lea an al domnieĭ împĕratuluĭ Claudiŭ (42 an. d. Chr.) pe drumul *via Appia* un om călĕtoreşte spre Roma. Ce va fi simţit în inima sa acest om simplu, când la prima privire vede Roma cu palatele-ĭ pompóse, tîmplele-ĭ strălucitóre, statuele-ĭ imposante, sgomotul ameţitor al stradelor? Ce a voit acest bărbat în Roma, în cloaca căreia se străcura tótă murdăria lumeĭ inmoralĭ de pe acel timp? A vrut el distracţiunĭ, pâne, rangurĭ, onorurĭ orĭ graţia împĕratuluĭ?

Departe!

A voit să cucerêscă Roma, provinciile, munţiĭ şi mările, imperiul, tóte popórĕle, lumea întrégă! Dar se pare, că el e numaĭ un singur om fără cea maĭ mică vază şi autoritate? Da, el...

Cine e temerarul? Să maĭ aşteptăm.

„Spune-mĭ peregrine — se adresêză un cetăţan roman cătră omul nostru — ce aĭ să isprăveştĭ în Roma?

„Eŭ de aceea am venit, — rĕspunde peregrinul, — ca să dĕrîm şi rĕstorn idoliĭ vostri şi, să împlânt Crucea pe altarele lor."

„Minunat! Dar spune-mĭ de unde viĭ şi unde-ţĭ este patria?"

„Eŭ aparţin aceleĭ naţiunĭ, carea voĭ Romaniĭ o urîţĭ şi persecutaţĭ; eŭ sînt Jidov" — rĕspunde călĕtorul.

„Dar póte eştĭ descedentul uneĭ seminţiĭ renumite şi puternice?"

„Nu. Priveşte acel pescar de la marginea râuluĭ, aceea este şi a mea măiestrie. Aur şi argint nu am."

„Dar, de când ţi-aĭ părăsit măiestria aşa că aĭ cercetat şcólele filosofice şi te-aĭ deprins în ştiinţa eloquenţieĭ?"

„Nu, din tóte acestea nu sciŭ nimica."

„Aşa dară admirabilă trebue să fie veneraţiunea Dumnezĕuluĭ, că fără ştiinţă şi oratorie poţĭ cuceri ómeniĭ!"

„Nu, — îĭ rĕspunse străinul. — Eŭ predic pe un atare Dumnezĕŭ, pe care ómeniĭ între doĭ tâlharĭ l'aŭ rĕstignit ca pe un făcător de rele."

„Şi ce ne predicĭ despre un ast fel de Dumnezĕŭ?"

„Predic aceea învĕţătură, ce nebunie este înaintea sumeţilor şi dechiară resbel pĕcatuluĭ în onórea căruia têmple s'aŭ ridicat în acêsta cetate."

„Apoĭ aicĭ în Roma voeştĭ a predica tu atarĭ învĕţăturĭ?"

„Nu numaĭ aicĭ, ci preste tot pămîntul."

„Până când?"

„Până la sfîrşitul veacurilor, — fú rĕspunsul strĕinuluĭ."

„Dară negreşit veĭ fi avĕnd puternicĭ sprijinitorĭ la esecutarea planuluĭ tĕŭ: pe înţelepţĭ, nobilĭ, avuţĭ, ma póte chiar şi pe împĕratul?"

„Celor avuţĭ le daŭ sfatul, să-şĭ despreţuiêscă averea; celor înţelepţĭ, să se supună juguluĭ credinţeĭ; împĕratuluĭ în faţă îĭ voĭ spune, să înceteze de a maĭ figura ca suprem cap al religiuneĭ."

Atuncĭ Romanul stă uĭmit de cutezanţa ne maĭ auḑită a străinuluĭ şi-ĭ maĭ adresêză acestuia încă o întrebare:

„Dar aceea totuşĭ o veĭ vedé-o şi tu, că toţĭ se vor revolta în contra ta, şi apoĭ ce veĭ face?"

„Voĭ muri" — zise peregrinul cu resoluţie şi solemnitate admirabilă.

Cu acêsta interesantul dialog se sfîrşiĭ.

Cine a fost acel bărbat neînfricat, care a declarat cu atâta tărie sufletêscă, că va

zdrobi Roma păgână și va întemeia Roma creștină, cetatea eternă?

Nime altul, de cât *apostolul Petru*, cătră care a zis Christos: *„Tu ești Petru și pe acésta pétră voi zidi Biserica mea, și porțile iadului nu o vor birui pe ea.“*

Cu acésta Biserică întemeiată pe neclătita credință a lui Petru apostolul și neînvinsă de puterile dușmane s'a *reunit* după lungă despărțire biserica română orientală a Ardealului acum sînt 200 ani în frunte cu marele mitropolit Atanasiŭ.

Importanța acestui glorios act istoric și urmările lui binecuvîntate pentru neamul românesc tăgădui nu se pot.

Inspirați de acéstă *S. Unire* cu Roma, eternă a suferit esiliŭ marele episcop I. Clain, aŭ obosit și lucrat cu inimă românéscă și zel neadormit Petru Paul Aron, Gregoriŭ Maior, Ioan Bob, Alesandru Șuluț, marele Vancea, și lucră de present cu cel mai înfocat și nobil zel actualul mitropolit Victor.

Unirea cu Biserica Romei însemnéză conservarea și progresul poporului român, căci „Porțile iadului nu o vor învinge pe ea“ și Biserica unită în aceeași credință sfîntă cu Roma n'are să să témă de învingere saŭ nimicire.

Rĕmânea-vom deci în *veci nedeslipiți de Biserica Romei* și dacă se va recere vom lupta până la mórte pentru S. Unire.

„Voi muri“.

Mureș-Uióra în 12 Septembre 1900.

Dr. Sebastian P. Radu
protopop.

Observări

la seria cronologică a Archiepiscopilor de Alba-Iulia și a episcopilor sufragani.

Înainte de asta cu 45 ani, cu privire la biserica română înainte de unire, autorul opului *„Acte și fragmente“* bine a observat, că „ierarchia aceleia în cea mai mare parte e *obscură*“, că „seria Archiepiscopilor de Alba-Iulia este *necompletă* și *nesigură*“, éră urma despre *sufraganii lor* a rĕmas numai în *titlul* unor Archiepiscopi, fără de a se sci măcar de numele episcopilor, cari aŭ ședut mai înainte pe acele scaune, și încă din cause parte pentru că acele episcopii cu mult mai înainte de unire ar fi încetat, parte pentru că lipsesc ori ce documente istorice față de acele episcopii [1].“

Cugetat-am drept aceea, că cu prilejul sĕrbării iubilare de 200 ani a s. uniri în biserica nóstră română, pe basa cercetărilor făcute și a documentelor publicate mie cunoscute, să contribui la lămurirea trecutului istoric al bisericei române, respective al ierarchiei aceleia, și anumit în aceea direcțiune ca să *numesc* cu numele pe acei archierei cari fie ca Archiepiscopi, fie ca Episcopi sufragani, în anumite timpuri aŭ guvernat biserica română, dar numele cărora până aci nu ocure, nici în seria cronologică până aci cunoscută a Archiepiscopilor, — nici a Episcopilor sufragani ai acelora; și ast fel după putință să se întregéscă ori să se coregă aceași serie a Archiereilor.

[1]) „Acte și Fragmente“ p. XI. XIII. — Schematismus v. cleri Fogarasiensis pro 1842 p. XI.

I.

Istoricul Alesandu *Márki* în opul sĕŭ *„Aradmegye és Arad sz. kir. város Monographiaja [1])“*, tractând despre biserica română într'altele comemoréză că:

a) principele Sigismund Bathory cu d. 6 Febr. 1585 de episcop *transilvan* l'a denumit pe un anumit: *Spiridion [2])*.

b) cu 43 zile după denumirea lui *Spiridion*, adecă cu d. 20 Martie 1585, tot același principe, pe Egumenul *Ioan* îl denumește de superintendentele bisericei române [3]). Adauge înse tot atunci, că numitul *Spiridion* cu d. 23 Iunie 1607 și din partea principelui Sigismund Rakoczi se întărește în episcopia, despre care încă și la 29 Aprile 1608 se face amintire ca despre episcop român transilvan [4]).

După ce în seria Archiepiscopilor propusă în „Acte și Fragmente“ între anii 1580—1595, adecă între archiereii *Ghenadie* și *Ioan de Prislop* alt archiereŭ nu ocură, și despre Ioan se afirmă că ar fi guvernat până la 1599 [5]).

După ce între anii 1605—1609 pe basa cronicei sinchronice din Brașov se propune a fi fost Archiereŭ unul cu numele *Teoctist*, pe când din decretul lui Sig. Rakoczi de d. 15 Ian. 1608 se cunósce, că la acel an a fost un archiereŭ român cu numele: *Sava* și așa pentru anii 1585 am avea doi archierei adecă pe *Ioan* și *Spiridion*, pentru anul 1597 pe *Dositeŭ [6])*, ér pentru 1607 chiar trei, adecă pe *Spiridion, Sava* și *Teoctist [7]):*

se póte deci întreba, că dacă numiții archierei *toți* aŭ fost: *Archiepiscopi de Alba Iulia*, cum să se pótă statori seria cronologică a acelora? Éră dacă nu aŭ fost toți Archiepiscopi, cari dintre aceia aŭ fost archiepiscopi, și cari numai episcopi sufragani, și unde aŭ avut reședința?

Dacă s'ar accepta că sus numiții archierei toți aŭ fost Archiepiscopi cu reședința în Alba-Iulia (Belgrad), la acest cas seria cronologică a acelora aproximative ast fel s'ar putea propune:

1) *Spiridion* din 6 Febr. — 20 Martie 1585, deci abia vre-o 43 zile.

2) *Ioan Egumenul*, — dacă e identic cu Ioan de Prislop, — din 20 Martie 1585 până în 23 Iunie 1607.

3) *Spiridion* érăși din 23 Iunie 1607 până cam la 1609.

Pe lângă seria acésta ast fel propusă pentru anii 1606—1609 tot ne-ar mai rĕmânea doi archierei, anume: *Sava* și *Teoctist* pe cari nu i-am putea înșira în seria de mai sus, — și tot atunci ar resta ca să se constateze identitatea Egumenului *Ioan* cu *Ioan de Prislop* amintit în decretul lui Sigismund Bátory de d. 4 Iunie 1595.

În fața acestei serie cronologice confuse afirm, că numiții archierei nu pot să fie toți archiepiscopi de Alba-Iulia, ci unii dintre aceia sînt de a se considera ca episcopi sufragani.

E bine! dară în restimpul de 24 ani (1585—1609) cari dintre cei 7 archierei numiți sînt de a se considera ca episcopi sufragani, óre numai *Ioan de Prislop* și *Teoctist* propuși în „Acte“, *Ioan III* după cronologia lui Klein și *Dositeŭ*, éră *Ioan Egumenul, Spiridion* și *Sava* ca episcopi sufragani ori dóră seria propusă în „Acte“ are să sufere schimbare ca aceea, că *Ioan de Prislop*, are să fie sters din acea serie, și să se suplinéscă cu alți archierei.

Deslegarea *definitivă* a acestor întrebări de o cam dată este imposibilă. Combinațiunea mea este acésta:

Din seria cronologică a Archiepiscopilor propusă în „Acte și Fragmente“ și în citatul Schematism., Ioan de Prislop ar fi să se omită, și ca succesor a lui *Ghenadie* să se suscépă *Spiridion* pe timpul de la 1585—1609, ori dóră pe timp și mai îndelungat.

Motive:

1) Despre *Spiridion* ca episcop *transilvan* al bisericelor române avem dóuĕ decrete, unul de denumire de la Sigismund Báthory de d. 5 Febr. 1585, altul de nóuă confirmare de la Sigismund Rakoczi de d. 23 Iunie 1607. A fară de acésta este dovedit că acela la 24 Aprilie 1608 era încă tot episcop.

Nu putem înse tot asemenea afirma despre *Ioan de Prislop*, — despre episcopia căruia nu ne sînt cunoscute atari decrete.

Dară, dacă pentru *Ioan de Prislop* lipsesc atari documente, totuși pentru dînsul se face provocare:

a) la decretul principelui Sigism. Báthory — deci tot la acela care denumise și pe Spiridion — prin care Vlădicului săbórelor române din Ardeal. Ioan de Prislop i-se dă facultate de a putea aduna taxa de 1 fl. de la preoții săbórelor române în biruința *cetății Făgăraș* cum și în alte părți ale țărei nóstre a Ardealului. din *obiceiŭ bĕtrân* de la toți popii românesci sub puterea lui s'a sucuit a lua din an în an florenul [1]).

Documentul acesta strîns interpretat după opiniunea mea numai aceea ar dovedi, că acel archiereŭ, a fară de bisericele ținĕtóre de teritorul *cetății Făgăraș*, mai avea sub puterea sa și alte biserici române din alte părți ale țării Ardealului, care din obiceiŭ bĕtrân solveaŭ cercalatul de 1 fl., — nu adeverește înse hotărît și aceea, că *Ioan de Prislop* ar fi fost Archiepiscop, respective vlădic de Alba-Iulia, și încă din anul 1585, ca și Spiridon.

Sub espresiunea *„alte părți ale țării“* se póte înțelege ori cercul jurisdicțiunei episcopești diecesane a respectivului, ori aceea se referește la espresiunea de *„datină observată“*, și în alte diecese românesci ale țĕrei, éră cuvintele: *„preoții de sub puterea lui“* dovedesc, că nu toți preoții Ardealului aŭ fost sub iurisdicțiunea aceluia, ci acele cuvinte indirecte confirmă că a mai fost teritor, unde preoții aŭ stat sub puterea altui archiereŭ român.

b) alt argument pentru archiepiscopia lui Ioan de Prislop se propune împrejurarea că pe toiagul archiepiscopesc (?) de argint, donat de *Mihaiŭ Voda* ce óre când se păstra între clenodiile episcopești, era semnat numele acelui archiereŭ. Acest argument înse nu mi-se pare a fi destul de comprobător. Pentru că: mai întâiŭ prin descrierea detaiată a acelui toiag, ar trebui constatat, că acela

[1]) Arad 1895.
[2]) Lib. Reg. Sig. Bathory 259/a.
[3]) Lib. Reg. 298/b, 299/a.
[4]) Lib. Reg. 116—12/a.
[5]) Pag. VII—VIII.
[6]) Schematismul citat p. VIII.
[7]) După Klein pentru an. 1602 ar fi un Ioan III.

[1]) Cronica românilor de G. Șincai anul 1596 in Acte p. 192.

într'adevĕr a fost al luĭ Ioan de Prislop ca: *Archiepiscop* şi nu este suficient numaĭ simplaminte a accepta, că după ce pe acel toiag era semnat numele luĭ *Ioan de Prislop,* şi că acela óre când a fost între clenodiile archiereşti ale Metropolieĭ de Alba-Iulia, acel Ioan ar fi fost chiar archiepiscop. Acel toiag a putut să ajungă între clenodiile Metropolieĭ şi pe altă cale, de es. după încetarea episcopieĭ sufragane, Archiereul căreia va fi fost Ioan de Prislop.

Este apoĭ bătător la ochĭ că deşi *Dumitrie* (Napragyi) episcop rom.-cat. la 1602 face raport detaiat la împĕratul Rudolf despre afacerile din Transilvania şi în deosebĭ vorbeşte despre românĭ şi despre mănăstirea română din Alba-Iulia, nicĭ cu un cuvînt nu aminteşte despre Metropolitul român de es. Ioan de Prislop, din contră aflăm că sub domnirea luĭ Mihaiŭ Vitézul peste Transilvania pe la 1600 la curtea luĭ din Alba-Iulia se afla un Archiepiscop de *Trnova*[1]), care cred că nu va fi fost Ioan de Prislop.

c) Cu privire la Archieria luĭ Ioan de Prislop maĭ uşor a-şĭ accepta că, după ce mănăstirea *Prislopuluĭ* de Silvaş din districtul Haţeguluĭ întemeiată în vécul al 14-lea prin călugĕrul *Nicodim din Prilep*[2]), şi edificată respective restaurată la anul 1580 prin Safira fica luĭ Moise domnuluĭ din România, ca şi o *archimandrie* a fost reşedinţa episcopilor sufraganĭ aĭ Metropoleĭ de Alba-Iulia[3]), — după ce acel *Ioan* se supranumesce *de Prislop,* acela aieve a fost numaĭ episcop sufragan cu reşedinţa în mănăstirea Prislopuluĭ eră nu Archiepiscop de Alba-Iulia. Sigismund Báthory a putut să dea aceluia jurisdicţiune şi peste districtul Făgăraşuluĭ din care district Principele Apafy Mich. de es. şi la 1662 numaĭ partea de *dincóce de Olt* se lasă sub puterea Metropolituluĭ *Sava Brancoviciŭ,* (1656—1680) pe când partea dincolo de Olt o supune sub jurisdicţiunea Metropolituluĭ emerit *Daniil*[4]).

c) În urmă, pe *Ioan de Prislop* îl consider identic cu Ioan, carele în decretul sĕŭ de denumire se numesce *„Egumen“* care denumire nimerit se póte aplica la Ioan de Prislop unde drept cu puţin înainte cam la 1580 s'a restaurat mânăstirea, egumenul căreia a putut fi numitul Ioan[5]),

Dacă înse combinaţiunea acésta nu s'ar pute accepta şi *Ioan de Prislop* are să cuprindă loc în seria Archiepiscopilor, atuncĭ pe basa documentelor maĭ sus comemorate seria Archiepiscopilor s'ar maĭ putea combina şi în chipul următor: după *Ghenade* a urmat *Spiridion* din 6 Febr. 1585 — 20 Martie 1585.

Ioan de Prislop saŭ Egumenul din 1585—1599.

Teoctist pe la anul 1605.

Spiridion a dóua óră de la 23 Iuniŭ 1607—1609. Apoĭ se fi urmat

Dositeiŭ

---

[1]) Cfr. documentele de d. 29 Martie şi 17 Octobre 1600.

[2]) „Civitas Serbiae olim celeberima regumque sedes“, unde la 1258—1277 se amintesc locuitorĭ românĭ. Cfr. Iiricek „Geschichte der Bulgaren“ pag. 218, Haşdeu „Istoria critică“ Fasc. II.

[3]) Şematismul Diec. Lug. 1891 p. 10.

[4]) Lib. Reg. XXVI. 172—9, XXVII 420—1 şi 406—7.

[5]) Se póte că acesta e *Ioan III* din seria Archiepiscopilor, propusă de Klein. „Acte şi Fragm.« p. XIII.

II.

După cum s'a arĕtat maĭ sus *Spiridion* a fost episcop *transilvan* între aniĭ 1607—1609 şi póte maĭ încolo. Dară tot la anul 1608 se pomenesce un Archiereŭ al anumitelor bisericĭ ale Românilor de pe teritorul transilvan cu numele *Sava*[1]). Să întrĕbă decĭ că fost-a şi acesta Archiepiscop de Belgrad (Alba-Iulia) orĭ episcop sufragan?

Faţă cu acest archiereŭ, încă sînt opiniunĭ diverse. Aşa:

a) *G. Şincaĭ* în „cronica Românilor“ şi *Petru Maior* în „Istoria biser.“ la an. 1608 nu face amintire de *Sava* Archiepiscop de Alba-Iulia, ci pe un *Sava II* Brancoviciŭ îl pomenesce la 1659—1680, şi despre care afirmă a fi identic cu Sava Bribicenusis (de Bistra) amintit în actul chirotonireĭ episcopuluĭ *Partenia* de la Muncaciŭ (1651).

b) În *„Acte şi Fragmente“* de o parte afirmă că Sava I Brancoviciŭ a fost Archiepiscop între 1656—1680, pe atuncĭ de altă parte în *„Archivul“* sĕŭ din 1870 publicând citata diplomă luĭ Racoczi, d. 15 Ian. 1608, în notă la aceea îşĭ esprimă părerea că *Sava Vlădicul* amintit în acea diplomă este un nume noŭ în seria *Archiepiscopilor* de Alba-Iulia divers de *Sava Brancoviciŭ.* Adauge apoĭ, că „datele aceste contrase cum vor să se încheapă, e anevoie a se pricepe“.

c) *Tincu Velea* în „Istoria biser.“ din 1865 afirmă că la 1600 a fost un metropolit în *Boroş-Ineŭ* cu numele *Sava,* care de frica Turcilor cu tot poporul a fugit în Transilvania, unde după mórtea Metropolituluĭ *Daniil* la 1618 s'a făcut Metropolit.

d) *Puşcariŭ* in „Date istorice“ scriind despre familia Brancovics (pag. 126), afirmă că Sava Brancoviciŭ maĭ întâiŭ episcop la Boros-Ienŏ, s'a făcut Metropolit la Alba-Iulia (1656—1680) decĭ identifică pe Sava de la 1608 cu cel din aniĭ 1656—1680.

e) *G. Bariţiu* în opul sĕŭ „Părţĭ alese din Istoria Transil.“ citând diploma luĭ Racoczi din 1608, de óre ce comuna *Vajdafalva* amintită în aceea o cércă în Făgăraş, indirecte crede că acel Sava va fi fost Archiepiscop de Ala-Iulia.

În faţa acestor opiniunĭ diverse după cum la 1894 pe larg am demustrat în „Unirea“ susţin că Sava *vlădicul* comemorat în decretul citat din 1608 nu a fost Archiepiscop de Alba-Iulia, nicĭ este de a se confunda cu Sava Brancoviciŭ de la aniĭ 1656—1680, ci acela a fost episcop sufragan peste bisericile române şi sĕrbeştĭ din ţinutul dintre Criş şi Murĕş, cu reşedinţa în Boros-Ienŏ şi în Lipova, unde cum că şi maĭ târziŭ adecă între aniĭ 1642—1685, a fost *Episcop* român să cunóşte din următórele:

a) Principele *G. Racoczi II* cu d. 15 Decembre 1648 notificând comitatuluĭ Zarand, că pe *Petru Concsay* din Ciuciŭ[2]) l'a întărit în *senioratul românesc* guvernat prin antecesorul sĕŭ cu nevrednicie, şi i-a promis că îl va apĕra în contra înfestărilor **Vlădiculuĭ** şi ale altora, punĕndu-ĭ condiţiunĭ drept ca şi cele puse la 1652 protopopuluĭ român calvinisat *Petrascu,* din Maramureş şi archiereuluĭ Ilie Orest (1660—1642).

---

[1]) Decretul luĭ Sig. Racoczi d. 15 Ian. 1608.

[2]) Ciuciŭ cu castel la 1610 a fost a familieĭ Nic. Segyey, — maĭ înainte a familieĭ Betlen.

b) Predicatoriul calvinesc *Toma Kisfalvy* din Ineŭ şi *Andreiŭ Hunyadi* seniorul tractuluĭ Bihareĭ cu d. 16 Oct. 1685 se rógă de principele trnnsilvan ca locul de alegere a episcopuluĭ (calvinesc) să-l pună în Szilágy-Somlyó eră nu în *Baia-mare.* Şi apoĭ maĭ adaug, că de óre ce şi până acĭ tot principele i-a ocrotit în contra infestărilor străinilor şi ale **Vlădicilor,** şi acum la dînsul recurg[1]).

Sub infestările *Vlădicilor* sînt de a se înţelege nisuinţele acelora puse în contra tendinţelor de proselitism calvinesc şi român din părţile Orădiĭ şi în teritorul între Criş şi Mureş, pentru ilustrarea căruia servéscă scrierea principeluĭ Racoczi din 1648 maĭ sus citat, unde notifică că nouluĭ senior român calvinisat Petru Csucsay i-a pus condiţiunĭ că „Cuvîntul luĭ Dumnezeŭ să vestéscă în limba română şi să facă ca şi preoţiĭ subalternĭ să vestéscă. Tot acésta să urmeze şi cu *Catechismul* (care drept la acel an l'a edat româneşte Stefan Fogarasy) şi că bobónele cele multe ce până acĭ e-a observat la botez şi la încheierea căsătoriilor să le părăséscă, despărţirĭ de căsătorie fără ştirea superintendentuluĭ unguresc-ortodox să nu facă, să ţină rînduelele principeluĭ în acest respect înainte de 5 anĭ date. În tóte afacerile să asculte de episcopul ortodox-unguresc. Şi de óre ce fărădelegile în tot locul a început a se lăţi, principele a conces aceluĭ senior ca să pótă visita bisericile de sub jurisdicţiunea sa, şi după diregătoria sa, după datina de până acĭ să facă învitaţiunile. Lasă preoţilor de sub jurisdicţiunea aceluĭ senior ca sub pedepsa perderiĭ beneficiuluĭ, pe acela să-l recunóscă de protopopul lor şi să-ĭ dea cuvenita ascultare[2]).

III.

În seria cronologică a Archiepiscopilor propusă în „Acte şi Fragmente“ după Ilie Orest (1641—1643) se pune *Simeon Stefan.* Numitul istoric Marki înse aminteşte că principele transilvanieĭ G. Racoczi I, la 1642 a poftit de la *noul vlădică român* cu numele *„Miloviţiu“* ca să facă ca preoţiĭ de sub jurisdicţiunea sa să se lase de birbitelirea (birbitelés) în limba streină.

Aşa dară între aniĭ 1640—43 am avea doĭ Archiereĭ românĭ, pe *Ilie Orest* la 1641 şi pe *Miloviţiu* din 1642.

Dacă s'ar admite că aceia ambiĭ aŭ fost Archiepiscopĭ de Alba-Iulia atuncĭ seria cronologică a acelor Archiepiscopĭ s'ar intregi ast fel:

După *Genadiu* mort la 1640 ar fi urmat *Orest* 1641—1642, când a fost depus, după acesta a urmat *Miloviţiu* 1642—1643. Acésta intregire ar fi admisibilă dacă în decretul luĭ G. Racoczi I din 1643 nu s'ar zice că antecesorul luĭ *Stefan Simonie* a fost *Elia Iorest.*

Drept aceea sintem siliţi a afirma că Episcopul *Miloviţiŭ* din 1642 va fi fost episcop sufragan érăşĭ din părţile intre Criş şi Mureş ca următoriul luĭ Longin Brancoviciŭ, care la 1640 din causa forţelor calvinismuluĭ a abzis şi a trecut în România.

---

[1]) Torok emlek, IX, 101—2.

[2]) Lib. Reg. XXIV, 43/a—44/a, unde după cum afirmă Marki Sándor şi faţă de alte ţinuturĭ să fac tot asemenea disposiţiunĭ.

IV.

Tot în „Acte şi Fragmente“ se propune ca Archiepiscop *Paul Turdaşi* la anul 1569 [1]).

În posesiunea bisericeĭ gr.-cat. din comuna Turdaş districtul protopopesc al Orăştieĭ se află un Triod tipărit în Tergovişte la 1749. În acest Triod pe pag. 77—96 pe marginea foilor se află scris cu litere următoriul document:

„Să se ştie, cum că la an. 1582 de la Christos, biserica de la Turdaş din Cósta care încă de la Dacĭ rĕmase românilor a fost sub stăpânirea *Episcopuluĭ* **Alexa Turdas** împreună cu tóte pămînturile de la câmp. Dându-se apoĭ dintre noĭ, dintre românĭ calvinĭ *Ion Baldea* cuĭ i s'a dat apoĭ nume unguresc: *Satmári Iános, Dumitru Zeledinţan*, care după aceea s'a numit *Lozsadi Demeter, Gruia Petru*, care cu acest nume a şi rĕmas şi *Capruţ Adam*, ce s'a numit *Kapronay Adam* împreună cu femeile lor şi copiĭ cu numĕrul 26 de suflete, Craiul Ardealuluĭ Măria Sa George Racoczi la an. 1652 ni-aŭ luat biserica cu pămînturile de la câmp dinpreună şi aŭ dat calvinilor, ce saŭ numit maĭ sus, pentru care multă vrajbă am avut cu eĭ, ci neputênd prididi am fost siliţĭ a ne face altă biserică şi aceea de noŭ care am lipit-o cu pămînt şi am văruit-o. În Turdaş mensa Cirişer la anu 1655 Grigorie Vlad m. p. paroch Turdaşuluĭ, Darabant Lazar, (. . . . rupt nelegibil), Baldea Alesandru, Todor Onu, Lula Adam, Todor I. (nelegibil) Muntean Petru, Vlad Adam, Roman Dumitru, titoriĭ bisericeĭ [2]).

Combinând acest document cu nota luĭ Sam. Klein publicată în „Acte şi Fragmente“ pag. 272 se constată că:

a) adevĕrul celor scrise despre *Paul Thordoşi* episcopul românilor, că adecă, acela într'adevĕr silit de persecuţiunile proselitismuluĭ calvinesc, ca unul care n'a voit să îmbrăţişeze secta calvină, a trebuit să abzică de episcopie şi să trécă în România.

b) că dacă episcopul *Paul Thordoşi* în seria Archiepiscopilor are să cuprindă loc pentru anul 1569, atuncĭ *Alexa Thurdaş*, orĭ este de a se suscepe în aceeaşĭ serie între *Ghenadiŭ* şi *Ioan* de Prislop, respective Spiridion, adecă între aniĭ 1582—1585, orĭ să se zică că Alexa Thurdas a fost episcop sufragan de es. în Fel-Dyod (Gioagiul-de-sus) Cfr. diploma Isabeleĭ din 1557 pentru episcopul Cristofor), saŭ de la Prislop.

V.

Auctorul *Ios. Lad. Pic* în opul sĕŭ „*Über die Abstammung de Rumänen* [3]), tractând despre biserica română, respective despre Metropolia aceleia, spre a demustra, că aceea biserică a avut Archiepiscop, pe basa celor cuprinse în colecţiunea heveneşiană (XXIV — 227) amintesce pe un anumit *Abrahamus Pap ecclesiarum in Transilvania valachicalium Archiepiscopus*“, fără a indigita anul guvernăriĭ, orĭ reşedinţa aceluia. Neputênd până aci a scruta în amintita colecţiune, nicĭ că pot stabili, că óre acel episcop, la ce an ar fi de a se suscepe în seria Archiepiscopilor de Alba-Iulia.

[1]) Pag. XIV şi 272.

[2]) Comunicat de către On. Dem. Iancu paroch în Turdaş.

[3]) Pag. 219 not. 25.

VI.

Despre Archiepiscopul **Daniil**, în „Acte şi Fragmente“ cu positivitate nu s'a statorit aniĭ guvernăriĭ. Faţă cu acela este să se întregéscă, că fu denumit la 1651 [1]), şi că prin diploma luĭ Apafy de d. Micola 23 Aprile 1662 data luĭ Sava Brancovics, — pe credincioşiĭ ceĭ dincolo de Olt i-a lăsat sub jurisdicţiunea episcopuluĭ Daniil [2]).

VII.

Cam din vécul al 17-lea începênd în titula archiepiscopilor de Alba-Iulia se află susceputǎ şi numirea episcopiilor sufragane ca a *Vaduluĭ, Araduluĭ, Satmaruluĭ, Maramureşuluĭ, Silvaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ*, fără ca până aci să se cunóscă după nume archereiĭ acelor episcopiĭ (Cfr. Dalteria de la Ghenadiŭ dto 4 Dec. 1628, noul Testam. tipărit la mandatul luĭ F. Racoczi).

La exposiţia milenară a Ungarieĭ din 1896, de către capitulul, respective Episcopia rom.-cat. transilvane din Alba-Iulia, a fost espusă o icónă a s. Nicolaŭ, depinsă, respective încisă pe o tablă de aramă orĭ de argint în formatul uneĭ table de evangelier: Icóna aceea represintă pe s. Nicolaŭ în ornat archieresc înfrumseţat cu petriĭ scumpe, ţinênd s. evangelie.

În partea superióră a icóneĭ era inscripţiunea cu cirile: Svti Nicol. Is. Xtos Maria. Sub icónă în limba slavică cu cirile era inscripţiunea: „*Molba Ababgia Episcopa Anastasia O Vadu O Ugroch. Nicorasia icona Zato Zaft. M. M. E. 1*“.

Trimis-am acésta inscrţiune în deosebite locurĭ ca să se traducă în limba mie cunoscută. dară deslegare deplină nu am primit, din causă că unele cuvinte ale aceleĭ inscripţiunĭ ar fi contrase ce nu se pot deplin tălcui. Dară toţĭ aŭ afirmat că este vorbă de episcopul Atanasie a Vaduluĭ unguresc, orĭ al Ungurilor, şi că Vato va fi scurtare din Veliato — veacul. — Cuvîntul „Molba“ în loc de „Molitva“ ar însemna rugăţiunea, — saŭ după *Cuvioşiă* după cum se intituléză „Pop Gábor de O város“ într'o scrisóre a Vlădiculuĭ Inocenţiŭ Klein de datul Gherla la 30 Decembre 1747.

Orĭ ce sens să aibă aşa dar inscripţiunea citată, aceea fără îndoélă dovedeşte că a esistat episcopia sufragană a Uaduluĭ în fruntea căruia a stat ca Episcop *Atanasie* pe timpul ce ne-ar indica cifrele: M. M. E. I. când acele s'ar descifra.

Eră cum că reşedinţa episcopieĭ Vaduluĭ a fost: Vadul de lângă *Deeş*, acésta după informaţiunile primite încă la 1897 de la oficiul parochial din Bogata-română, dovedesc următórele:

a) Numirile unor părţĭ din hotarul comuneĭ că: „ritul Vlădiceĭ“ „fântâna Vlădiceĭ“ — locul ce se estinde în jurul déluluĭ numit: „Cetăţeaua“ se numesce al Vlădiculuĭ.

b) bĕtrâniĭ din comuna Bogata-română spun ca tradiţiune că strămoşiĭ lor aŭ fost iobajiĭ Vlădiculuĭ din Vad unde umblaŭ şi la biserică.

c) Biserica de peatră edificată în stil gotic, din Vaad este fórte veche, căcĭ nime din popor nu ştie nicĭ când s'a zidit, nicĭ că afară de aceea ar fi esistat o altă biserică de es. de lemn. În lăuntrul bisericeĭ, în

[1]) Lib. Rog. XXVI 127—9.

[2]) Lib. Reg. XXVII, 420—1 şi 407—8.

apropiere atât în partea deméźăzi cât şi cea de méză-nópte, în părete sînt tăiate câte dóuĕ locurĭ de şeḑut, despre carĭ se crede a fi fost scaunele călugărilor sfetnicĭ aĭ episcopuluĭ.

Archeologul repausat Carol Torma, care la anul 1876 a cercetat şi comuna Vaad şi acolo a luat notiţe despre nescarĭ inscripţiunĭ vechĭ romane aflătóre şi în biserica din Vaad a afirmat, că acea biserică s'ar fi edificat cam la începutul véculuĭ al XVI-lea.

d) Episcopia Vaduluĭ va fi avut şi dominiŭ, care l'a ocupat familia Kornis, înse, tot a maĭ lăsat pe sama bisericiĭ 200 jug. carĭ în urma comasăriĭ din 1845 s'a nimicit.

În cele de sus am împărtăşit cele ce mi-aŭ fost cunoscute cu privire la seria cronologică a Archiepiscopilor de Alba-Iulia şi a episcopiilor sufragane. Dea bunul Dumnezeŭ ca bărbaţiĭ de şciinţă a-ĭ bisericeĭ române să pună cât maĭ mare pond pe scrutarea trecutuluĭ istoric al ierarchieĭ aceleĭ bisericĭ, de care în bună parte este legat şi trecutul istoric al poporuluĭ românesc supus aceleĭ bisericĭ.

Ioan Boroş
canonic.

Echourĭ de peste Munţĭ.

Craiova 31 Aug. 1900.

Iubite Domnule Domşa.

Neavênd timp se scriŭ, nicĭ să viŭ, ca să iaŭ de aprópe parte la serbarea aniversăriĭ ce pregătiţĭ, salut din depărtare Blaşul, cum cred că face cu acéstă ocasiune fie care bun român. Pentru că Blaşul, graţie uniriĭ, a fost légănul deşteptăriĭ naţionale. Salut cu veneraţiune umbrele marilor prelaţĭ, Inocenţiŭ Micul şi Petru P. Aron carĭ aŭ ridicat acolo primele şcóle româneştĭ, de unde aŭ eşit nemuritoriĭ apostolĭ aĭ românismuluĭ, G. Şincai, P. Maior, S. Micul, maĭ apoĭ S. Bărnuţ, Bariţ, Mureşan, ş. a. Şi cu o îndoită iubire trebue să salute acele clasice locurĭ toţĭ aceia carĭ, ca şi mine, ca şi noĭ, aŭ petrecut acolo aniĭ fericiţĭ aĭ copilărieĭ şi adolescenţiĭ şi şi-aŭ încălzit sufletul la lumina ştiinţeĭ şi a măreţelor suvenirĭ, de carĭ este atât de bogat modestul orăşel al Tîrnavelor.

M. Străjan.

„O singură scânteuţă maĭ licuréză printre negurele ceruluĭ şi asemene luceferuluĭ despre zi se apropia de noĭ . . . . Pe când la noĭ nu maĭ esist de cât vre-o dóuĕ-treĭ bucherniţe grecescĭ, din colo de munţĭ înfloriaŭ şcolile adevĕrat române din Blaş.“ . . . . „Originea şcolilor Tranne nu datéză maĭ în apoĭ de mijlocul secl. al 18. Dar cu cât începutul lor este maĭ în cóce, cu atât fruptele, ce aŭ adus ginteĭ întregĭ, sînt maĭ mântuitóre pentru generalitatea naţiuneĭ“.

„Prin uniune se deschide o nóuă eră pentru cultivarea românilor Transilvanĭ“.

„Ioan Micul (adecă întemeiătorul Blaşuluĭ episcopul Inocenţiŭ Clain) este primul fundatoriŭ al cultureĭ Transilvane“.

La p. 113. descriênd avîntul şcolilor din Blaş încheiă: „renumele liceuluĭ din Blaş cresce vĕḑênd cu ochiĭ, viaţă şi lumină rĕsărind în tóte părţile. Părea, că geniul vecheĭ Rome se scólă din mormîntul saŭ seculariŭ spre a maĭ insufla o dată coloniile luĭ Traian“. **Misail.**

ODĂ

LA ÎUBILEUL DUCENTENARIŬ AL SF. UNIRĬ CU ROMA.

Urla sĕlbatic marea; mereŭ crescea furtuna
Noianul cel de apă 'n adâncurĭ sbuciumându'l
Prin nourĭ greĭ și negri a dispărut și luna . . .
O nópte grea domnesce . . . În creerĭ dórme gândul
Și numaĭ spaĭma morțiĭ se svêrcole într'una.

Pe valurĭ să zăresce o naie aprópe frântă . . .
Și vênturile 'n cóste o lovesc cu-a lor furie . . .
Din val în val, sĕrmana, cu grózǎ se avêntă,
Cârmaciul stă la cârmă. Cu vorba-ĭ argintie
O rugăciune 'nalță spre cer, o rugă sfîntă.

Un vînt cum lit o bate spre-o parte-a măriĭ 'ntinse,
Ér altu 'ntr altă parte o 'npinge și o mână.
Și valul de sub dînsa, cu lăcomie-aprinsă
Vrea s'o înghită lacom . . . Pornirea-ĭ e păgână . . .
Și pórta négră a morțiĭ 'nainte-ĭ stă deschisă.

Și sfînta rugăciune spre ceriurĭ se înalță;
Atâta foc e 'ntr'însa, ș'atâta 'nduioșare —
Cât inima de sloĭurĭ cu focu-ĭ o desghiață;
Ér ochiĭ-ĭ ard în lacrimĭ. S'aprinde tot maĭ tare
Ferbintea, sfînta rugă spre-a lumilor viață.

În zărĭ atuncĭ — o Dómne, ce mare ți-e puterea —
Un caier de lumină în orisont s'arată
Și vine către mare. Acésta'țĭ este vrerea
Și voia ta, stăpâne, în tóte se arată! . . .
Lumina vine, cresce . . . Și cresce mângăerea.

Pe naia sbuciumată. Un ânger din lumină
Rĕsare, vine-apróре, aripile'șĭ întinde
Cârmaciuluĭ deasupra. Privirea-ĭ e senină
Și 'n ea un foc de viață se pare că s'aprinde
Și brațele 'șĭ întinde cârmaciuluĭ: „O vină!"

Cu patimă îl strînge la pept, și înc'odată
Ș'o vorbă, numaĭ una, putu atuncĭ să zică,
*Și vorba asta sfîntă fu **„Roma"** . . . . E salvată*
Corabia de-acuma. Perit-a orĭ ce frică . . . . .
Spre Roma nóstră veche, corabia se 'ndreaptă.

Ș'apoĭ de a Cetățiĭ eterne, naie tare
Legatu-sa a nóstră corabie sdrobită. —
E mult de-atuncĭ, doĭ secolĭ! Și este tot maĭ mare
*Încrederea în asta **unire** mult dorită*
Și nu maĭ purtăm frică de a măriĭ turburare.

Voit-a Provedința, căcĭ ea ne póartă-n samă,
Să fim legațĭ cu Roma, cu mama nóstră dragă
Prin neam și prin credință. Ér azĭ pe noĭ ne chiamă
A nóstre inimĭ pline de o forță nóuă, întreagă,
Ca să serbăm doĭ secolĭ de luptă fără teamă.

I. Agârbicean.

Unirea credinței—cerênd.

Ne rugăm în sfînta liturgie zilnic „pentru unirea tuturor". Cerem de la Dumnezeŭ „unirea credinței". Dară atâta nu e de ajuns, ci în tot de una să ne aducem a minte de cuvintele: „Ora et labora." Să nu ne temem de învinuirea, că deprindem proselitismul, — prinderea de proseliți ne e poruncită, ne-a poruncit-o cuvîntul Mântuitoriuluĭ și esemplul Apostolilor.

Sîntem deci datorĭ, să deprindem proselitism pentru adevĕrul creștin, care e numaĭ unul. Dară în lucrul acesta să ne ferim a folosi arme lumescĭ și să folosim numaĭ armele adevĕruluĭ și daruluĭ luĭ Christos.

În special biserica nóstră românéscă îșĭ are în privința acésta misiunea sa specială. În împlinirea misiuniĭ acesteia avem, să cercăm a delătura cu arma dragostiĭ în rîndul cel dităiŭ pedecile acelea, carĭ numaĭ par a se împotrivi uniriĭ credințeĭ și se folosesc numaĭ ca pretexturĭ spre a susține între Românĭ desbinarea credințeĭ. Avem să arĕtăm, că diferințele, ce esistă între biserica apusană și cea rĕsăriténă, sînt în partea cea maĭ mare numaĭ la părere.

Așa esistă între cele dóuĕ bisericĭ bună óră diferința în chipul de a se însemna cu semnul cruciĭ. Apusaniĭ duc mâna maĭ întâiŭ la umĕrul cel stîng și după aceea la cel drept, pe când rĕsăritenii o duc maĭ întâiŭ la cel drept și după aceea la cel stîng. La diferința acésta firesce că încă s'aŭ provocat, ceĭ ce spre a susține desbinarea religiósă dintre apus și rĕsărit s'aŭ folosit până și de mijlocul acela, că cu o mână șĭ-aŭ netedit bărbile, éră cu ceealaltă aŭ cercat în zădar, să netedéscă bărbile preoților apusanĭ celor rașĭ. Și totușĭ diferința aceea nicĭ nu e diferință, ci dimpotrivă e o manifestare a unitățiĭ. Avem numaĭ să asemĕnăm formulele, cu carĭ însoțesc Latiniĭ și Greciĭ înemnarea cu semnul sfinteĭ cruci. Greciĭ zic: τοῦ ἁγίου Πνεύματος, pe când Latiniĭ: „Spiritus sancti." E decĭ învederat, că topica grecéscă și latinéscă a hotărît, ca greciĭ să pună mâna pe inimă maĭ pe urmă, când rostesc cuvîntul Πνεύματος, éră Latiniĭ să o pună pe inimă maĭ întâiŭ, când rostesc cuvîntul "Spiritus."

Așa ar puté, să se delăture partea ceea maĭ mare a diferințelor acelora așa, că maĭ pe urmă ar rĕmâné numaĭ — primatul episcopuluĭ de Roma și indissolubilitatea căsătorieĭ. Éră de delăturarea acestor dóuĕ diferințe se va îngrigi apoĭ darul sfîntuluĭ Spirit, carele tóte le plinesce.

Dr V. Szmigelski
canonic.

Cugetărĭ și meditărĭ.

Vanitatea la femeĭ e: dracul împelițat!

Fiĭ sincer cu deaproapele tĕŭ, — ș'apoĭ ia-te la fugă, băiete!

„Zorzóne" lumeĭ — — șĭ-o stăpânescĭ!

Nimic nu-ĭ maĭ desastros în urmărĭ, ca naĭvitatea femeiĭ cu minte!

Mila, cruțarea, e arma femeiéscă, care adese se rĕsbună.

Sigilul de autenticitate pentru amor e — — jalusia!

Cu cât cineva e maĭ neputincios, cu atât se întărîtă maĭ rĕŭ!

Nicĭ-când amicul nu va fi atât de generos ca inimicul.

Beiuș IX. 1900.

Viora din Bihor.

Biserica din Şişeşci, votivă pentru S. Unire a tuturor Românilor.

Şişeşci! Ce nume! Câte suveniri plăcute şi mari! dar câte dureri şi câte suferinţe nu cuprinde în sine acest nume!

Şişescĭ, nu poţi pronunţa, fără să-ţi aducĭ aminte de biserica pompósă, zidită ca prin minune, prin concursul poporuluĭ Român, ca monument vecĭnic de ĭubire faţă de mama Roma, căcĭ e dedicată „ex voto pro s. unione omnium Romanorum".

Acésta este unica biserică dedicată luĭ Dumnezeŭ pentru sfînta unire a tuturor Românilor, nu numaĭ, ci este cea maĭ frumósă biserică de care noĭ Românii ne putem făli.

Stilul e roman, şi în cât s'a putut s'a ţinut de planul bisericeĭ Sf. Petru din Roma făcut de Michelangelo; aşa în cât cu tot dreptul, putem considera acésta biserică ca un tesaur, ca un model de architectură.

Planul fú conceput de parochul local Dr. Vasile Lucaciŭ şi executat cu conlucrarea On. Domn Alexiŭ Berinde.

La acest edificiŭ monumental, numaĭ românĭ aŭ lucrat şi aŭ dat dovezĭ, ce póte face Românul!

De când lumea, o idee mare, un cuget sfînt cu greŭ s'aŭ putut realisa! Aşa şi acésta măréţă clădire, numaĭ prin multe greutăţĭ s'a putut aduce până la starea actuală, şi a o sevîrşi deplin, nu fú cu putinţă, din causa vitregimeĭ timpurilor, pentru pisma, rĕutatea şi persecuţiunea ómenilor fără de lege.

Durere te cuprinde, când vedĭ cum acésta clădire nu póte fi sevîrşită cum ar pofti măreţul edificiŭ. Causa o ştiţĭ.

Dumnezeŭ înse va umili şi de aicĭ în colo inimiciĭ Sĕĭ, şi măréţa clădire va fi decorată cum stîlul recere, maĭ ĭute saŭ maĭ târziŭ, dar va fi, pentru că idea care o representă, idea s. unirĭ cu Roma Apostolică, are în sine farmecul biruinţeĭ, şi cu cât astăzĭ sînt maĭ grele pedecile, cu atât maĭ eclatantă va fi învingerea cugetuluĭ mare.

Apostolatul acesteĭ ideĭ întrupate în biserica măréţă din Şişeşcĭ, trebue să-şĭ aibă fasele sale, de inimicĭ şi de persecuţiune, ca să aibă îndreptaţirea de a vesti generaţiunilor viitóre, vîrtutea constanţeĭ, tăria credinţeĭ şi isbânda ĭubireĭ.

Dee ceriul ca votul poporuluĭ Român exprimat prin acésta s. biserică, până la cel maĭ apropiat an ĭubilar, să fie împlinit.

Mama Roma să ne priméscă pre toţĭ fiĭ sĕĭ Românĭ sub aripile sale binecuvîntate.

Şişeşcĭ 12 Sept. 1900.

Dr. Epam. Lucaciŭ.

Din istoria bisericéscă a Maramurĕşuluĭ înainte şi după sfînta Unire.

Despre viaţa bisericéscă a Românilor din Maramurĕş — care în alte locurĭ e isvorul cel maĭ avut a evenimentelor istorice până la seclul al 17-lea avem date puţine.

Atâta este sigur cum că în veacul al 15-lea în acest comitat deja a fost organisată biserica rĕsăriteană.

Acésta se adeveresce din documentele şi diplomele nobilitare în carĭ se face amintire despre preoţiĭ românĭ de pe acele timpurĭ.

Ast fel într'un document din 1386 se espune cum că în Giulescĭ a fost preot un Mirizlo.

Acel Mirizlo a fost fiul luĭ Jula (Gyula) fiul luĭ Dragoş strămoşul familieĭ Rednic, din care a fost mulţĭ preoţĭ; de unde o creangă a familieĭ şĭ-aŭ luat numele de Pop. Urmaşiĭ luĭ Mirizlo a fost preoţiĭ Ĭoan şi Teodor, apoĭ prota Lupu pe la 1660—1698; căruia ĭ-aŭ urmat Basiliŭ Rednic frate dulce cu Episcopul Atanasiŭ Rednic, ast fel apare decĭ, că în Giulescĭ a fost preoţĭ continuŭ din viaţa nobilă a luĭ Jula.

În anul 1428 se amintesc ca preoţĭ a Apşeĭ de mijloc, Costa şi Bolora; ér în anul 1445 preotul Nicolaŭ din Vişeŭ.

Regele Mathia cu ordinaţiunea din 1479 la rugarea Mitropolituluĭ din Alba Ĭulia, pe preoţiĭ românĭ din Maramurĕş ĭ-aŭ absolvit de la orĭ şi ce soiŭ de contribuţiune, documentând regele şi cu acésta ĭubirea sa cătră neamul sĕŭ românesc. (Valachos Presbyteros graecam fidem tenentes).

În genere preoţiĭ de pe acele timpurĭ eraŭ din classa proprietarilor şi a nobililor, şi şi astăzĭ nobiliĭ românĭ din Maramurĕş cu drag îşĭ daŭ prunciĭ la cariera preoţéscă. Ast fel în trecut a fost doĭ protopopĭ din familia Mihályi, maĭ mulţĭ preoţĭ tot din aceia familiă, şi şi azĭ sînt preoţĭ, consângenĭ a familieĭ de Mihályi.

Din conscripţia parochiilor române şi rutene din Maramurĕş efeptuită în 1774 apare cum că parochiile române s'aŭ înfiinţat în timpurĭ vechĭ şi în dată după inpopularea comunelor. În aceea conscripţia maĭ despre tóte parochiile române se scrie: „Parochia mater statim cum inpopulatione Pagi erecta" „ab antiquo erecta" „annis incertis erecta" „Memoriam humanam excedente tempore erecta" etc.

Şi din diplomele câte le avem se vede că deja începênd de la an. 1345 comunele române se dedeaŭ ca donaţiunĭ unor bărbaţĭ binemeritaţĭ de patrie şi de religiune, a căror strănepoţĭ românĭ şi azĭ trăiesc.

Dintr'o diplomă regéscă din 1213 apare că în Maramurĕş a fost şi loc acreditat, — decĭ dacă a fost loc acreditat pentru păstrarea diplomelor deja în an. 1213 e sigur, că a trebuit se aibă şi ce păstra. — Diplomele a fost cea maĭ mare parte a românilor şi în parte a ungurilor, de órece în diplomele câte le avem de arêndul apar numele familiilor române şi azĭ esistente.

Apoĭ este sciut cum că Balitia voda (Bale voda) şi Dragmeşter în aniĭ 1373—1402 aŭ fost comiţĭ supremĭ aĭ Maramurĕşuluĭ, şi în anul 1391 aŭ fundat Mănăstirea s. Archangelĭ Mihail de la Peri, când va parochie română, azĭ rutenă.

În acea Mănăstire a residiat la început Episcopiĭ Maramurĕşuluĭ, ér după ce Mihail Apafy le-a secularisat, s'aŭ mutat în Bârsana, (Episcopul belico samintit de Şincai, Episcopul Serafim) în Biserica-albă. (Episcopul Stoica, Dositeu) în Husd-Baranya şi în Moĭseiŭ (Episcopul Miron Pop). — Constantin Brancovan Domn al Munteniei (1668—1714) a dăruit Mănăstireĭ de la Biserica-albă un potir cu inscripţia.

Episcopia română din Maramurĕş a sustat aprópe 300 de anĭ, fiind sub ĭurisdicţiunea Episcopuluĭ de la Belgrad, tóte aceste documenteză cum că aicĭ a esistat ab-antiquo viaţă bisericéscă.

Pe timpul unireĭ Românilor cu s. biserică de la Roma în Maramurĕş a fost Episcop Ĭosif Stoica (1692—1711).

Dênsul aşa se vede că n'a primit s. Unirea, pe cum n'aŭ primit nicĭ urmaşul luĭ Dositheŭ Theodoroviciŭ (1720—1734).

Înse Episcopiĭ de la Muncaciŭ (Rusiĭ s'aŭ unit în 1646) ca uniţĭ aŭ influinţat, ca rutenĭi şi romaniĭ, carĭ se ţineaŭ de episcopia din Maramurĕş să priméscă sfînta Unirea.

Ast fel Episcopul Ĭosif Hodermarszky (1707—1715) de la Muncaciŭ în anul 1707 a trimis în Maramurĕş, pe frate-sĕŭ Procopiŭ, un călugăr învĕţat, ca să îndemne pe aceia carĭ aŭ rĕmas credincioşĭ episcopilor din Maramurĕş la primirea s Unirĭ.

De aicĭ apare cum că Unirea deja era făcută, înse o parte a poporuluĭ ţinea încă la Episcopiĭ Maramurĕşuluĭ, de carĭ cu greŭ s'aŭ putut despărţi, parte pentru s'aŭ dedat cu dênşiĭ, parte că a fost consângenĭ de a poporuluĭ.

În actul şi decretul s. Unire din 1700 se espune cum că la acel act solemn a fost de faţă din Maramurĕş Archidiaconul Ilie din Saldobis, cu 9 preoţĭ, Luca din Szelis cu 9 preoţĭ şi Vasiliŭ din Komlis cu 41 preoţĭ.

Pe acele timpurĭ Maramurĕşul bisericesce era împărţit în ĭaraşul de sus (archidiaconatul de sus) ĭaraşul de jos, şi ĭaraşul Caseuluĭ adecă protopopiatul Caseuluĭ.

Şi sub ĭurisdicţiunea acelor protopopĭ s'aŭ ţinut parochiĭ române, dar şi rutene până la dismembrarea dieceseĭ Gherleĭ de cea a Muncaciuluĭ.

De multe orĭ s'aŭ discutat întrebarea cum că aceĭ protopopĭ din Maramurĕş óre fost'aŭ românĭ saŭ rutenĭ, şi cum că carĭ sînt comunele Szelis şi Komlis; — căcĭ Saldobisiul nu puté veni sub întrebare. Adecă comuna Saldobos esistă şi astăzĭ între Hust şi Teceŭ, şi e parochiă rutenă.

Archidiaconul Ilie din Saldobis a putut să fie protopopul ĭaraşuluĭ de dios, adecă a protopopiatuluĭ Sigetuluĭ, de care în trecut s'aŭ ţinut şi parochiĭ române şi şi rutene, şi ast fel dênsul chiar dacă s'a ţinut de diecesa Muncaciuluĭ a putut să ĭeie parte la actul s. Unire, cu 9 preoţĭ românĭ din ĭaraşul de jos; înse probabil că a fost român, de órece abia se póte crede cum că rutenii să fie mers la Alba-Ĭulia, când acolo a fost conchemat clerul român.

Maĭ grea este de resolvit întrebarea locuinţeĭ protopilor din Selis şi Romlis.

În Maramurĕş avem o comună românéscă cu nume Săliscea, dar aceia nu se numesce Selis, ci Seliscea; ér cum că Selis să fie Seleuşul (N. Szöllös) abia se póte crede, de óre ce ţinutul Seleuşuluĭ este rutên şi este situat aprópe de Saldobis; drept aceia cuget, cum că protopopul Luca a fost de pe apa Izei din Selis, adecă Seliscea, şi subscriind actul sf. Unire a putut scurta numele comuneĭ, saŭ póte că ĭ-aŭ rĕmas în péna — cum se zice vre o dóuĕ treĭ litere. Luca a putut să fie protopopul ĭaraşuluĭ de sus, de care s'aŭ ţinut apa Izei şi a Viseuluĭ.

Ar veni să se resolveze întrebarea cu numele Romlis (saŭ Komlis).

Uniĭ cugetă a afla în acel nume Comloşul. Comune cu atarĭ numirĭ se află în Ugocia şi în Bereg. — Dar deşi prin acele

comitate maioritatea poporului este rutenă, totuşi a putut să fie pe acele timpuri şi românî, de óre ce multe comune române s'aŭ rutenizat sub ocârmuirea Muncaciuluî.

Un preot învĕţat ruten mî-a scris, cum că Romlis póte să fie Roni-lis saŭ Roni-lyisz adecă Rona-de-sus, în care comună azî locuesc ruteni, dar când va atât Rona-de-sus, cât şi Rona-de-jos aŭ fost comune române. — Rona-de-dios şi azî e parochie română.

Póte dară că prota Basiliŭ a scris numele comuneî rusesce Ronilis, şi s'a cetit Romlis, dar a putut locui şi în Comloşul din Bereg şi dacă a avut popularitate a putut aduna 41 preoţî românî din Maramurĕş.

Ér dacă a fost protopop în Rona-de-sus, atuncî a putut aduna pe preoţiî din acel ţinut şi de pe apele Mara, Caseu şi şi pe alţiî din jurul Sigetuluî eventual şi de pe Iza.

În acel timp în Maramurĕş a esistat vre o 12 parochiî cu 2 biserici şi câte cu 2—3 preoţî, şi aŭ fost şi vre o 6 mănăstirî, şi ast fel a putut fi în Maramurĕş vre o 100 de preoţî românî, din carî a putut să mérgă la actul s. Unirî 59 inşî.

Dar pe acele timpurî sub numele de Maramurĕş înţelegĕndu-se şi ţinuturile din Ugocia, Bereg, Sabolciŭ, Bihor, aŭ putut să fie preoţiî şi din acele ţinuturî.

Cum că episcopiî românî din Maramurĕş şi după actul s. Unirî aŭ fost schismaticî apare dintr'o ordinaţiune emanată a Sinodului ţinut în 1728 la Cluş-Mănăştur, unde s'a decis cum că să fie recercat Guvernul ca să oprésca pe Dositeŭ Episcopul schismatic din Maramurĕş să nu sfinţéscă de preoţî pe ceî veniţî din Transilvania.

Dositeŭ s'a depărtat din Maramurĕş în 1734 ducênd cu sine în Moldova documentele sale, şi póte a Mănăstirilor, căcî şi documentul despre Mănăstirea din Peri s'a aflat în Moldova.

După depărtarea luî Dositeŭ, româniî din Maramurĕş a fost ocârmuiţî bisericesce prin vicariî din Siget, între carî vre o treî a fos şi românî.

Poporul a primit s. Unirea şi nu s'aŭ maî audit ca să tréca la neunire nicî un suflet din Maramurĕş; — şi unit este acest popor şi astăzî, şi unit va fi pentru tot de una, căcî vede şi simţesce binefacerile sfinteî Unire.

Ar trebui să scriŭ o carte întrégă despre binefacerile acele ale sfinteî Unirî, va veni póte timpul şi la aceea, — de astă dată mĕ mărginesc a însemna aci, că sub influinţa Unirii s'a înfiinţat Asociaţiunea pentru cultura poporuluî român din Maramurĕş şi convictul din Siget, pentru care s'aŭ cheltuit peste 80 miî cor. şi din care aŭ ieşit fórte mulţî tinerî bravî: preoţî şi docenţî.

Şi acum încheiŭ dorind mulţî anî Escel. Sa Mitropolituluî Victor, născut pe aceste ţinuturî ca şi înaintaşul sĕŭ Rednic, fie-ne un puternic scut şi apĕrător, spre care tot de una Maramurĕşul să privéscă cu admiraţiune!

Sighet 11 Sept. 1900.

Tit Bud
vicariul Maramurĕşuluî.

Blaşul.

Blaşul acest *însemnat şi binecuvîntat focariŭ* . . ., ca centru vechiŭ şi *însemnat de cultură românéscă,* începe a revĕrsa binefacerile lumineî asupra poporuluî român, cu urcarea mareluî prelat providenţial Inocenţiŭ Ioan Micul pe tronul Mitropolieî, urmată în anul 1729. Strămutându-se la 1738 scaunul Mitropolieî la Blaş, piosul principe al Bisericiî române, de eternă memorie, a pus temeile instituţiunelor de cultură şi învĕţătură pentru prea iubitul sĕŭ popor românesc pe care păstorindul, i-a cultivat sufletul, inima şi mintea spre a învĕţa să cunóscă din ce neam mare şi strălucit este!

„Buna sórte, geniul românismuluî a dispus, ca să-î urmeze în scaunul, pe care l-a ilustrat nemuritorul prelat, meritoşi păstorî, demn de acest nume şi marele lor predecesor. Sub scutul unor urmaşî, pătrunşî de sacra misiune a apostolatuluî, ca păstorî sufletescî şi ca Românî, cum eraŭ: P. Aron, Rednic, Gr. Maior, Ioan Bob, Al. Şeica Şuluţ, Ioan Vancea, — demn emul al mareluî mareluî prelat Vulcan, — nu putea să nu se conserve, să nu se măréscă şi întindă acele binefăcĕtóre instituţiunî aşezate pe temeliî sănĕtóse, carî aŭ dat nemuluî românesc bărbaţî luminaţî, dascălî străluciţî, deşteptătorî aî conscienţeî naţionale. Se pare, că Provedinţa nu şi-a întors faţa de la martirul popor românesc, făcênd să se urce pe acel ilustru tron mitropolitan nobilul, eruditul prelat Dr Victor Mihályi, membru onorar al Academieî române;

„În Blaş esistă actualminte, pe lângă instituţiunile de învĕţămînt superior: liceal, teologic şi pedagogic, maî multe reuniunî naţionale, culturale şi economice cum între altele este: Reuniunea femeilor române în scop cultural şi filantropic; reuniunea de comsum, unica în Ardeal, institutul naţional de credit; tipografia archidiecesană. — Oraşul Blaş şi împrejurimea sînt împopulate în absolută maioritate de românî.

„Pe câmpul libertăţiî, de pe câmpia Blaşuluî, ni-s'a redat, la 1848 în ziua memorabilă de 3/15 Maiŭ, sacrul cuvînt „libertate“, care fusese dispărut din vocabularul limbiî nóstre, fiîca mărétă a Romeî sempiterne!

„La început era Cuvîntul, — după zisa Evangelistuluî din ziua învieriî, — la Dumnezeŭ, şi Dumnezeŭ era Cuvîntul, pe care nil'am redat noî înşine în acel moment solemn de deşteptare şi de înviare datorite în mare parte instituţiunilor de cultură naţională din Blaş.

Generaţiuniî presente şi viitóre încumbă sarcina de a-l păstra neprihănit ca o revelaţiune sacră a Dumezeiriî şi ca un scut al naţionalităţiî.

Vasilie Maniŭ.

Repriviri în trecut.

Înainte cu 200 anî plaiurile şi văile aceste î mândre şi de Dumnezeŭ binecuvîntate ţărî, ca şi astăzî eraŭ locuite în covîrşitóre maioritate de poporul român. Şi ce deosebire între atuncî şi acum. Suferit în a luî ţară bietul român este sluga josnică a celor maî marî.

Tabloul acelor vremî nî să presintă în în cele maî cernite colorî. Obosit şi sdrobit este românul de atuncî, sufletul luî nobil este năbuşit de povóra nĕcasurilor. Voioşia i-a dispărut de pe faţă şi par că o neîncreliî insuflă tot ce îl încunjură. Boieriî îî cer braţul şi róda, stăpânirea, banul şi fiî. Nicăirî nu află mângâiere. Naţiile privilegiate să înbuibă în plăcerî, ele aŭ oraşe înfloritóre; satele lor sînt împodobite cu biserici pompóse şi cu şcolî. Fiiî lor să bucură de lumina binefăcĕtóre a sciinţiî; aî românilor sînt eschişî şi opriţî. Eî aŭ preoţî luminaţî, carî îî îndrumă spre bine. Românul e redus la miserie; satele luî aŭ aspectul unor bordee sărăcăcióse, bisericile durate din lemn abia să ridică peste coperişele scunde. De şcolî nicî pomenă. Preoţimea e ignorantă şi superstiţiósă, archiereiî aserviţî principiilor şi domnilor. Nicăirî nu găsesce dreptate. Străinul s'a vîrît şi în biserică, preotul îl întîmpină cu „blagoslovenii,“ ér în loc de „tatăl nostru“ „Ot ce naşă ia nebesa.“ — Singurul alin e vatra-î părinţéscă, unde îşî varsă amarul în duiósele doine.

Că nu curge ceea vale
Să mĕ pot spăla de jale!
Că nu curge cel isvor
Să mĕ pot spăla de dor!
Macar în cătrăŭ pornesc,
Jelea dorul găsesc;
Macar în cătrăŭ oiŭ mere
Mere-oiŭ tot cu dor şi jale;
Jelea ţi dorul m'ajunge.
Dorule, parcă scii; de mereŭ la mine viî;
Tu jale, parcă vedî, de mereŭ la mine şedî!

Étă oglinda disposiţieî sufletescî a Românuluî de pe acele vremurî.

Pe atuncî Blajul nostru se reducea la câte va case iobăgescî de ale principeluî Apaffi. Pe locul cruceî de pe castelul metropolitan de astăzî sta cocoşul protestant. — Între naţiile privilegiate decurg înfricoşate lupte religióse. Fie care dintre confesiunile recepte vrea să se întăréscă. Româniî sînt luaţî la ochî, li se fac ademenirî; toţî vreŭ să-î câştige.

Între atarî ispite, Româniî din Ardél sătuî de rĕŭ şi geloşî de binele compatrioţilor sĕî, sînt inspiraţî de idea fericită ca să se unéscă cu biserica catolică, cea maî veche şi cultă, a căruî legăn este Roma, obîrşia nemuluî românesc.

Era în 30 Septembre 1700. Alba-Iulia este în haină de sĕrbătóre. Româniî din tóte unghiurile Ardéluluî în acésta zi sînt cu gândurile spre fortăréţa luî Carol al VI. Aicî ş'aŭ trimis dînşiî preoţiî, representanţiî firescî, ca să subscrie un act de mare valóre în istoria nemuluî românesc. — Episcopul Atanasie Anghel î-a chemat şi la a luî blând glas aŭ alergat 54 protopopî şi 1563 preoţî.

Actul uniriî se subscrie; şi cu dînsul se pecetluesce preludiul uneî epoce maî fericite pentru Româniî ardelenî.

Împĕratul Austrieî Leopold, sub a căruî stăpânire a ajuns Ardélul la 1688, acórdă drepturî Românilor uniţî primindu-î în rîndul cetăţenilor Transilvanieî. Din acel moment li se deschid luminele învĕţăturiî, de care eraŭ atât de setoşî. Tinerî deştepţî cercetéză şcólele înalte din Sâmbăta-mare, Tyrnavia şi Cluj, ér maî târziŭ li să face posibilitatea de a ajunge în institutul de „Propaganda fide“ din Roma şi în Pazmaneul din Viena.

Pe scaunul episcopesc ajung archiereî cucernicî şi înzestraţî cu sciinţa apusuluî. Din şirul acestor marî prelaţî apare ca şi un meteor figura simpatică a luî Inocenţiu-Micu-Klein.

Étă păstorul mare, care viaţa ş'a pus'o pentru turma sa. Fără păreche în istoria

bisericii nóstre luptă cu curaj neînfrânt pentru câştigarea drepturilor Românilor. Noi ăştî de astăz nice nu sîntem capaci să ne dăm samă de luptele ce le-a purtat acest mare archiereŭ.

El avu curajul să se presinte în mijlocul staturilor ţăriĭ alcătuite din o nobilime îngâmfată şi despotică, şi aicĭ cere cu vorba şi în scris: ca fiiĭ preoţilor să nu fie tractaţi ca şerbî de cătră stăpânii moşiilor, Românii uniţi să fie primiţi în tóte funcţiunile bisericescĭ şi civile după chipul celoralalte naţiunĭ ale Ardélului; episcopul unit al Făgăraşuluĭ să iea parte ca membru în dieta Transilvaniei şi nobilii a celor regiuni în numĕr de vre-o şepte sute să aibă dreptul a fi numiţĭ în diregătoriile superióre, pe cum în capitanatele ţinutale în Făgăraş şi chiar şi la treĭ scaune judecătorescĭ în tribunalele regescĭ: ca treĭ mirenĭ şi treĭ clericĭ uniţĭ desĕmnaţĭ de metropolitul, să ia parte în dieta Transilvaniei şi să se pedepsescă cu amĕndă de 100 fl. îndepărtarea intenţionată a copiilor de Românĭ de la şcólele ţĕriĭ. Xenop. Ist. Rom. 216 p.

Cererile acestea aŭ fost uleŭ pe joc. În loc de încuviinţare dieta rĕspunde că „plebea română, de şi şezătóre în ţară din vremurĭ vechĭ, atât din pricina constituţiei sale fisice, cât şi din cea a tendinţelor sale şi încă din alte motive maĭ puternice nu ar fi vrednică a fi înzestrată cu privilegiĭ naţionale.“ Xenop. Ist. Rom. 217.

Klein este întemeetorul Blajuluĭ de astăzĭ, unde mutându-şĭ scaunul metropolitan înfiinţéză seminariul pentru crescerea şi învĕţarea copiilor săracĭ. Sub păstorirea luĭ démnă clerul român unit întrunit în sobor la Blaj în ziua de 26 Ianuar 1738 să ofere de bună voie să contribue cu 25 miĭ florenĭ la cheltuelile pentru clădirea mănăstireĭ şi a şcóleĭ.

Astfel fură puse temeliile strălucitei şi rodniceĭ şcóle din Blaj, care însă nu să deschisă de cât în 1754. —

Românii zilnic să deşteptă, cârmaciul lor însă, care luptă pentru drept este luat la gónă amară şi sub presiunea puteriĭ volnice ia drumul esiliuluĭ merge în Roma, unde îşĭ sfârşesce zilele, deplâns de tótă suflarea românéscă. Dar sĕmînţa bună aruncată de marele archiereŭ, încolţesce şi din dînsa să ridică arborele falnic al cultureĭ Române din Ardél, care până în ziua de ăstăz împarte fructele sale binefĕcĕtóre peste obştea românéscă, adumbrind sub a sa umbră tinerile vlăstare ale nĕmuluĭ românesc.

Tronul episcopesc este ocupat de demnĭ urmaşĭ, carĭ cu mână largă jertfesc pe altarul bisericiĭ şi a şcóleĭ. Sub Petru Paul Aron în 1754 să deschide prin rescript împĕrătesc, cursul învĕţătorilor la seminariul din Blaj, unde în curund să adunară peste 300 învĕţăceĭ din carĭ se ridică o clasă de preoţĭ vrednicĭ, carĭ propagară în mijlocul turmeĭ cuvîntătóre cele bune şi plăcute luĭ Dumnezeŭ.

Din numărul necontenit al Românilor ce începuse să se dedeie învĕţăturilor de la o vreme să alégă nişte capete maĭ deosebite, carĭ aŭ să reverse asupra poporuluĭ lor ródele sciinţelor adunate de eĭ. Şi acele capete maĭ deosebite îşĭ aflară espresiunea în Samuil Micul, Gheorghe Şincai şi Petru Maior. Primul studiéză în Viena, ér ceĭalalţĭ doĭ în Roma.

Toţĭ sînt cu minte alésă, în toţĭ palpitéză cea maĭ caldă inimă românéscă şi prin scrierile lor devin fruntaşiĭ cultureĭ române din Ardél.

Dorul de aşĭ vedé nĕmul luminat îĭ îndémnă la muncă titanică. Klein scóte prima gramatică românéscă la 1780 cu litere latine; Şincai ne relevéză în „Cronica“ sa an cu an întîmplările vieţiĭ poporuluĭ român de pe vremile Dacilor până în acele în care eĭ trăia; ér Petru Maior în „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“ susţine cu tărie continuitatea Românilor în Dacia. Istoria luĭ Petru Maior este o a duoa scriptură în mânile Românilor cărturarĭ. „Pe la anul 1831, Dr Ramonţai o-da tinerilor studenţĭ din Cluj să o cetéscă; entusiasmaţĭ eĭ o traduceaŭ chiar şi în ungurescе, tineriĭ să înferbîntaŭ, spune Dl Bariţiŭ, „de cele ce li se descoperia din acea carte ca dintr'un oracol despre originea şi de tot trecutul naţiuniĭ române.“ G. B. Duica, Petru Maior 48 p.

Inteligenţele lor marĭ aŭ înţeles, că limba şi istoria sînt factoriĭ dătătorĭ de viéţă pentru orĭ care nĕm. De limbă şi istoria poporuluĭ românesc sînt preocupaţĭ şi dînşiĭ în tótă viéţa lor literară. Eĭ cércă în tot chipul să scótă în relief originea română a poporuluĭ român, contestată de străinĭ şi în entusiasmul, lor de multe orĭ desconsideră limitele sciinţiĭ, numaĭ ca să triumféză. Prin arĕtarea trecutuluĭ glorios eĭ intenţionaŭ îmbărbătarea şi ambiţionarea poporuluĭ român. Ast fel Petru Maior spune în precuvîntarea Istorieĭ pentru începutul Românilor în Dacia, că „vĕzĕnd Românii din ce viţă strălucită sînt prăsiţĭ toţĭ să se îndemne strămoşilor sĕĭ întru omenie şi bună cuviinţă a le urma.“ Şincai esclamă în maĭ multe locurĭ ale croniceĭ sale, cum „nĕmul românesc, uitându-şĭ viţa şi sĕmânţa, geme subjugul altor nĕmurĭ.“ Tot aşa şi Samoil Klein în introducerea la Istoria Românilor spune că: mult este a fi născut Român, cum învĕţăm de la însuşĭ Pavel apostolul, carele macar că era din sĕmânţă Jidov, tot se laudă şi cinste îşĭ ţine, că încă cu numirea este născut Român, şi cu adevĕrat a se nasce din sânge român mult este.“

Aceea gamă să aude şi în studiile lor de limbă. Delăturarea e tot ce e străin din limbă şi apropierea în formă cât maĭ multe de l. latină. În chipul acesta dînşiĭ devin iniţiatoriĭ aşa numiteĭ *„şcóle latiniste.“*

Toţĭ scriitoriĭ Ardealuluĭ, ce le urméză ţin cu sfinţenie la dogmele literarĭ a celor treĭ corifeĭ.

Vécul al 8-lea se termină pentru Românii Ardealuluĭ cu un frumos activ la bilanţul culturiĭ române.

Blaşul ş'a câştigat titlul de drept în istoria culturiĭ românescĭ.

> Aicĭ, în răsărit
> Vlăstarul, fiŭ al Romeĭ, stejar a devenit,
> Şi Istrul moştenesce al Tibrului renume.
> Se 'nalţă-o nóuă Romă, renaşte o nóuă lume.

Progresul este vĕdit pe tóte căile, şcólele s'aŭ înmulţit considerabil. Idea naţională este losinca în tot ce se scrie. Şi sub acest curent îşĭ face intrarea sĕrbătorescă vécul al XIX. Cu o frumósă pleiadă de scriitorĭ, între carĭ amintim pe: Ţichindeal gură de aur, al căruĭ credeŭ este: „să fim noĭ toţĭ Românii una; nu este nicĭ Grec saŭ latin, unit saŭ, neunit; una trebue să fie naţia românéscă! Mintea mărită naţie daco-românéscă în Moldova, în Ardeal şi ţara românéscă; mintea, când te veĭ lumina cu învĕţătură, cu luminatele fapte bune te veĭ uni, maĭ alésă naţie pe pămînt nu va fi înaintea ta.“ Budai-Delean cu a sa Ţiganiadă, plină de umor şi satiră; Vasile Aron şi Ioan Barac cu „Istoria prea frumosuluĭ Arghir şi a prea frumóseĭ Elena.“

> »Te visai mişcând din buză,
> O prea drăgălaşă musă!
> Verşĭ glas îngeresc din gură,
> Care inimile fură,
> Fură şi le amăgesce,
> După ce le îndulceşte;

îşĭ începe cântecul popularul scriitor.

Rĕstîmpul de la 1840—1860 este perióda cea maĭ strălucită a şcóleĭ latiniste. Acum se produc opere de mare valóre atât pe tĕrîmul istorieĭ, cât şi a limbeĭ naţionale. În epoca acésta serie Andreiŭ Mureşan, autorul cunoscuteĭ poesiĭ „Deşteptăte Române.“ Timoteiŭ Cipariŭ, învĕţatul canonic din Blaş, leaderul şcoliĭ latiniste. El a desgropat arcanele limbiĭ şi a pus basă la studiul istoric a l române. Simion Bărnuţiŭ, vestitul orator de la 1848 cu ocasiunea măreţeĭ adunărĭ de pe câmpul libertăţiĭ, Treboniŭ Laurian, autorul multor opere istorice şi linquistice. Papiŭ Ilarian biograful luĭ Şincai şi Ioan Maiorescu, care cel dintâiŭ s'a ocupat cu dialectul Românilor istrianĭ în al sĕŭ „Itinerar în Istoriă.“ George Bariţ şi Iacob Mureşan sînt întemeetoriĭ preseĭ, scoţĕnd Gazeta de Transilvania şi Fóia pentru minte, inimă şi literatură.

Étă-ne în faţa uneĭ puternice falange de scriitorĭ, carĭ cu desinteresare muncesc pe tóte tĕrîmurile pentru binele şi deşteptarea neamuluĭ românesc. Ideile lor trec Carpaţiĭ şi provócă o mişcare culturală puternică în principate cât şi în Bucovina.

Ardelenii sînt copiĭ resfăţaţĭ aĭ Românilor, cuvîntul lor străbate în tóte stratele; şi aŭ o bună parte la întemeierea celeĭ înalte instituţiunĭ culturalĭ române, a Academieĭ Române, a căreĭ prim vicepresident este un fiŭ al Blaşuluĭ, învĕţatul canonic Cipariŭ.

Tot ce s'a amintit în acéstă reprivire este opera Blaşuluĭ cu biserica şi şcólele sale.

Vechiul gimnasiŭ, care a adăpostit pe toţĭ bărbaţiĭ noştri de valóre; este mărturia cea maĭ vină a cultureĭ din trecut, la a căruĭ umerĭ nóua aripă ridicată de urmaşĭ, are nobila chemare să créscă generaţia veaculuĭ în care am intrat.

În faţa acestuĭ trecut, plin de cel maĭ pur idealism, noĭ ceĭ de astăzĭ trebue să fim cu cel maĭ adânc respect şi acum când sĕrbătorim aniversarea de 200 anĭ a renasceriĭ nóstre culturalĭ cuvine-se să ne înspirăm de idealul sacru al întemeetorilor numeluĭ Blaşuluĭ şi ca uniĭ carĭ am hărăzit bunurile lor, să punem vot, că vom lucra la ridicarea acestuĭ centru românesc, ca şi despre noĭ acuşĭ la un noŭ centenar, să pótă vorbi istoria cuvinte de laudă.

Prof. G. Precup.

„Şi dacă greco-orientaliĭ se fălesc, că biserica lor e biserica strămoşilor noştri, greco-catoliciĭ se pot făli, că biserica lor e leagănul culturiĭ nóstre moderne.

„Sînt acum o sută optdĕcĭ şi nóuĕ de anĭ Românii din Ardeal aŭ primit unirea, pentru că speraŭ, să fie maĭ îngrădiţĭ ca maĭ

înainte și mai ocrotiți în lucrarea lor culturală. Și ori ce ar dice ómenii preocupați, biserica română greco-catolică a și fost o mai bună îngrădire pentru noi și s'a susținut tocmmai prin înrîurirea ei culturală.

„Timp de 150 ani într'însa a fost centrul vieții nóstre naționale, și dându-ne aprigi luptători și neîntrecuți propagatori de cultură națională, ea și-a câștigat mari titluri la iubirea tuturor Românilor și susținetori călduroși ți printre cei ce nu sînt fiii ei. Căci prea mare ar fi preocupațiunea nóstră, dacă am uita vre o dată lungul șir de ómeni înzestrați cu mari vrednicii, pe cari ni-i a dat biserica greco-catolică, și partea, pe carea a avut-o biserica acésta în lucrarea redeșteptării nóstre naționale.“

Ioan Slavici.

Bisericile din Galați.

„Episcopii de ritul grec fără scirea patronilor să nu pótă face visitațiune prin moșia nimĕruĭ“, așa sună articlul de lege 13 al dietei din Mediaș, ținută în Decembre al anului 1588, la care articlu mult prețuitul nostru bărbat George Barițiŭ, la pag. 133 a opului sĕŭ „Părți alese din Istoria Transilvaniei“, face următoriul comentar:

„Atâta le trebuia aristocraților feudali și patricianilor sași (adecă le trebuia articlul sus citat. I. P. R.) pentru ca să ia la fugă pe metropolit ori vre-un episcop românesc, de câte ori ar fi plecat în vre-o visitațiune canonică.“

Când am ajuns cu cetirea opului la pag. 133, îmi veni în minte ceea ce voi a vă spune.

Mi s'a întêmplat anume că, înainte de asta cu 24 ani, dăscălind în țera Hațegului, sĕ calc în lungiș și'n curmeziș mai tot pămîntul, care în gura poporului este numit Țara Hațegului, partea cea mai istorică a scumpului nostru Ardeal. Peatunci eram tiner și ușor, puțin îmi păsa de o cale cum e cea din Vălcelele-rele până la Călan ori Hațeg, până la Măceŭ ori Demsuș, până la Ulpia Traiană ori Rîŭ-de-mori etc. Ér când dăscăliam în Baru-mare, pe timpul rĕsboiului ruso-turc, la care aŭ luat parte și frații noștri de peste munți, mai în tótă ziua, după patru óre, mergeam la poștă în Puiŭ după „Gazeta Transilvaniei“ și „Observatoriul“. Din Baru-mare, când aveam vreme, mergeam la Cetatea-Boli, la Petroșeni, la Riubărbat, Riualb, Băesci, Ponor și prin alte locuri. Éră când eram dascăl în Boutar, umblăi pe jos cât e din Boutari până în Caransebeș, spre Banat, ér spre Ardeal percursei tótă țara Hațegului, cu deosebire la nedee. — O dată am condus la Demsuș și Grădiscea pe Dl. Th. Burada din Iași. — Îmi plăcea să umblu și să adun cântece de ale poporului nostru; mult mĕ desfătam, când dam de câte un moșneag să-mi mai spună și lucruri înțelepte din vremile trecute, cari deși nu sînt scrise, ni-se păstrézâ din véc, din tată în fiŭ și din fiŭ în nepot și strănepot. Întêlniam adese câte un om, care scia să-mi spună din ce pricină se numesce délul, muntele, rîul, satul cutare așa și nu altcum; ér eŭ însemnam bine cele audite și cand aveam vreme le scriam să nu le uit. Când mergeam de la Baru-mare la Hațeg totdéuna îmi venea să mĕ mir de ce sînt adecă în Galați, dóuĕ biserici lângă olaltă, pe o formă de mari, de lungi de înalte, tot în un stil, amêndóuĕ de pétră și pusă lângă olaltă, dóră loc de un stânjin de este gol între ele; una părăsită, ér alta folosită de locuitorii acelei comune, cari sunt Români de legea unită. Și am întrebat eŭ pe unul și pe altul de ce staŭ acelea dóuĕ biserici așa? de ce nu li-a fost ómenilor destul cu o biserică? De ce și-aŭ făcut chetuială cu dóuĕ? de ce... de ce... éră de ce? Și pe câți întrebam, atâtea rĕspunsuri căpătăm, cei mai mulți înse se plătiaŭ de mine cu: mai sciŭ io? că nu-s din Galați. — Nu ești din Galați — cugetam o dată, după ce nescine'mi dete acel rĕspuns, las că oi merge eŭ o dată la Galați, anume numai la Galați, acolo apoi s'a afla dóră cineva, care să mĕ scótă din nedumerire.

În véra anului 1877 mĕ duc la nedee la Galați, nu atât ca sĕ vĕd nedee, ci mai mult ca să aflu, de ce aŭ Gălățenii dóuĕ biserici pe o formă. Cum întrai în Galați, mergĕnd din Baru-mare prin Puiŭ, adecă de la méză-zi spre méză-nópte, în mâna stângă vĕdui un castel mare cu parter sus și cu o ridicătură, dar îngrădit calicesce, curtea plină de troscoțel, și el, adecă castelul, locuit de liliecĭ. În curtea cea mare a castelului eraŭ câteva cară și pe fie care car câte o bute de vin ori vinars. Mĕ uitai la castel cu jale și mersei ață la biserică adecă la biserici. — Și le aflai — după cum mai zisei, — una ca alta întru tóte, numai cât una părăsită, ér alta folosită. Bucuros aşi fi întrebat pe cineva despre pricina stărei acelor dóuĕ biserici una lângă alta, dar cine să stea acum de vorbă cu mine despre biserici, când hora la nedee se juca în vre-o zece locuri, éră pe lângă carĕle cu beutură și prin șetrele cu turte și cu mâncări nu mai încăpea lumea. Tineretul era la horă, bărbații și muierile se ospĕtaŭ și-șĭ ospĕtaŭ neamurile și prietinii sosiți din satele vecine, băieții și băietele staŭ în prejma jocului și nu lăsaŭ nici un pont de al junilor neobservat, ca mâne-poimâne, când li-o veni rândul să scie și ei face întocmai. Așa-și hĕrezesce Românul datinele! Rar de vedeai vre-o babă vreun moșnég, care să nu fie învĕluit cu trebile nedeei.

Întêmplarea înse mĕ duse pe o uliciórá unde dădui de un moșnég bĕtrân, culcat pe pajistea de lângă pórtă și cu pipa stinsă în gură. Omul ăsta e bolnav, ori că n'are bani să facă și el ce fac alți ómeni în o drăguță de zi, cum e Nedeea, gândii în mine, și apropiindu-mĕ de el, îi dădui bună ziua. — Mulțam d-tale, d-șorule, îmi zise moșnégul, luând căciula din cap și pipa din gură.

— D'apoi cum moșule, dumneata nu mergi la voie bună? -îl întrebai eŭ.

— Dusu-m'am, domnișorule, și eŭ când m'am putut, dar acu de vre-o câțiva ani așa bolesc, cum mĕ vedi de abia me mișc ca șerpele de ici colea; nici mor, nici trăesc. Încă vara mai este cum este dar iarna mi groză, că numai după cuptor zac; m'o ajuns slăbia bĕtrânețelor.

— De câți ani îi fi, moșule?

— E! că oiŭ fi bĕtrân, că în resmeliță aveam fecior așa de mare, de l'aŭ dus cătană la Unguri; voiŭ fi mai mare de optzeci de ani.

Eŭ nu me mai depărtai de moșnég, îi dădui o țigară, care o fumă cu mare gust, apoi îl întrebaiŭ:

— Moșule, d-ta trĕbue că scii de ce aŭ făcut ómenii d-vóstre dóuĕ biserici lângă olaltă, apoi pe una aŭ lăsat'o să se părăséscă.

— D'apoi sciŭ și eŭ după cum am audit din bĕtrâni. Ei spuneaŭ așa, că mai întâiŭ aŭ făcut numai una, cea părăsită. Și aŭ făcut'o tot satul la olaltă, că toți eraŭ de o lege moșii nostri. După ce a fost înse biserica gata, s'aŭ socotit nyemnyișii (nobilii, boeri) de la noi, ca ei să se facă unguri după legea unguréscă și așa ei, unu-doi, câți aŭ fost, că mulți n'aŭ fost nici când în Galați, s'aŭ pus și aŭ oprit pe români de la biserică, zicând, căii a lor; aŭ vrut adecă se facă din ea biserică unguréscă, cu tóte că ei nu eraŭ, cum zisei, decât unu-doi, cu copiii lor, cari sĕ lăpădaseră de lege românéscă. Românii înse nu lăsară, se puseră în pîră cu nyemnyișii, ba făcură cărți tocmai la vlădiciă la Blaș, ca adecă vlădica să iasă la fața locului și să hotăréscă, dacă îi cu dreptul ca din biserică românéscă să facă ei cu baboca (cu puterea) biserică păgânéscă și calvinéscă.

Și a eșit vlădica Aron de la Blaș la fața locului, și într'o Duminecă a slujit slujbă dumnezeéscă în biserica nóstră. Ér nyemnyișii aŭ audit, că-i vlădicul la biserică și aŭ mers și ei în biserică cu pipele aprinse bate-i dómne de păgâni! — și când aŭ întrat, chiar eșia vlădica din altar cu evangelia în mână.

Și nyemnyișii eraŭ cu pălăriele pe cap si cu pipele aprinse și cum aŭ vĕdut pe vlădicul eșind cu evangelia, și-aŭ scos cămișele (țevile) din pipe și lovit'aŭ cu ele pe vlădicul zicĕnd: Eși câne de Român afară din biserică, că astai nyemnyișască nu românéscă. *)

Éră vlădicul vĕdind atâta hulă de la păgâni, eșit'aŭ afară cu vanghelia în mână și cu norodul după el, și îngenunchiat'aŭ în ograda bisericii cu vanghelia în mână și norodul în giurul lui și rugatu-s'aŭ cu glas mare: Dă Dómne, că nyemnyiș în Galați și de a trăi — dar să nu móră nici unul. Apoi aŭ blăstĕmat în gura mare și aŭ zis: blăstămat și mișel să fiă cel ce ar mai merge la rugă în biserica asta, unde am răbdat eŭ ocară; pustiă să fiă până n'a rĕmâné din ea nici piatră pe piatră; nimeni să nu cuteze nici a o repara, dar nici a lua ceva din ea, ba nici să nu mai între în ea nimeni!

Și așa a fost după cum a zis vlădica; blăstĕmul lui s'a prins, că curtea cea mare domnéscă mai mult stă gólă și pustiă, locaș liliecilor și buhelor; nyemnyiș la noi nu ținem minte să fi murit nici unul. De trăit mai cercaŭ unii să trăiéscă aici la noi, dar zice că cum se muta în curți, căpăta călcătură — Dómne apĕră și petrile! — și îndată părăsia Galațul, se muta la Șerel și pe airea, destul, că mormînt nyemnyișesc în progadea bisericii nóstre nu este, nici alt undeva în sat. Apoi Românii ajutorați de vlădicul Aron, că așa spuneaŭ

*) De însemnat este, că nobilii din comitatul Hunedórei, români de origine, până mai ieri-alaltăieri nu ziceaŭ că-s Unguri, dar nici Români; Românii numiaŭ și numesc pe foștii iobagi, ér ei se zic a fi *nyemnyiși* (nobili) și mai mult nici azi nu scie prostimea. I. P. R.

bětrânii, că chiema pe vlădicul de atunci al Blaşului, şi mai mult ajutoraţi de Dumnezeŭ drăguţul, îşi făcură astalaltă biserică, în care face popa slujbă până în ziua de astăzi, şi este întru tóte ca cea părăsită; ér cea părăsită nici nu o închis'o nimeni, ci aşa rĕmase deschisă, după cum fù când alungrăă nyemnyişii pe vlădică afară şi tot ce fù în ea se strică pe rînd, că numai porcii şi alte dobitóce o cercetaŭ, dar noi Românii nu, mult dóră de să duc în ea prunci nepricepuţi după pui de pasĕre, dar om cu minte nu întră în ea.

— Hm! hm! făcui eŭ; ér moşnégul se uita lung la mine, apoi credind că póte şi ïo's calvin, dă a se reculege şi zise: se fiă cu iertăciune, domnişorule, eŭ nu jor că a fost chiar aşa, fără vedi d-ta, prostimea aşa vorbesce şi aşa am apucat vorbindu-se, că dóră ca nu mai scie trebile aşa bine ca cărturarii, fără povestesce în nepriceperea ei, cum o taie capul şi cum aude din alţii. — Eŭ pricep pe moşnégul, — deci îi zisei: multe din celea ce le spune prostimea sînt mai adevĕrate de cât celea de pe scrisóre, moşule.

— O fi, domnişorule, că prostimea spune numi ce aude şi ea nu se pricepe la făurirea aşa numitelor minciuni cu stempel, de care numai cărturarii le pot croi, că de! sînt învĕţaţi şi aŭ şi vreme mai multă de cât noi.

Mai întinsei moşnégului o ţigară şi-l mai întrebai unele altele din copilăria lui. Între altele îl întrebaiŭ ca cum de nyemnyişul acela dacă a fost numai unul singur ori chiar doi, cum a vrut el să-şi ţină biserică, avut'ar fi cu ce ţinea popă ş. a.? La ce'mi rĕspunse moşnégul:

— Hm, domnişorule, dacă el, cum aud din bĕtrâni, a zis aşa: că el se învoesce să rĕmână biserica a tuturor, el nu s'a băşcăşi (separa) de ei, dar ei (Românii) să se dee la legea ungurĕscă cum s'a dat şi el, atunci va aduce el popă de legea ungurĕscă şi biserica a fi a tuturora, dar ai nostri n'aŭ vrut să-şi lase legea, din care pricină — cum mai zisei — i-aŭ scos din biserică cu pe popă şi cu pe vlădică cu tot, ér biserica se făcu haram cum este până astăzi.

— D'apoi cum, moşule, el de unde a fost venit aici în Galaţi, n'ai audit?

— Da de unde sĕ vină. El fù de aici de la noi. O fost nyemiş cum îs şi Băescenii, Riualbenii, Băreii Livedenii şi alţii, dar el, fiind mai bogat, s'o îmbrăcat în haine vinete şi umbla la marcaliş cu domnii, apoi bag samă s'a dat de tot la legea ungurĕscă, dar multe sate nyimeşe aŭ rĕmas tot în legea românĕscă, cum sunt Zeicanii, Rîu-alb, Silvaşu, Sălaş, Baiesci, Baru-mare şi altele, dar apoi unele familii nyemeşesci, cari aŭ fost mai avute, s'aŭ făcut din român ce eraŭ Unguri aşa sunt Ponorenul din Ponor (azi Ponory). Puianul din Puiu (adi Puj), Bălaş din Rîubărbat (azi Balázs), Mărĕscu şi Mărilă din Densuş (azi Mara) Părĕscu din Silvaş (azi Para), Cândescu din Reia (azi Kendefi), Păgânu din Bretea (azi Pogány); Macrea din Luncani (azi Makrai), Bărcean de la Bârcea (azi Barcsai), Badea din Rîualb (Bágyá), Turnea din Grădisce (azi Tornya) şi alţii; toţi domnii din Ţara Haţĕgului şi din varmegia Hinedórei aŭ fost o dată Români, chiar şi Nopcea, domnul cel mare, dar azi toţi sînt Unguri, cum e şi Denşişor din Livade, a cărui tată fù popă românesc în Livade şi fratele căruia şi azi este Român, drept că nyemiş; fratele lui este Denşişor Peter căprariŭ.

— Ei bine, moşule, de unde le scii dta aşa de bine?

— Eŭ, domnişorule, eŭ pot să le sciŭ, că sînt bĕtrân, şi am păţit multe, apoi o dată n'am fost tufă; ci om căutat ca un popă.

Când voiam a mai pune întrebări sciutorului moşnég, mĕ pomenii la spate cu părintele Suciu, care mĕ duse la domnia sa la veselia, de unde apoi merserăm la horă, la Nedee.

Cum o audii, aşa vi-o spusei, fără adaus ori scădĕmînt, de cât că nu putui întocmai reproduce frumosul limbagiŭ al moşnégului, care, ca toţi Românii din aceea vale, vorbea mult mai frumos românesce de cât unii profesori de cei mari din zilele nóstre.

(Scrisă în Rodna veche în ziua de Crăciunul Românilor 1889)

Ioan Pop Reteganul
dascăl.

Icóne.

E mult de atunci!

Une ori mi se pare că sînt ani, ani mulţi, şi-mi închid ochii, ca să-mi aduc mai bine a minte.

A spus un mare adevĕr poetul când a zis, că viaţa numai atunci e frumósă, când o privesci cu ochii închişi.

Atunci vĕd în adîncul sufletului meŭ palate de mărgăritare şi de coral — valurile vremii le-aŭ nămolit şi le-aŭ cutropit, sĕracile!

Vĕd zidurile ocrotitóre ale seminariului, aud sgomotul vesel al colegilor mei, risetul clar al nevinovăţiei . . . . Şi de o dată se face linişte, clopoţĕlul a sunat de cină şi toţi se ridică îşi împreună mânile spre rugăciune:

— Angelus Domini . . .

Mĕ vĕd pe mine însu-mi în mijlocul lor, rugându-mĕ cu mâni încrucişate; mĕ vĕd pe mine însu-mi bun şi fericit cum eram o dată — cum astăzi nu sînt!

Atunci fruntea mi se întunecă, inima mĕ dóre şi înduioşat mĕ întreb

Unde-s şirurile clare din viaţă-mi? . . .

Nu mai sînt.

Şirurile clare de o dată sînt turburi şi murdare azi . . . Din curate şi neatinse cum eraŭ, mĕ pomenesc, că sînt împrăştiate, pe alocurea şterse.

Încerc să le adun şi nu isbutesc.

Clipele fericite se asamĕnă pasĕrilor călĕtóre: sboră în alte ţări mai calde. De cât că, rîndunicile ĕrăşi ne vin primăvara, dar fericirea pierdută nu mai revine, singur numai amintirea ei.

Înşiruiţi-vĕ, scumpe icóne, mi-e dor de voi, mi-e dor de mine însu-mi din alte vremuri!

Între ziduri.

— Şi nu glumesci, te duci în seminar?

— Nu glumesc!

— Nu cred.

— Şi pentru ce nu credi?

— Pentru că... pentru că nu-i de tine!

Eraŭ spuse în glumă vorbele prietinului meŭ şi abia târziŭ m'am convins, ca el a spus adevĕrul.

Adese ori, când stam îngenunchiat, cu faţa îngropată în palme, când sunetele orgei şi fumul de tămâie me ridicaŭ în sfere de lumină şi de credinţă, ca o scăpĕrare de fulger îmi viniaŭ în minte cuvintele: Nu-i de tine! Nu-i de tine!

Vedeam altarul tremurând în flacăra luminilor de ceară, crucea strălucind de asupra-i — vecînicul simbol al dragostei şi al jertfei — şi înţelegeam în adîncul sufletului meŭ, că prea e curat altarul, prea e sfântă jertfa, de cât mânile mele s'o profaneze vre o dată. „Nu pun mâna mea cea păcătósă“ . . .

Când pentru întiia dată m'am vĕdut închis între ziduri, cu tóte că eram obicînuit cu ele de prin internate, eram indispus şi desilusionat. Eraŭ aşa de vaste coridórele — şi sunaŭ a gol şi a pustiŭ . . .

Alt cum visasĕm eŭ viaţa înainte cu câteva luni!

Par'că me vĕd înaintea gimnasiului cu chipiul dat pe ceafă, zimbind vieţii şi viitorului cu căldura celor şepte-spre-zece ani.

Acum viaţa nu-mi mai zimbia, nici eŭ nu mai zimbiam vieţii . . .

Într'o diminéţă ductorul a spus, să nu mai ţin oglindă la mine, căci asta e sĕmn de vanitate; prefectul mi-a ţinut o vorbă de jumĕtate de ceas pentru că m'a vĕdut în grădină cu pălăria dată pe ceafă; şi ĕrăşi ductorul cu un zimbet, ce mi se părea silit mi-a spus să nu mai ies aşa curînd din capelă. Să nu ies aşa curînd — şi me dureaŭ genuchii şi cotele, de nu mai puteam!

Mĕ simţiam umilit de atâtea lecţii şi în internul meŭ protesta cu indignare mândria năbuşită a „studentului absolut.“

Adese ori sara, când eram singur pe coridor, mĕ furişam la geam şi priviam în lume.

Ce frumósă era lumea!

Lumina electrică — o întensivă lumină de lună — sgomotul trecĕtorilor şi al tramwaielor, îmi daŭ o privelişte caleidoscopică.

Vedeam valurile vieţii — suprafaţa scăldată în lumină — şi nu-mi dam sama, că acésta suprafaţă strălucită acopere un adînc de miserii şi ticăloşii.

Părechi-părechi treceaŭ pe dinainte-mi, si eŭ le vedeam scăldate în lumină, libere, fericite. Audiam cântecul sirenic al vieţii, şi stam legat ca un al doilea Odisseŭ şi nu puteam să-l ascult mai de aprópe.

Şi cântecul acesta îmi suna în auz pretutindeni, în museŭ, în capelă, la universitate, în dormitor.

Sara înainte de a adurmi, urmăriam sgomotul vieţii din afară. Şi sgomotul se audia tot mai slab, ca pulsul unui bolnav, care móre.

Şi adurmiam . . . visul îmi vrăji viaţa în culori de lumină. O, ce frumósă e viaţa în visele din seminariŭ!

Starea acésta de indisposiţie şi desilusionare, n'a durat însĕ mult.

La cea dintîi spovedanie, la cele dintîi lacrimi, ce le-am vĕrsat sub patrafir, visările deşerte şi ambiţia de „student absolut“ s'aŭ spulberat.

Îmi era ca şi când un foc binefăcĕtor mi s'ar fi aprins în inimă — şi în zarea lui vedeam o altă viaţă cu alte orisonuri şi alt ideal.

Icóna blândului profet nazarinéan îmĭ apăru de o dată luminată și senină, ca în nopțĭ de vară visătórea lună.

„Iubiți-vĕ unul pe altul!“

Cuvintele acéste — singur cuvintele aceste — esprimă adevĕrata filosofie a vieții. Iubițĭ ceĭ marĭ și puternicĭ, iubițĭ ceĭ micĭ și umilițĭ, iubițĭ cu toțiĭ!

Hășdĕŭ a scris: Iubirea omuluĭ celuĭ maĭ incult, destul să fie iubire, vorbesce tot deauna maĭ frumos, de cât gura unuĭ geniŭ, care nu te bagă în sémă.“

Sub acéstă lumină privită viéța, ea trece cadrele strîmte ale euluĭ egoist; vețuim în inimile altora, după cum alțiĭ vețuesc în inima nóstră.

A iubi . . . a iubi ca ceĭ simpli — a zis Demetrescu.

Da, numaĭ ceĭ simpli stiŭ să iubéscă cu adevĕrat, fără reserve: estote simplices sicut columbae!

Spoiéla civilisațieĭ a încărcat prea tare sufletul omuluĭ, încât pentru iubire, abia ĭ-a rĕmas loc. Astăzĭ când mĕsurăm cu precisiune rotațiunea luĭ Iupiter și a luĭ Marte, când știm numĕrul vulcanilor stinșĭ din lună, când tainele naturiĭ se desvĕlesc din ce în ce maĭ mult în fața progreselor sciințiĭ, uĭtăm cea maĭ sfântă taină a naturiĭ: iubirea.

Da, numaĭ ceĭ simpli stiŭ să iubescă cu adevĕrat; numaĭ ceĭ simpli sînt cu adevĕrat fericițĭ!

Nu maĭ doriam acum să ĭes dintre ziduri.

Eram fericit lângă masa mea adîncit în cetire și în reveriĭ, eram fericit în capelă îngenunchiat, cu privirea ațintită la chipul Rĕstignituluĭ.

Zimbetul batjocoritor al trecĕtorilor de pe stradă nu me altera, alusiunile obscene mĕ lăsaŭ rece. O singură dată mi s'a suit sângele în cap, când pe țĕrmul Dunăriĭ un pioner al culturiĭ moderne a scuipat pe reverenda soțuluĭ meŭ de plimbare:

— Are noroc că-s în reverédă, că așa ĭ-aș trage o palmă . . .

L'am luat de braț să-l liniștesc; simțiam cum tremură.

Pe când am ajuns acasă, eram érăși liniștițĭ.

Chipul Rĕstignituluĭ ne zimbia cu un fel de milă, ca și când ne-ar fi zis: „De vĕ urăsce pe voĭ lumea, sciți că pe mine maĭ înainte de cât pe voĭ m'a urît.“

Nu maĭ mergeam la geam și nu maĭ învidiam trecĕtórea fericire a trecĕtorilor.

Eram pe deplin încredințat că fericirea adevĕrată residă în *inima* omuluĭ și nu în averĭ — nu în deșerte visurĭ de mărire, saŭ — ca să citez pe Schopenhauer — eram convins că fericirea omuluĭ consistă în aceea ce omul *este*, ear nu în aceea ce *are*, saŭ *represintă* în ochiĭ lumiĭ.

Nu maĭ doriam acum să ĭes dintre ziduri; îmĭ eraŭ dragĭ. Rĕceala lor de maĭ înainte se schimbase într'o căldură binefăcĕtóre. Căldura cu dragostea colegilor, cărțile de studiŭ, rugăciunile — căldura era propria mea inimă.

N'am maĭ întîlnit de atuncĭ în viață căldura aceea și sînt pe deplin convins, că n'am s'o maĭ întîlnesc nicĭ o dată.

Simin.

Catedrala Sfinteĭ Treimĭ.

În ziua acésta mărĕță, când rugăciunile piόse ale venerabililor nostri archiereĭ la cer se înalță în comună glăsuire pentru a bisericeĭ nóstre mărire și pentru al nemuluĭ mântuire, când boltele Sfinteĭ mănăstiriĭ din Blaș, rĕsună de imnurile de laudă ale fruntașilor clerulụĭ și poporuluĭ din întréga nóstră provincia bisericéscă, aflu a fi potrivit, să împărtășesc unele date despre „Catedrala Sfinteĭ Treimĭ din Blaș“, martoră a atâtor evenimente gloriόse, carĭ tóte formézä toțĭ atâța titliĭ de glorie pentru sfînta nóstră Unire cu biserica Romeĭ

Inființarea Catedraleĭ din Blaș datéză de o dată cu înființarea mănăstiriĭ și cu strămutarea scaunuluĭ episcopesc de la Făgăraș la Blaș.

E lucru de obsce cunoscut, că vechea catedrală românéscă din Alba-Iulia împreună cu reședința metropolitană, aŭ fost derimate sub domnia luĭ Carol VI, care a lăsat, ca pe locul acela, unde alt cum să află și reședința principilor Ardealuluĭ și alte edificiĭ, să se construéscă cetatea Albeĭ-Iulia, în forma în care esistă și până în ziua de azĭ. Catedrala din Alba-Iulia, după cum atesteză scriitoriĭ contimporanĭ și după cum dovedesc unele rĕmășițe de columne aflătóre la actuala mănăstire din Maieriĭ Albeĭ-Iulie, a fost o clădire pompόsă.

Impĕratul Carol VI s'a obligat a desdăuna paguba causată prin derimarea bisericeĭ catedrale și a reședințeĭ și de atuncĭ a destinat pentru episcopia nóstră și dominiul de la Blaș.

Luarea în posesiune a dominiuluĭ de la Blaș s'a întimplat înse numaĭ la anul 1737.

Incă sub Episcopul Ioan Giurgiŭ Pataki s'a conceput idee, de a înființa în Făgăraș o mănăstire de călugărĭ basilianĭ, a uneĭ reședințe episcopescĭ și a uneĭ catedrale. Pe la anul 1722 s'a și început a să aduna materialul de lipsă pentru clădirĭ, dar apoĭ nu s'a realisat idea clădirilor, materialul s'a întrebuințat la clădirile de pe dominiul de la Sâmbăta de jos.

Urmând fericituluĭ Ioan Giurgiŭ în scaunul episcopesc nemuritoriul Inocețiu Micu și strămutându-se reședința episcopéscă de la Făgăraș la Blaș s'aŭ reînceput pertractările pentru edificarea mănăstireĭ de călugărĭ și a Catedraleĭ. Étă ce scrie Dr. Bunea despre lucrul acesta în cartea sa: *Episcopul I. I. Klein* pag. 14—15. La stăruința episcopuluĭ Klein, împĕratul prin decretul aulic din 17 Novembre 1732 dispune ca din baniĭ, carĭ s'aŭ adunat din venitele dominielor episcopescĭ pe timpul cât a stat scaunul episcopesc vacant după mórtea episcopuluĭ Giurgiŭ, 3000 fl. să se dee episcopuluĭ Klein spre a-șĭ coperi cheltuielile, ce le avuse cu susținerea sa în mănăstirea sântuluĭ Nicolaŭ din Muncaciŭ, și pentru alte trebuințe ale luĭ înainte de a întra în beneficiul episcopesc; 580 fl. 18¾ crucerĭ să se învestéscă în fondul instruct al dominiilor episcopescĭ, 533 fl. 57 cr. să se întrebuințeze la repararea bisericeĭ catedrale din Făgăraș, ér 4299 fl. 29⅝ cr. să se administreze la Cassa statuluĭ (officium solutorium) din Viena până când vor cresce la o sumă suficientă pentru clădirea mănăstiriĭ și reședințeĭ. La suma din urmă împĕratul pe lângă suma de 400 fl. anticipată pentru clădirea reședințeĭ, maĭ asignă de la erar încă 3600 fl v. a. Tot la suma de 4299 fl. 29⅝ cr. împĕratul dispune maĭ târziŭ să se adaugă și averea repausatuluĭ episcop de la Calocea și a episcopuluĭ de la Orade contele Csáky, pe cum și venitele intarcalare ale acestor scaune episcopescĭ.

In Ianuar 1733 se pregăti și un preliminar de spese, în sensul căruia mănăstirea și reședința episcopéscă proiectată în Făgăraș avea să cóste 44,433 fl. 36 cr.

Pentru zidirea cât maĭ grabnică a mănăstiriĭ și a reședințeĭ stărui episcopul și în persónă la împĕratul, când în jumĕtatea a dóua a anuluĭ 1734 și în prima jumĕtate a anuluĭ 1735 petrecu a dóua óră timp îndelungat și cu marĭ cheltuelĭ în Viena. Cu ocasiunea acésta s'a abondonat cu totul idea de a se înființa mănăstire și a se zidi reședință episcopéscă în Făgăraș, căcĭ episcopul la sfatul fiscaluluĭ țăriĭ (procurorului general) Petru Dobra, care era Român, a cerut dela împĕratul să se schimbe dominiul episcopesc de la Gherla și Sâmbăta de jos cu dominiul de la Blaș. Acest dominiu era și maĭ mare și maĭ proventuos, de cât cel de la Gherla și Sâmbăta, și pe lângă acestea era situat ceva maĭ la centrul dieceseĭ vaste a Făgărașuluĭ, și prin urmare maĭ potrivit pentru reședință episcopéscă, pentru mănăstire de călugărĭ, seminar și școle.

. . . . . Dominiul de la Blaș s'a dat episcopieĭ românilor unițĭ prin contractul încheiat cu camera aulică regéscă la 31 August 1736 în Blaș și ratificat în Sibiiŭ la 24 Septembre 1736. In posesiunea faptică a acestuĭ dominiŭ episcopul întră în Maiŭ 1737, și tot atuncĭ îșĭ mută reședința la Blaș. Indată să

reluă apoĭ firul pertractărilor pentru mănăstire, seminar, *biserica catedrală* și reședința episcopéscă în Blaș. Camera aulică ceru, ca și clerul unit să contribuéscă cu o sumă anumită spre scopul acesta. Episcopul, la sfatul Nunțiuluĭ apostolic din Viena și altor patronĭ zeloșĭ, în 24 Ianuar 1738 adună clerul în sinod la Blaș spre a se sfătui asupra acestuĭ lucru important. Toțĭ ceĭ de față ca representanțĭ a-ĭ cleruluĭ și a-ĭ națiuniĭ se obligară, că deși sint împresurațĭ de miĭ de miseriĭ, totușĭ chiar dacă ar trebui să-șĭ vîndă și ce aŭ, vor contribui în cincĭ anĭ 25.000 fl. pentru o operă atât de salutară. . . .

În urma acestuĭ ofert s'a încheiat în Viena contractul din 30 Martie 1738, prin care architectul curțiĭ impĕrătescĭ Ioan Martinelli s'a obligat a edifica în Blaș mănăstirea cu seminar de băețĭ, reședința și *biserica catedrală* (fără adjustare internă, clopote, orologiŭ și fără de cele 3 porțĭ marĭ de la intrare) pentru suma de 61 00 fl; ér în 21 August 1738 urmă diploma împĕrătéscă, prin care domeniul Blașiuluĭ s'a dat episcopieĭ și mănăstiriĭ din Blaș.

Episcopul Klein avu fericirea de a vedea numaĭ începutul zidireĭ mănăstireĭ căcĭ din 1745 a trebuit să petrécă tot în Roma până la mórtea sa. De la 1747 lucrările aŭ progresat repede. In 1748 biserica catedrală, afară de templă era și zugrăvită. Pictura acésta a costat 4850 fl. plătițĭ de erariŭ. In 1749 tot edificiul bisericeĭ era gata, pe cum arată inscripțiunea de pe frontul eĭ. Dar fiind că têmpla nu a fost zugrăvită deplin până în 1765, numaĭ în anul acesta a început a se ținea în biserică cultul divin.

Episcopul Inocențiu Micul abia a putut vedea începutul zidireĭ Catedraleĭ atât de mult dorite de dinsul. Zidirea începută pe timpul episcopuluĭ Inocențiu s'a continuat, dar servițiul dumnezeesc a început a se celebra în nóua catedrală abia în anul prim de păstorire al episcopuluĭ Atanasie Rednic, adecă în anul 1765, va se zică succesorul episcopuluĭ Inocențiu fericitul Petru Paul Aron n'a avut fericirea de a potea împlini funcțiunile archierescĭ în Catedrala începută sub antecesorul sĕŭ.

Terenul orĭ defectul în zidire aŭ pricinuit, de în scurt după terminarea zidireĭ aŭ început a se ivi în zidul catedraleĭ crepăturĭ periculóse, așa cât în scurt s'a impus o reparare radicală a bisericeĭ. O inscripție așeḑată pe frontul catedraleĭ, maĭ târziŭ de episcopul Lemenyi mutată pe frontul actual, ne vestesce fasele de până aicĭ ale catedraleĭ Sfinteĭ Treimĭ. *)

Din inscripția acésta literile marĭ compusă la olaltă daŭ aniĭ arătațĭ la margine cu numerĭ arabĭ, anume anul 1749 al întemeieriĭ și anul 1779 al restaurăriĭ sub episcopia luĭ Grigorie Maior. Întru adevĕr literile marĭ din cele treĭ șirurĭ dinainte daŭ următórea cifră: DDCCCCCLLLLXVVVVVVIIIIIIII orĭ prescurtat MDCCXXXXIX = 1749; ér cele din ultimele treĭ șire daŭ cefra: DDDCCLVVVVIIIIIIII orĭ maĭ scurt MDCCLXXIX = 1779.

În forma primită cu ocasiunea restaurăriĭ intimplate sub episcopia fericituluĭ Grigorie Maior a rĕmas catedrala Sfinteĭ Treimĭ până pe timpul episcopuluĭ Ioan Lemenyi. Atuncĭ forma bisericiĭ se deosebia mult de cea de azĭ. În locul facadeĭ impunătóre de azĭ, era numaĭ o façadă în lărgimea naiĭ, și în locul celor dóuĕ turnurĭ elegante era un singur turn. Icóna de atuncĭ a bisericiĭ o găsim în unele cărțĭ bisericescĭ maĭ vechĭ p. e. în Catavasieriul 1835.

De pe timpul acela aŭ rĕmas în biserică iconostasul și coloritura cupoliĭ. Pictorul a fost din Arad, cu numele Stenetzy. E adevĕrat, că pictura, maĭ ales a cupoliĭ, lasă fórte mult de dorit, dar așezarea icónelor pe iconostas e întru tóte conformă prescrierilor rituluĭ nostru. Așa deasupra găsim în mijloc Sfinta Cruce cu rĕstignirea și cu instrumentele patimilor: alăturea de-a stênga stă Maica Domnuluĭ și cu Învĕțăcelul, pe care îl iubia Isus. În rîndul al doilea de sub cruce sint așezațĭ Profețiĭ cu profeția lor în mână, arătând la mijloc spre cel ce avea să vină, spre Isus. În al doilea rînd sub Sfinta cruce se înșiră Apostoliĭ în mijloc cu Maica Domnuluĭ; ér în al treilea vin icónele sĕrbătorilor Domnuluĭ și ale Preacurateĭ. Langă ușĭ găsim icónele impărătescĭ, Domnul Christos ca archiereŭ, Maica Domnuluĭ, Hramul bisericiĭ, adecă Sfinta Treime în chipul celor treĭ îngerĭ, ce s'aŭ arătat luĭ Avram, Sfîntul Ioan Botezătorul, Sfîntul Niculae, Sfîntul Vasile Marele. Pe ușile laterale sînt zugrăvițĭ Sfințiĭ Proto-diaconĭ: Ștefan și Laurențiu: pe ușa din mijloc și în partea din jos a iconostasuluĭ maĭ sînt icóne simbolice, icónele asceților și altele.

Schimbare radicală în forma catedraleĭ, s'a făcut sub episcopul de fericită amintire Ioan Lemenyi. Deja episcopul Ioan Babb se ocupă cu idea de-a străforma Catedrala, anume de a-o mări. Într'adevĕr necesitatea de a mări biserica se impunea, pentru că școlile Blașuluĭ din an în an atrăgeaŭ tot maĭ multă tinerime și catedrala veche se dovedise nesuficiente, pentru a încape pe toțĭ tineriĭ.

Episcopuluĭ Ioan Lemenyi ĭ-a fost reservată gloria, de a mări, înfrumseța și străforma Catedrala Sfinteĭ Treimĭ. El a lungit naia bisericiĭ cu maĭ bine de cincĭ stânjinĭ, a adaus cele dóuĕ turnurĭ, carĭ în eleganța lor abia aŭ părechie în Transilvania, a făcut balustrada spațiósă dinaintea Catedraleĭ, a adaus chorurile și sacristiile laterale și a amplificat Sfîntul Altar, făcêndu-ĭ o absidă în care a așezat tronul archieresc. Prin străformările acestea, carĭ aŭ mistuit o avere, nu numaĭ s'a mărit Catedrala, făcêndu-se suficientă pentru lipsele institutelor culturale din Blaș și și nu numaĭ a câștigat din punct de vedere al grandiosităţiĭ sale, ci s'a adaptat și maĭ mult prescrierilor rituluĭ nostru. Cu adevĕrat balustrada e o parte esențială a bisericilor orientale, întru cât adecă suplinesce vestibulul numit grecesce *πρόναον;* tot parte esențială este și tinda muierilor de sub chor, suplinind partea acésta, ceea ce grecesce se numesce *Νάϑηξ*. În fine indispensabil e în fiescare altar și Scaunul episcopesc din absidă, representând Scaunul împărătesc și de o dată archieresc al luĭ Christos, înaintea căruia vom avé a ne înfățișa cu toțiĭ — (Goar, Euchologion pag. 10—11.)

Cu un cuvînt străformările făcute de episcopul Lemenyi aŭ ridicat nespus măreția catedraleĭ din Blaș, care ca clădire, cu boltele sale maiestóse, va remânê pururea o podóbă a architectureĭ romanice și va vesti înalta cultură a aceluĭ episcop așa pe nedreptul osîndit de către uniĭ dintre scriitoriĭ noștri.

Străformările făcute de fericitul episcop Lemenyi le eterniséză o inscripție așezată pe frontul bisericiĭ, pe cele dóuĕ columne de la întrare Etă inscripția:

aVgens
saCeLLIstVr
rIbVsaVestIpa
VItIoannesDeLeMeny
praesVLfogarasIensIs

Și aci literile marĭ daŭ anul; anume MDCLLLLVVVVVVIIIIII orĭ maĭ pe scurt MDCCCXXXVII—1837, care an să vede scris și pe amêndóuĕ turnurĭ.

De la episcopul Lemenyi încóce schimbărĭ maĭ însemnate nu s'aŭ maĭ făcut la Catedrală.

Fericitul mitropolit Vancea a colorat interiorul pe spesele sale pentru suma de 3000 fl. alte lucrărĭ maĭ însĕmnate nu s'aŭ făcut, de cât lucrărĭ curente de conservare. Ast fel de lucrărĭ s'aŭ făcut maĭ ales la anul 1883, când biserica jur în prejur a fost încunjurată cu pietriĭ până la înălțime de un metru. La anul 1898 jur împrejur s'a bătut cu petriĭ spațiul dintre catedrală gimnas și seminar. În anul acesta balustrada a trebuit să se clădéscă din noŭ, și părețiĭ aŭ trebuit să se mântuéscă de umezélă cu aplicarea de cement și de asphalt. În altar la masa Proscomedieĭ, în locul icóneĭ. „Pogorîrea de pe cruce“ făcute de reposatul preot Nic.

---

*) Étă inscripția, așa precum să găsesce și azĭ:

CaroLo seXto GenItore eIVsqVe fILIa
17 theresIa aVgVstIs 49
basILICa haeCCe CatheDraLIs fVnDabatVr
DeIn theresIa genItrICe fILIoqVe
17 Iosepho seCVnDo regnantIbVs 79
seDente gregorIo restaVrata.

Raicu din Şinca-vechĭe s'a aşezat o icónă nóuă, depinsă de cunoscutul nostru pictor, profesorul Octavie Szmigelsky.

Pentru a completa opera mărĕţă începută de fericitul episcop Leményi, ar trebui, ca biserica provĕzându-sĕ cu feresti nóuĕ şi restaurându-se unde maĭ e lipsă, să se coloréscă după stilul bizantin curat de o mână pricepută. Pregătirile în direcţiunea acésta sînt făcute. Remâne reservat actualuluĭ nostru Mitropolit, ca să ducă la bun sfĕrşit opera înaintaşilor sĕĭ. Atuncĭ catedrala din Blaş va fi vrednic locaş aluĭ Dumnezeŭ, şi alăturea cu numele de „Catedrala Sfinteĭ Treimi" va póte să pórte cu falà şi numele de „Catedrala Sfinteĭ Uniri."

De închiere adaug, că în păretele de lângă scaunul cel mare archieresc, la ordinul Sinodului archidiecesan din anul 1899, s'a aşezat o lespede comemorativă de granit belgian, încadrată cu granit sur ardelenesc. *)

Dr Vasile Hossu

Unire şi reunire.

Cestiunea unireĭ nóstre cu Roma — căreĭ intenţionezĭ, domnule redactor, a închina, în sĕmn de omaj numĕrul festiv, la care mĕ invițĭ a contribui cu ceva — cestiunea unireĭ nostre sfinte cu biserica apostolică romană, maĭ întimpină şi acum, după doue sute de anĭ, multă duşmănie, multă rĕutate chiar, la uniĭ dintre fraţiĭ de altă confesiune. Curios, că aceştĭ fraţĭ, încercă acum să combată Unirea cu argumente politice.

Se vede, că îşĭ daŭ şi eĭ samă de slăbiciunea posiţieĭ ce aŭ pe terenul teologic, de aceea recurg, spre nenorocirea lor, la terenul politic, şi rischează aserţiunĭ şi maĭ hasardate de cât cele obicĭnuite de eĭ în polemice cu caractĕr teologic, — dacă felul cum se trateză la noĭ acésta cestiune merită peste tot numele onorabil de »polemică teologică.« — Într'adevĕr, dacă cestiunea Unireĭ este puternică, inespugnabilă, pe terenul teologic, ea nu este maĭ puţin tare pe terenul politic şi cultural.

Nu voiŭ să fac studiŭ pe tema acésta.

Aŭ făcut deja alţiĭ, maĭ competenţĭ; dar îndemnat de unele apariţiunĭ publicistice maĭ nóue, voiŭ lăsa să urmeze aci unele *apropourĭ* fugitive, carĭ nu strică să fie relevate şi meditate.

În ce raport stă: unirea nóstră cu Roma şi idea naţională? Concordéză ele, orĭ îşĭ daŭ în capete? Se ajută, orĭ se slăbesc?

Fie care om cu minte va rĕspunde că Unirea cu Roma concordéză perfect cu idea naţională română. Ea este în parte *eflusul* ideiĭ naţionale, ér în parte *mama* şi *cultivătórea* mareĭ ideĭ, care azĭ ocupă şi preocupă tóte minţile şi inimile românescĭ.

Se crede că idea naţională este de origine recentă. Se zice adese că dateză de la începutul vécului al 19-lea. Adevĕrul e că idea naţională e maĭ veche decât creştinismul. Isus Christos a găsit'o între ómenĭ, a consfinţit-o şi a nobilitat-o prin învĕţăturile sale, prin viaţa sa pămîntéscă.

Se maĭ zice, că biserica catolică, prin faptul că e *universală*, ar fi cosmopolită, internaţională şi — desnaţionalisătóre. Aşa se susţinea de curînd într'o fóe românéscă. Dar ast fel formulată aserţiunea este absurdă. Pentru că o instituţiune care ne ar desnaţionalisa pe noĭ, Româniĭ, şi ne-ar face Unguri, cum susţine autorul cu pricină — nu ar fi o instituţie cosmopolită, internaţională, ci — magiară. Ér a zice că biserica catolică e magiară e absurd. Tot aşa de absurd este a zice că biserica catolică ar fi internaţională, în înţelesul că ar nesocoti idea de naţionalitate, câtă vreme vedem, că în tóte statele europene biserica catolică ĭea înfăţoşarea uneĭ bisericĭ naţionale, ba acolo unde ovreismul internaţional şi alte curente cosmopolite păşesc maĭ agresiv, acolo tocmaĭ biserica formeză cel maĭ puternic element conservativ al tradiţiilor şi sentimentelor naţionale. Fapt ce s'a dovedit din noŭ, în ultimiĭ anĭ, la Francezĭ.

De aceea cred că alt ceva vrea să zîcă creştinul nostru din vorbă . . El vrea să zică, că biserica catolică nu e o biserică *naţională,* cum ar fi de pildă biserica naţională ortodoxă română din Ungaria ş Transilvania. Negreşit nu se potrivesce comparaţia între aceste doue bisericĭ. Dar eĭ o fac, şi de aceea o citez.

Distingem. Biserica catolică, adecă biserica universală, tocmaĭ fiind că e universală, prin firea eĭ, nu póte fi esclusivistă naţională. Ea trebue să cuprindă pe toţĭ ómeniĭ din lume, carĭ fiiĭ luĭ Dumnezeŭ fiind toţĭ, fără deosebire sînt chemaţĭ a fi moşteni aĭ împĕrăţieĭ cerescĭ.

Religiunea creştină normeză raportul dintre om şi Dumnezeŭ, dintre făptura inteligentă şi creatorul seŭ. Prin urmare ea trebue să fie întocmită pentru toţĭ ómeniĭ din tóte locurile şi din tóte timpurile. Isus în acest scop a întemeiat religiunea sa şi a organisat biserica sa. Prin urmare biserica creştină dintru început şi prin însăşĭ firea sa este şi trebue să fie universală. Ea nu eschide pe nime, nu este a nimĕnuĭ separat Pe toţĭ îĭ îmbrăţoşeză şi pe toţĭ îĭ primesce, ba îĭ invită, la sinul seŭ de mamă.

Cum înse din voinţa luĭ Dumnezeŭ sînt diferite limbĭ, diferite rasse, diferite neamurĭ şi popóre, biserica tuturor în limba lor le propoveduesce adevĕrul, care e unul şi etern. Ea păstrându-şĭ unitatea consacră esistenţa limbilor, a naţiunilor tot odată. Ba prin propagarea legiĭ divine despre ĭubirea deaprópeluĭ, ĭubirea tuturor ómenilor, ea nobiliteză ĭubirea de neam.

De fapt biserica n'a desnaţionalisat niciĭ un popor, pe multe înse ea le-a scos la lumină şi la viaţă prin opera sa fericitóre, civilisătóre.

Va să zică biserica nu a fost şi nu e duşmană ideiĭ naţionale, din contră a cultivat-o şi nobilitat-o. În schimb înse biserica a avut să sufere mult, fórte mult din pricina ideiĭ naţionale, care nu numaĭ de ĭerĭ de alaltăĭerĭ, ci de când e lumea a avut mare influinţă asupra omenimeĭ. Istoria ne arată câte greutăţĭ a întimpinat creştinismul în primele secole din pricina, că păgânismul, şi tóte credinţele deşerte ce dominaŭ spiritele înainte de venirea Mântuitoruluĭ, îmbrăcaseră un caractĕr propriŭ naţional. Câte piedecĭ n'aŭ pus credinţele şi obiceiurile acelea „naţionale" propagăriĭ adevĕrurilor creştine!

Chiar şi maĭ târziŭ, după lăţirea creştinismuluĭ, biserica a avut să sufere în însuşĭ sinul sĕŭ multe neorînduielĭ şi desbinărĭ pe urma ideiĭ naţionale.

E dovedit că chiar în primiĭ secolĭ multe din eresiile, ce s'aŭ ivit, în sinul bisericiĭ aŭ luat caracter naţional, şi diferitele partide carĭ se combăteaŭ pe diferenţe teologice, în pornirea lor eraŭ mânate de antagonism orĭ ură naţională De pildă *Eutichianismul* saŭ *monofisisnul* din veacul al V-lea, care susţinea că în Isus, Dumnezeŭ-Omul, era o singură natură. Acésta eresie cunoscută maĭ târziŭ şi sub numele de *iacobinism,* care a dat ansă la vestitul conciliabul efesin, numit *latrocininium efesinum,* tălhăria din Efes, în care »sinod« sfinţiĭ părinţiĭ sinodalĭ furā ciomăgiţĭ, uniĭ chiar »turtiţĭ«, -- a avut apoĭ ca urmare asasinate de patriarchĭ, şi o serie de turburărĭ sediţiose ce aŭ neliniştit timp îndelungat o mare parte din Orient. — Tóte aceste lupte, la aparenţă *dogmatice,* aŭ avut, după dovedile istorice cele maĭ noue, un caracter *politic pronunţat naţional.*

Diferenţele teologice aŭ fost numaĭ pretexte şi prilejurĭ pentru isbucnirea urilor înrădăcinate ce esistaŭ între *bizantinĭ* şi *egiptenĭ,* între *Constantinopol* şi *Alexandria.* Într'adevĕr numaĭ ura puternică de rassă, care însoţesce cum vedem pretutindenia, idea naţională, ca o dovadă a graduluĭ eĭ de influenţă, esplică violenţa estraordinară ce însoţiaŭ luptele acelea, pretinse dogmatice, carĭ se urmaŭ asupra unor diferenţe subtile, în nisce chestiunĭ transcendentale. [1])

Asemenea fenomen istoric ne arată şi alte desbinărĭ marĭ, ce aŭ urmat în sinul bisericiĭ creştine. Se scie acum, că *marea desbinare* între biserica *occidentală* şi cea *orientală* a urmat din motive politice şi etnice naţionale. Punctele dogmatice de deosebire aŭ fost căutate maĭ târziŭ, a nume numaĭ pentru a acoperi adevĕratele motive şi a înfăţoşa întro haĭnă bisericéscă deosebirea, care provenia din sorginte cu totul de altă natură. La temelia acesteĭ desbinărĭ stă ura moştenită din timpurĭ vechĭ a Grecilor contra Romeĭ şi a latinilor, ură care este continuarea antagonismuluĭ acut ce esista încă înainte de era creştină între anticiĭ Grecĭ şi Romanĭ. La acesta s'aŭ maĭ adaus apoĭ împrejurările politice, carĭ aŭ făcut din Constantinopol centrul imperiuluĭ roman, şi — în urmă – ambiţiunile vanitosuluĭ *Foţie.*

Tot aşa se esplică şi marea desbinare apusană, aşa numita reformaţiune aluĭ *Luther.* Ceea ce se spune despre corupţiunea moravurilor în biserică, a fost numaĭ prilej, ca să isbucnéscă violent, într'o formă proprie, ura aceea millenară, care esista între Germanĭ şi Romanĭ încă pe vremea luĭ *Arminius, Iuliŭ Caesar*, etc., — ură care s'a perpetnat, în ciuda întregeĭ civilisaţiunĭ până în zilele nóstre. Ultima eĭ isbucnire teribilă s'a vedut la 1870, în răsboiul numit şi *„franco-tentonic"*. [2])

După cum în secolul al V-lea sub titlul monofisitismuluĭ se lupta ura între Bizanţ şi Alexandria, ast fel maĭ târziŭ sub alte preteste teologice s'a resboit ura dintre Grecĭ şi Romanĭ, şi ura din Germanĭ şi Romanĭ. Şi biserica s'a desbinat — pentru că Dumnezeŭ a lăsat, ca Petru, principele apostolilor să-şĭ alégă *Roma* de reşedinţă, şi în urma acestuĭ fapt biserica, în înfăţoşerile sale esterne, să ĭea în câtva un caractĕr roman şi latin. Splendórea acesteĭ *„stele divine"*, care cum cântă Alexandri, strălucesce în fruntea *ginteĭ latine*, multor popóră le-a genat privirea şi multe urĭ a deşteptat contra Romeĭ eterne. Şi până în ziua de astăzĭ se póte observa efectul acesteĭ urĭ nebune. În Europa de fapt catolice sînt cu deosebire naţiunile latine, protestantice sînt cele germane şi ortodoxe elementul grec, respective slavic, care a avut legăturĭ cu Greciĭ.

În faţa acesteĭ situaţiĭ istorice normative ni-se pare un adevĕrat *paradox istoric* şi etnic, că Româniĭ, asemenea popor latin, să nu aparţie bisericiĭ Romeĭ, ci celeĭ a Bizanţuluĭ.

În cât pentru trecut presumpţiunea istorică e că Româniĭ aŭ primit din Roma nu numaĭ originea neamuluĭ lor, ci şi creştinismul. Presumpţiunea acésta e astăzĭ verificată nu numaĭ prin date istorice ci şi prin filologie. Astăzĭ se póte susţine, nu numaĭ că biserica Românilor a fost în unire cu Scaunul Romeĭ, ci că chiar limba latinéscă a domnit în bisericile nóstre înainte de desbinarea provocată de *Foţie.*

Jirecek ne dă documente despre un s. Teofilact, care a »curăţit Bulgaria de eresia romană« şi apoĭ . . . »a îndemnat pe împĕratul *Asan* să mérgă în *Vlachia* să o supună şi s'o curăţéscă de eresia romană (rimskaja eres) care pe atuncia domnia în Vlachia. Şi aşa *Asan* a mers de a supus *amîndouĕ Vlachiile* sub stăpânirea sa şi *a poruncit Vlachilor,* care pe atuncia *citea în limba latinéscă*, să lapede *legea romană* şi să nu citéscă în *limba romană,* ci în cea *bulgăréscă;* şi a poruncit, *care va ceti în limba romană, să i-se taie limba!* [3]) (Vorba cea românéscă: »taie popa limba.«)

Chiar şi în poesia nóstră poporală se găsesc urme despre timpul când popa românesc scia *lătinesce.* [4])

De alt fel orĭ cum ar fi fost limba liturgică, latinéscă orĭ românéscă, e fapt dovedit acum, de dl *D. Onciul,* profesor de istorie la universitatea din Bucurescĭ, [5]) că Româniĭ aŭ fost în legătură bise-

---

*) Lespedea are următórea inscripţie:

CLERVL . ARCHIDIECESEI . GRECO-CATOLICE . ROMÂNE
DE . ALB'A-JVLIA . SI . FAGARASIV
ADVNAT . ÎN . SINOD . LA . SÂNT'A . METROPOLIA
ÎN . DIV'A . DE . 22 . NOVEMBRE . 1899
REAMINTESCE . INOIREA . LEGATVREI . DE . CREDINTIA . SI . DRAGOSTE
CV . SCAVNVL . FERICITVLVI . APOSTOL . PETRV
MVLTIAMESCE . MARELVI . DVMNEDIEV . PENTRV . BINEFACERILE . PRIMITE
SI . PENTRV . SCVTVL . DAT . SIONVLVI . ROMÂNESC
MARTVRISESCE . CREDINTI'A . PARINTILOR
SIGILÂNDV-O . CV . PECETEA . SVFERINTIELOR . DE . DÓVE . SVTE . ANI
JVRVESCE . ALIPIRE . NESTRAMVTATA
CATRA . BISERIC'A . MAMA . A . ROMEI . CELEI . VECHI
INTRE . MARGINILE . ASIEDIEMINTELOR . APOSTOLICE
ALE . RESARITVLVI.

---

[1]) Vedĭ în revista din Roma: **Bessarione,** — publicazione periodica di studi orientali. An. I., 1897 nr. 10, — articolul: *Bizanzio ed Alessandria* nella storia del giacobitismo; §. 1. *Ciò che nascondeva il giacobitismo.*

[2]) Citez în privinţa asta un pasaj al savantuluĭ articol, din *Bessarione:*

»Come nella evoluzione del protestantesimo entro un movimento etnico politico delle genti *teutoniche* contro le *latine,* . . cosi nel giacobitismo si scorge chiaramente delineato un movimento di popoli *hamo-semiti* pei quali le due grandi capitale decadute *Alessandria* ed *Antiochia,* simboleggiavano la sopita, non estinta, *nazionalità* — contro lellenismo bizantino rappresentato allora dalla corte, dal patriarchio, dalla città del Bosforo.«

»Essi intuivano per istinto la *questione nazionale* in ogni cosa, che tocasse direttamente il loro patriarcato. Cosí la lotta . . . . benchè avesse l'aspetto di una contesa di precedenza e d'influenza ecclesiastica, pure fu sentita da ambo le parti come un' *episodio nazionale* . . . .; lelemento chauvin dell Egitto, sotto la bandiera monofisita, si lanciò furibondo nella lotta contro *lellenismo.* (*Bessarione* a. I. 1897. pag. 687 şi 691.)

[3]) *D. Onciul:* Originile principatelor române. Buc. 1899. pag. 166.

[4]) De pildă: Este carte lătinéscă,
Puneţĭ ca să vi-o citéscă!
De nu sciţĭ, ca de cărbune
Ve feriţĭ mâna a pune;
Şi chemaţĭ popa să vie
Că el lătinesce scie . . . .

Din: *Poesiĭ populare* — oraţiĭ de nuntă — culese de *G. D. Teodorescu,* pag 171.

[5]) Vedĭ: *D Onciul: Papa Formosus* în tradiţia nostră istorica, în volumul *„Luĭ Titu Maiorescu omaj"* Buc. 1900. pag. 620—631.

ricéscă cu Roma până cătră sfârşitul véculuĭ al IX-lea, când în urma strinseĭ alianțe ce o aveaŭ Românii cu *Bulgariĭ*, s'aŭ desfăcut de Roma, de dragul aliaţilor *Bulgarĭ*, carĭ în schimb le-aŭ dat alfabetul cirilic şi le-aŭ întrodus în biserică limba slavonă. Vechea tradiţie poporală românéscă păstrată în *Cronica anonimă a Moldoveĭ*, scrisă pe la începutul véculuĭ al 16-lea, sub Ştefan cel Mare, este o admirabilă dovadă în privinţa acésta. Publicată de prof. universitar *Ioan Bogdan* [1]) cu un studiŭ competent, şi utilisată apoĭ şi de distinsul prof. *D. Onciul* în volumul amintit, ea merită tótă atenţiunea nóstră.

După aceste studiĭ, carĭ nu pot fi bănuite de parţialitate orĭ preocupaţiunĭ »papistaşe«, cetitorul remâne cuprins de duioşie, vedend care ne-a fost *»fatalul destin al istorieĭ«*, cum se esprimă, cu un un fel de regret, dl Onciul.

Într'adevĕr e grozav de supĕrător, maĭ ales în zilele acestea ale conflictuluĭ româno-bulgar, sĕ constaţĭ, că dacă ne am rupt de la sînul matern al Romeĭ, şi ne-am aruncat în braţele polipuluĭ bizantin care nea stors sângele vieţiĭ naţionale şi era se ne sugă şi sufletul din óse, — pricina ultimă, imediată sînt aceiaşĭ *Bulgarĭ* carĭ neaŭ desbrăcat limba de haina eĭ originală, şi ne-aŭ băgat'o în *potcoave*, pe urmă ne-aŭ scos-o din biserică şi din afacerile de stat şi aŭ înlocuit'o cu limba slavică. Ba chiar şi nisuinţele fireştĭ şi frumóse ale Împeratuluĭ *Ioaniţiŭ* de a reîncopcia vechile legăturĭ cu Roma şi a întemeia un imperiŭ român independent, s'aŭ lovit şi s'aŭ zădărnicit de Bulgarĭ.

În contra destinuluĭ şi a faptuluĭ istoric e târzie înse şi zadarnică acum orĭ ce apelaţie. Trebue să luăm stările aşa cum sunt, cum s'aŭ desvoltat, şi sĕ tragem din ele învețătură pentru viitor.

Mângăetor e în tot casul faptul, că orĭ prin câte vitregităţĭ şi rătecirĭ a trecut biserica poporuluĭ nostru ea şi-a păstrat totuşĭ caracterul naţional în sinul nemuluĭ românesc.

Biserica nóstră din Ardeal şi ţara Ungurescă, după secolĭ de suferinţe, şi după ce a ajuns în noue şi grele impasurĭ, a ştiut se se afle, şi a ales aşa de cu minte atuncĭ când în faţa diplomeĭ leopoldine trebuia sĕ aleagă, încât a îmbrăţoşat *unirea cu Roma*, păstrând formele, ritul şi obiceiurile strămoşeştĭ, ale rĕsărituluĭ, pe carĭ şi le-a însuşit în decursul vecurilor. *A fost un act providenţial actul de la 1700.* În urma luĭ ceaţa ce ne-a puso pe ochĭ întunerecul vecurilor trecute a dispărut pe încetul şi am început a ne recunóste trecutul, originea, nemul şi menirea.

Greşala făcută în legătură cu Bulgariĭ s'a reparat înainte cu 200 anĭ măcar în parte, şi ast fel *unirea* nóstră a fost o adevĕrată *reunire*. Reunire cu maica nóstră, care ne-a născut trupeşte şi sufleteşte, prin sânge şi credinţă. Reunire cu fraţiĭ de o credinţă şi de un neam. Reunire cu *Apusul* care înainte cu atâtea vecurĭ ne-a fost trimis în *Orient* ca sĕ fim aperatorĭ aĭ civilisaţieĭ contra năvălitorilor barbarĭ, şi apostoliĭ aĭ ideilor creştine în mijlocul păgânismuluĭ de multe feliurĭ.

Folosul cultural ce l'am avut din această renoită legătură cu urbea eternă, renaşterea ce a urmat în sînul neamuluĭ pe tóte terenele, ne compenseză abundant pentru perderea, mult relevată de uniĭ, pricinuită de despărţirea nóstră în doue tabere confesionale

Întru apreţiarea aceste *despărţirĭ* sĕ nu se uite că atuncĭ, la 1700, toţĭ *Româniĭ* de sub domnia Habsburgilor s'aŭ *unit*. Că părinţiĭ nostri ast fel aŭ şi contemplat *Unirea*, ca un *act al tutururor Românilor*. Că dacă maĭ târziŭ uniĭ saŭ desfăcut de unire aceasta se datoreşte intrigilor duşmane, ér nu acţiuneĭ constie a Românilor.

În cele din urmă — impăcându-ne şi cu destinul fatal al aceste despărţirĭ în doue — trebue să constatăm că rĕul efectiv nu urmeză de aci ci din rĕutatea ómenilor, şi aţiţările duşmanilor, carĭ tendenţios aŭ cultivat, şi cultivă ura, între fraţĭ ca sĕ-ĭ potă esploata şi stăpâni maĭ uşor.

În colo norocul nostru a fost, că şi în mijlocul încurcăturilor şi rătăcirilor, am ştiut cu toţiĭ să păstrăm românismul bisericiĭ nóstre. Uniţi şi neuniţĭ, cu toţiĭ aŭ căutat să menţină şi să cultive în biserică şi prin biserica lor spiritul naţional. Uniĭ conservând, alţiĭ reînviind şi cultivând vechile virtuţĭ. Şi astăzĭ, când ambele bisericĭ staŭ pe un nivou considerabil cultural, când în faţa lumeĭ politice numaĭ sînt privilegiĭ deoparte şi restricţiunĭ de alta ci ambele pe o formă sînt românescĭ şi egale şi pe o formă cu ochĭ duşmănoşĭ privite de duşmanĭ; — astăzĭ zic maĭ mult ca orĭ şi când trebue să dispară dintre fraţĭ reutatea, şi spiritul frăţietăţiĭ să-ĭ inspire pe toţĭ, respectându-se reciproc.

Atuncĭ, în locul rĕuluĭ *desbinăriĭ* ar veni binele *ţăriĭ*, ce-l dă unirea, după cuvîntul poetuluĭ: unde-s doĭ puterea creşte şi duşmanul nu sporesce.

De acésta sîntem încă de parte, e drept. Cultura nóstră e încă prea superficială, prea disparată şi şi prea puţin conscie de menirea sa, de cât ca să putem aştepta realisarea în curĕnd a acesteĭ dorinţe. Cu bună voinţă înse şi cu zel tóte se pot. Când locul tradiţiilor tenebróse îl va ocupa lumina adevĕruluĭ istoric; când locul sectarismuluĭ confesional, de multe orĭ lipsit de orĭ ce spirit religios, îl va ocupa adevĕrul luminat al religiuneĭ creştine, ér locul posăriĭ de naţionalist îl va ocupa o sinceră şi intensivă iubire de neam, atuncĭ: *da*. Atuncĭ vom puté zice că reul desbinăriĭ a dispărut.

Blaş, Septembre 1900.

Dr. E. Dăianu.

Dor de ţară.

Cu fruntea razimată de geamul rece a ferestriĭ, bĕtrânul privesce în negura depărtăriĭ.

Prin fumul ce se ridică în sus, el vede cum se desprinde un tabloŭ, care înseninéză faţa-ĭ încreţită de atâtea durerĭ. Un suris plin de fericire trece preste buzele-ĭ aprópe fără viaţă şi o rază aprinsă lucesce pe o clipă în ochiĭ seĭ îmbĕtrâniţĭ.

El întrezăresce privind spre rĕsărit câmpiile mănóse ale ţăriĭ sale, feţele sănătóse ale ţĕranilor muncitorĭ, vede casa sa, biserica, scolile, ómeniĭ, îĭ zăresce pe toţĭ pe carĭ î-a lăsat o dâtă în nesce vremurĭ aşa de viscolóse şi apoĭ nu î-a maĭ revĕdut.

Ce schimbare!

O dată, stăpân şi domn, părinte iubitor al atâtor fiĭ credincioşĭ, cum muncea el pentru mărirea luĭ Dumnezeŭ şi pentru a neamuluĭ seŭ propăşire! Cât de tare ardea în peptul sĕŭ dragostea a lor seĭ, nisuinţa spre bine, dorul spre progres şi înaintare.

Ér azĭ, străin în ţară străină, străin pentru aceĭ cu carĭ zilnic se întâlnesce, şi carĭ cu toţiĭ îşĭ vĕd de grijele lor şi nu pricep durererea ce lăcaş statornic şi a făcut în pieptul luĭ.

Luptând pentru a neamuluĭ sĕŭ libertate, e lipsit însuşĭ de libĕrtate şi e rĕŭ priceput şi înţeles chiar de mulţĭ din ceĭ maĭ de aprópe aĭ seĭ.

Prigonit de duşmanĭ, calumniat de aĭ seĭ, cedând puterĭ, care nu vrea să ştie de nimic, bĕtrânul Episcop a trĕbuit să se retragă aci, în mijlocul acestor călugărĭ, departe de pămîntul drag sufletuluĭ sĕŭ. Aci trebue să şi înece el tóte durerile şi dorurile tóte ale inimiĭ sale lovescu-se de zidul rigid al celor patru păreţĭ, carĭ nimic nu sînt şi nimic nu pricep din oftările ce ĭes din pieptuĭ plin de amar . . .

El plânge . . . şi lacrima ce curge în nopţĭ de însomnie pe faţa-sa par că arde şi lasă nóuĕ brazde pe chipu-ĭ blând.

De ce trĕbue să petrécă el aci în nelucrare, când tot de una dornic eră de muncă şi osteneală? de ce să steie el aci în pămînt străin, între munţiĭ înpăduriţĭ aĭ patriĭ de pe văile verdĭ şi câmpiele mănóse, poporul sĕŭ sufere apăsat şi obodit?

De ce? de ce? . . . .

Şi în sfârşit, adórme cu gândul departe la aĭ seĭ . . .

Dar étă în zorĭ de ziuă, el zăresce în glastrul din feréstră un craĭnic drag care spune de ţara sa; o plantă mică îşĭ ridică capul din pămînt şi nisuesce tot maĭ sus spre a sóreluĭ lumină şi căldură.

Bĕtrânul e vesĕl. De atâta vreme azĭ pentru întâia dată sufletul sĕŭ uită de durerile esiliuluĭ şi salută cu drag firul de cucuruz, care îĭ reamintesce câmpiele bogate din nefericitul Ardeal. El îl îngrijeste cu drag şi tresaltă de bucurie vĕdindu-l cum prosperéză şi creşte . . .

O, sfîntă dragoste de ţară de ce nu încolţescĭ tu afund în pepturile fiilor neamuluĭ românesc? de ce nu-ĭ împedecĭ tu, să nu-şĭ părăséscă ţara asta, a căreĭ ţĕrină a fost udată, de sângele atâtor eroĭ? şi a căreĭ fie care ţinut martor a fost la atâtea fapte vitejescĭ? fie care măgură şi fie care deal povesti ne póte de ceĭ ce aŭ murit veselĭ pentru a ţăriĭ iubire, pentru libertatea pămîntuluĭ scump şi dragostea vetriĭ părintescĭ.

Bĕtrânul e Episcopul Lemeni, care a trĕbuit să abzică de Episcopie şi să se retragă în Viena, unde petrecu în o mănăstire de călugărĭ până la mórtea sa, pururea ardind de dorul sfânt al ţĕriĭ sale.

Blaş 17 Sept. 1900.

A. C. Domşa.

Serbările Unireĭ.

Blaş, 18 Sept. n. 1900.

S'aŭ început serbările iubilare. Blaşul a îmbrăcat vestmînt sĕrbătoresc, ca să priméscă pe ilustri óspeţĭ, ce aŭ sosit, să facă aicĭ, în mitropolia nóstră, omaj sfinteĭ Unirĭ.

De Sâmbăta deja aŭ început a sosi óspeţĭ la Blaş. Cel dintâiŭ dintre Archiereĭ, a sosit cel maĭ tinĕr, episcopul Lugoşuluĭ, Ilustritatea Sa Dr *D. Radu*. I-s'a făcut o primire căldurósă. Lunĭ aŭ sosit pe rînd: Esc. Sa *Mihail Pavel*, de la Oradea-mare, cu o mare suită; apoĭ Il. Sa Episcopul Gherleĭ, *Ioan Szabó*. O plăcută surprindere a făcut sosirea episcopuluĭ zelos al Albeĭ-Iulie, Ilustr. Sa contele *Majláth Gustav*.

Toţĭ Archiereiĭ aŭ descins la curtea mitropolitană, a fară de episcopul Lugoşuluĭ, care este óspele revs. domn canonic Dr *V. Hossu*. Capitulul mitropolitan şĭ-a făcut onorurile înaintea înalţilor archiereĭ.

Până vom da raport detailat, însemnăm că conductul şi iluminaţia a reuşit fórte bine. Archiereiĭ aŭ fost salutaţĭ de medicul Dr *Pop*, prin următorul discurs:

Înalţĭ Preasfinţiţĭ optsprezece veacurĭ sînt de când din eterna cetate mândre legiunĭ aŭ fost trimise ca sentinelă la porţile orientuluĭ: Roiul negru al popórelor migratore înse sparge aceste porţĭ şi acuilele romane sînt sdrobite de copitele hordelor neînfrînate. Sĕlbaticiĭ curg ca păcatul, rĕstórnă imperiĭ nimicesc prin sabie şi foc frumósele cetăţĭ şi civilisaţiunea a miĭ de anĭ este nimicită.

Colonia romană, se credea pustiită, ştérsă de pe faţa pâmîntuluĭ. Provedinţa divină înse în locul legiunilor dispărute ĭ-aŭ dat o armată de apĕrare cu mult maĭ puternică, care fără săgeţĭ învenínate, fără arme sdrobitóre şi fără tunurĭ nimicitóre ci numaĭ sub steagul blând al Sf. Crucĭ şi cu puterea evangelieĭ o a condus prin întunerecul timpuluĭ. Preoţimea, acésta falangă sacră inarmată numaĭ cu credinţa creştinéscă şi iubirea de neam aŭ sciut să-şĭ apere turma încredinţată, aŭ sciut prin urgia vremurilor de grea încereare să păstreze cu scumpĕtate limba şi datinele străbune.

O naţiune reînviată anunţa acum 200 anĭ bĕtrâneĭ Rome esistinţa sa şi prin zala Steĭ unirĭ restabilesce legătura între mamă şi fică.

O lumină dulce şi feerică se revarsă peste tótă românimea. Un popor tinĕr şi dornic de lucru se scólă în diminéţa vieţiĭ. Archiereĭ ilustri carĭ providenţial de arîndul aŭ condus corabia steĭ nóstre bisericĭ, aŭ şters lacrimile şi miseriile veacurilor trecute Prin aşedămintele şi instituţiunile lor culturale aŭ deslipit un popor întreg de glia seculară. Prin numĕrul cel mare de fundaţiunĭ aŭ uşurat grijile a miĭ de părinţĭ. Un popor helot în scurtă vreme aŭ fost prefăcut într'un neam apt de orĭ ce cultură Din un câmp plin de polomidă aŭ făcut o frumósă grădină, din o şură dominală aŭ făcut un oraş mândru cu superbe institute.

Preabunĭ şi sfinţĭ Părinţĭ, constatând aceste cu veselă inimă implorăm bunătatea şi ajutorul Înaltuluĭ Creator, ca Naia sf. Nóstre bisericĭ condusă de nemuritoriĭ cârmacĭ înzestrându-o cu puternice pantere să o puteţĭ mulţĭ anĭ cârmui spre limanul dorit.

Editor şi redactor rĕspundĕtor:
Aurel C. Domşa.

Tipografia Seminariuluĭ archidiecesan.